

**T.C.
BAŐKENT ÜNİVERSİTESİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AVRUPA BİRLİĞİ KÜLTÜR POLİTİKALARI'NIN
AVRUPA KİMLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Selin TOLUNAY**

**DANIŐMAN
Yrd. Doç. Dr. Yelda DEMİRAĞ**

ANKARA - 2007

Selin TOLUNAY tarafından hazırlanan,

“Avrupa Birliği Kùltür Politikaları’nın Avrupa Kimliği Üzerine Etkileri” adlı tez
çalışması jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 16 / Mayıs / 2007

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı):

İmzası

Jüri Üyesi: **Doç. Dr. Simten COŞAR**

.....

Jüri Üyesi: **Yrd. Doç. Dr. Yelda DEMİRAĞ**

.....

Jüri Üyesi: **Dr. Birgül Demirtaş COŞKUN**

.....

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yardımlarını benden esirgemediği, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaştığı, bu süreç boyunca her an bana manevi destek sağladığı ve anlayış gösterdiği için tez danışmanım sayın hocam **Yrd. Doç. Dr. Yelda DEMİRAĞ'**a, tüm çalışmam boyunca fikirleri ile beni yönlendiren ve bilimsel katkıları ile bana yardımcı olan tez jüri üyelerim sayın hocam **Doç. Dr. Simten COŞAR'**a ve sayın hocam **Dr. Birgül Demirtaş COŞKUN'**a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana sağladıkları destek, verdikleri emek ve gösterdikleri anlayış ve hoşgörü için anneanneme, canım anneme ve babama, hayallerini hayallerime katıp gerçekleştirmemi sağladıkları için teyzelerime, bana verdiği emekleri ve hiç bir zaman değer biçemeyeceğim bilgi, inanç, prensip ve erdemleri bana kazandırdığı için ayrıca ve öncelikle sevgili dedem emekli hakim **Kadir DANIŞOĞLU'**na teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada Avrupa Birliği kültür politikalarının Avrupa kimliği üzerine etkileri incelenmiştir. İlk bölümde çalışmanın amacı ve içeriği belirlenmiş, konunun hangi aşamalar ile ele alınacağı özetlenmiştir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

İkinci bölümde kavramsal açıklamalar yer almıştır. Ulus, ulus devlet, kültür ve kimlik kavramlarının incelendiği bu bölümde ayrıca Avrupa kimliğine de değinilmiştir. Avrupa kimliğinin tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Avrupa Birliği kültür politikalarının ortaya çıkışı ve Avrupa Birliği kültür politikaları sürecinin Avrupa kimliği üzerine etkilerinin dönemselsel olarak gelişimi ortaya koyulmuştur. Üçüncü bölüm, anlaşmalarda ve araştırmalarda yer alan kültür politikaları ve Avrupa kimliği olmak üzere iki ayrı alt bölüm olarak ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise Avrupa Birliği kültür politikalarının Türkiye'ye yansımaları incelenmiştir. Avrupa Birliği'ne aday ülke konumunda olan Türkiye'nin kültür bağlamında Avrupa Birliği'ne uyumu tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde, yapılan incelemeler sonucunda Avrupa Birliği kültür politikalarının Avrupa kimliği yaratmada ve oluşmaya başlamış olan Avrupa

kimliğini güçlendirmede nasıl ve ne derece etkili olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik Kavramı, Kültür Kavramı, Avrupa Kimliği, Avrupa Kültür Politikaları, Eurobarometre Sonuçları, Türkiye ve AB Kültürel Uyum

ABSTRACT

The primary aim of the thesis is to examine the effects of European Union (EU) culture policies on European identity and also to find an answer to the question whether EU could create an European Identity as a complementary identity with its culture policies or not. In order to find the answer of this question the thesis is divided into five chapters. In the first chapter the main objectives and the content of the thesis is determined.

The second chapter provides a theoretical framework for the thesis. Nation, nation state, identity, culture and European identity concepts are examined. Also, the historical development of European identity is discussed.

In the third chapter, arise of the EU culture policies and the periodic development of the EU culture policies process's effects on European Identity is displayed. The chapter focuses firstly on EU agreements and then Eurobarometers.

In the fourth chapter, the reflection of EU culture policies on Turkey is examined. Cultural harmony of EU and Turkey as a candidate country is discussed. In the final chapter, concluding comments on the essential question of

the thesis and how and how much EU culture policies is effective to create and strengthen European identity are given.

Key Words: Concept of Identity, Concept of Culture, European Identity, European Union Culture Policies, Eurobarometer Results, Cultural Harmony of Turkey and EU

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa Birleşmesine Avrupa Halkının Verdiği Destek (1973-1990)	65
Tablo 2: Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa Pasaportuna Verilen Destek (1970-1990)	67
Tablo 3: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1985-1991).....	71
Tablo 4: Avrupa Merkez Bankası (1991).....	72
Tablo 5: Serbest Dolaşıma Verilen Destek (1985-1986)	73
Tablo 6: Avrupa Dilleri (1987).....	74
Tablo 7.a.: Avrupa Vatandaşları Kendilerini Ne Sıklıkta Avrupalı Olarak Hissetmektedir?.....	76
Tablo 7.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik	77
Tablo 8: Avrupa Birleşik Devletleri'ne Verilen Destek.....	78
Tablo 9: Avrupa Birleşmesi'ne Verilen Destek (1991-1995)	81
Tablo 10: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1992-1995).....	82
Tablo 11: Avrupa Merkez Bankası'na Verilen Destek (1992).....	83
Tablo 12: Avrupa Dilleri (1994-1995)	84
Tablo 13: Kültür Politikaları Nerede Karara Bağlanmalı? (1992-1995).....	85
Tablo 14.a.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1992).....	87
Tablo 14.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1993-1995).....	88
Tablo 15: Avrupa Birliği'ne Üyeliğe Verilen Destek (1996-2005)	92
Tablo 16: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1996-2005).....	95
Tablo 17: Avrupa Anayasa'sına Verilen Destek (1996-2005).....	97
Tablo 18: Avrupa Dilleri (1998-2001)	98
Tablo 19: Kültür Politikaları Nerede Karara Bağlanmalı? (1996-2003).....	99
Tablo 20.a.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (2000-2003)	101
Tablo 20.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1993-1995)	102
Tablo 20.c.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1996-2005)	104
Tablo 21: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği (2001-2005)	105
Tablo 22: On Avrupa Ülkesinde Yaşayan Türkler (bin).....	126

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	
KAVRAMSAL ARKA PLAN	6
1.1. Ulus Kavramı	6
1.2. Ulus Devlet.....	9
1.3. Kültür Kavramı	13
1.4. Kimlik Kavramı.....	20
1.4.a. Avrupa Kültürel Kimliği	27
BÖLÜM II	
AVRUPA BİRLİĞİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE BU POLİTİKALARIN AVRUPA KİMLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ	38
2.1. Avrupa Birliği Kültür Politikaları Ve Ortaya Çıkışı	38
2.1.a. 1970-1980'ler	42
2.1.b. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-1995)	51
2.1.c. Dördüncü Genişleme Sonrası Dönem (1995 Sonrası)	54
2.2. Eurobarometre (Eb) Sonuçları Ve Bu Sonuçlara Göre Avrupa Kültür Politikalarının Avrupa Kimliği Üzerine Etkisi	61
2.2.a. 1970'ler ve 1980'ler	61
2.2.b. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-1995)	79
2.2.c. Dördüncü Genişleme Sonrası Dönem (1995 sonrası).....	89
BÖLÜM III	
AVRUPA BİRLİĞİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	107

3.1. Kùltür Bağlamında Türkiye İle Avrupa Birliği Uyumu.....	107
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	145

GİRİŞ

Bu çalışmada Avrupa Birliği kùltür politikalarının Avrupa kimliği üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmanın amacı günümüze kadar izlenen politikalar çerçevesinde Avrupa Birliği'nin uyguladığı kùltür politikaları ile Avrupa kimliğinin ek bir kimlik olarak Birlik tarafından yaratılıp yaratılmadığını göstermek ve Avrupa kimliğinin kùltür politikaları ile sağlanıp sağlanamayacağını ortaya koymaktır.

Avrupa Birliği'nin kuruluş yıllarına baktığımızda, Avrupa Birliği'nin ilk kurulma amacının iki dünya savaşı yaşamış Avrupa'da var olan çatışmaların bir daha yaşanmasını önlemek olduğu gör÷lmektedir. Tarihte bu savaşların çıkış nedeni olarak ulus devletlerin çıkar çatışmaları gösterilmektedir. Avrupa'yı silip süpüren felaketlerin ana nedeni olarak milliyetçilik ve ulus devletler ifade edilmektedir.¹ Avrupa Birliği'nin amacı, devletler arasındaki çıkar çatışmalarını önlemek, çıkar çatışmalarını en düşük ortak paydada birleştirerek ortak çıkarlara dönüştürmek, işbirliği sağlamaktır. Ulus devlet anlayışında hakim olan milliyetçilik kavramından ötürü ulus devletler farklı kutuplar üzerinde durabilmektedir. Buna çözümler olarak bu ulus devletlerin her devletten ayrı ve devletlerin üzerinde var olan uluslar üstü bir düzene bağlı olmaları gör÷lmüştür.

¹ M. Spiering, "National Identity and European Unity", *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury, 1996), s. 99.

En işlevsel olabilecek birleşmenin ekonomik birleşme olduğu inancı hakim olmuş bu nedenle Avrupa Birliği ekonomik temeller üzerine kurulmuştur.

Avrupa Birliği'ne hakim olan Neo-fonksiyonel yaklaşıma göre ekonomik işbirliği ve paylaşım arttıkça, bunun siyasi, sosyal ve kültürel alanlara da sıçrayacağına inanılmaktadır. 1970'lere kadar ekonomik ve siyasi anlamda gelişimini kısa sürede gerçekleştiren Avrupa Birliği, bünyesinde var olan farklı kültürlerle sahip devletleri ortak kültürel değerler etrafında bütünleştirmek ve entegrasyonun kültür ayağını da tamamlayarak tam entegrasyonu sağlayabilmek amacı ile 1970'li yıllardan itibaren kültür alanında yeni adımlar atmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler Avrupa Birliği'ni ve Avrupa kimliğini ifade eden politikalar oluşturmaya başlamış ve bünyesinde barındırdığı farklı kültürleri bütünleştirmek amacıyla kültür politikaları yaratmıştır.

Bir Avrupa bayrağı, Avrupa marşı, Avrupa günü ve Avrupa'ya ait sloganlar gibi politikaların oluşturulmasının altında yatan temel düşünce, ortak politikalar çerçevesinde farklı kültürleri bütünleştirmektir. Bu politikaların ortaya çıkışı çalışmanın içinde detaylandırılacaktır. Avrupa'yı ifade eden "çeşitlilik içinde birlik" (*unity in diversity*) sloganı Avrupa Birliği'nin sahip olduğu farklı kültürlerin Birlik için pozitif bir varlık olduğunu da ifade etmektedir. Avrupa'nın asıl zenginliğinin ve Avrupa'ya ait olan kültürün benzersiz oluşunun nedeni Avrupa'nın sahip olduğu farklı kültürler olarak görülmektedir. Buna göre, bu farklı kültürlerin her biri aslında bütünü farklı şekilde yansımalarıdır. Farklı

kültürlerin bir arada var olması da benzersiz ve farklı Avrupa kültürünü yansıtmaktadır. Burada önemli olan kültür politikaları ile farklı kültürlere sahip olan Avrupa halkına, ortak bir mirasa ait olduğunun tekrar hatırlatılması ve Avrupa halkının bu konuda bilinçli hale getirilmesidir.

Avrupa kimliğinin yaratılabilmesindeki en önemli unsur ise farklı kimlikler ve kültürlerin birbirlerini tamamlayıcı olduklarının vurgulanması ve bu şekilde algılanmasının sağlanmasıdır. Burada öncelikle belirtilmesi gereken, Avrupalı kimliğinin sadece yıllardan beri baskınlığı tartışılmaz ulusal kimlik bağlamında düşünülmemesi gerektiğidir. Aslında alt kültür gruplarının dikkate alınıp bu grupların kimliklerinin varlığının da unutulmaması gerekmektedir. Avrupa Birliği tarafından alt kültür gruplarının kimlikleri de dahil olmak üzere tüm kimliklerin yansıtılmaması, Avrupa Halkı tarafından Avrupa kimliğinin baskın hale getirilerek diğer kimliklerin önüne geçirilmesi olarak anlaşılabilir.

Bir Avrupa kimliği yaratabilmenin anahtarı, farklı kimlikleri birey üzerinde olumlu şekilde yaşatabilmektir. “Modern toplumun temel örgütlenme düzeyi ulus ve ulus devlet”² olduğu durumda birey üzerinde en baskın olan kimliğin ulusal kimlik olduğu inancı yaygındır. Avrupa kimliği ile ulusal kimliğin her ne şekilde olursa olsun çatışmaması gerekmektedir çünkü ulusal kimlik Avrupa kimliğinin karşısındaki en güçlü unsurdur. Eurobarometre’nin 2000

² Burak Erdenir, *Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe*. (Ankara:Ümit Yayıncılık, 2005), s. 46.

yılında yapılan araştırmalarına göre ye ülke vatandaşları kendi ulusal kimliklerine Avrupa kimliğine oranla daha bağlı olarak gzlmektedirler. Kendilerini sadece Avrupalı hisseden kesimin oranı gök düşüktür. Vatandaşlar kendilerini önce kendi ulusal kimliklerinde, daha sonra bu kimliğe ek olarak Avrupalı şeklinde ifade etmektedirler.³

Ulusal kimliğin yerine geeeği düşünülen bir Avrupa kimliği başından reddedilecektir. Bu nedenle Avrupa Birliği'nin yaratmaya gliştiği Avrupalı kimliği, zaten ulusal kimliğin yerine geçmesi düşünülen bir kimlik değildir. Bu Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma'da (*A Constitution for Europe*) açıkça "Birlik vatandaşlığı, ulusal yurttaşlığa ilavedir; onun yerini almaz"⁴ şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada yaratılmak istenen Avrupa kimliği unsurları ile ulusal kimliği oluşturan unsurlar birbirlerine karşıt değil tamamlar yönde olmalıdır. Avrupa kimliği, farklı ulusal kimlikleri hem bütünleştirici hem de tamamlayıcı nitelikte tek bir kimlik altında birleştirmelidir ve bu kimlik farklı kültürel özelliklere dayanmalıdır. Böyle bir kimlik, farklı kültürleri bütünleştiren ve ortak değerler yaratan kültür politikaları greebilecektir.

Avrupa Birliği, 1970'li yıllardan itibaren kültürel politikalarına ağırlık vermiş ve kendi bünyesindeki farklı kültürleri birleştirme ve bütünleştirme yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Ortak bir Avrupalı kimliği için gereken şart,

³ European Communities.,(2001), *How Europeans See Themselves*, (http://ec.europa.eu/comm/publications/booklets/eu_documentation/05/txt_en.pdf), Erişim: 16 Mayıs 2006.

⁴ A Constitution for Europe, (2004), (http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc3_en.htm#a12), Erişim: 9 şubat 2007.

ortak kültürel değerlerin yaratılmasından geçmektedir. Avrupa Birliği'nin fikir babalarından olan Jean Monnet bile Avrupa bütünleşmesi hakkında “eğer bilseydim, kültürden başlardım”⁵ şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın amacı ve içeriği belirlenmiş, sonrasındaki bölüm kavramsal açıklamalara ayrılmıştır. Özellikle, kimlik kavramının ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı bölümde milli kimlik ve Avrupa kimliği ele alınarak, Avrupa kimliğinin tarihsel gelişim sürecine değinilmiştir. Ayrıca kavramsal arka plan bölümde ulus, ulus devlet ve kültür kavramları açıklanmış, kültür ve kimlik kavramlarının bir sentezi olarak ortaya çıkan kültürel kimlik kavramı Avrupa boyutunda ortaya konulmuştur. Üçüncü bölüm Avrupa Birliği kültür politikalarının ortaya çıkışının ve Avrupa Birliği kültür politikaları sürecinin Avrupa kimliği üzerine etkilerinin dönemsel olarak gelişimini ortaya koymaktadır. Dördüncü bölümde Avrupa Birliği'ne aday ülke konumunda olan Türkiye'nin kültür bağlamında Avrupa Birliği'ne uyumu tartışılmıştır. Beşinci bölümde ise yapılan incelemeler sonucunda Avrupa Birliği kültür politikalarının Avrupa kimliği yaratmada ve oluşmaya başlamış olan Avrupa kimliğini güçlendirmede nasıl ve ne derece etkili olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

⁵ Frank Pfetsch, “European Culture, European Identity”, *CSD Bulletin*, 9 ,2, (2002), s. 1.

I. KAVRAMSAL ARKA PLAN

1.1. Ulus Kavramı

Bir devletin tek bir ulustan mı yoksa uluslardan mı oluştuğunu ortaya koyabilmek için ulus kavramını yakından incelemek gerekmektedir. Ulus kavramı farklı disiplin kollarında değişik şekillerde tanımlanmakta ve bu kavrama belirli özellikler yüklenmektedir. “Ulus, aralarında dil, din [sıklıkla/çoğunlukla], etnik köken, tarihsel geçmiş gibi bir dizi özellikle kendilerini yabancılardan ayıran ve bu özelliklere dayanan bir ortaklığa sahip sosyal topluluk” olarak açıklanmaktadır.⁶ Leca’ya göre ulus; “aynı ekolojik alan üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasi sistemlerin çakışma süreçleri içerisinde ‘aşağı kültürler’in standartlaştırılmış, homojen ve merkezi iktidar tarafından desteklenen bir yüksek kültür ile bütünleşmesidir”.⁷ Emerson’a göre ulus iki anlamda, toplumsal mirasın tüm unsurlarına hep birlikte sahip olmaları ve gelecekte de kaderlerinin ortak olduğu duygunda, bir olduklarını hisseden insanların meydana getirdikleri bir topluluktur.⁸

⁶ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), s. 307.

⁷ Furkan Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, (Ankara: Yargı Yayınevi, 2004), s. 17.

⁸ Rupert Emerson, *Sömürgelerin Uluslaşması*, Çev. Türkkaya Ataöv, (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1965), s. 97.

Gellner, ulusa ait olmanın doğuştan gelen bir özellik olmadığını ancak bir insanın bir burnu ve iki gözü olduğu gibi bir de ulusal kimliği olduğunu ifade etmiştir.⁹ Gellner bu sözleri ile, her ne kadar ulusa ait olma doğuştan gelen bir özellik olmasa da bireylerin ulusal kimliklerini ne kadar içselleştirip, doğallaştırdığını anlatmaktadır.¹⁰ Uluslar hem istekleri hem de kültürleri ile tanımlanabilir. Birleşme, siyasi birimler yolu ile gerçekleşmektedir. Daha sonra kültürler, politikaların sınırları elverdiği oranda genişletilmekte ve politikaların güçleri yardımıyla korunmaktadır. Normlar; istek, kültür ve politikanın kaynaşması sonucu yaratılmaktadır.¹¹

Ulus, devlet kavramına yaklaştıran tanımlamalardan da bahsetmek gerekmektedir. “Bir insan topluluğunun devletin insan unsurunu, yani ulusu oluşturabilmesi için, dil birliği, din birliği [sıklıkla/çoğunlukla], soy birliği, ülke birliği, kültür birliği, tarih birliği, amaç birliği, ekonomik yaşam birliği vb. birliktelik biçimlerine sahip olması gerekmektedir”.¹² Özetle ulus, bir topluluğun ortak birleştirici bir takım özelliklere sahip olmasını ve bu topluluğun aynı topraklar üzerinde kendi arzuları ile yaşamayı istemelerini gerektirmektedir.

Renan’a göre ulus olabilmenin temel unsurları arasında ortak bir duygusal birliğe, birlikte yaşama istek ve iradesine sahip olma ve topluluk içinde

⁹ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı Bahar ve Günay Gökso Özdoğan, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992), ss. 26-27.

¹⁰ Erdenir, *Avrupa Kimliği...*, s. 20.

¹¹ Ernest Gellner, “Nationalism and High Cultures”, *Nationalism* içinde, derl, J. Hutchinson ve A. Smith (Oxford: Oxford University Press, 1994), s. 64.

¹² Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*. (Ankara: Dost Kitabevi, 1997), s. 42.

varolan dayanışma olgusu yer almaktadır.¹³ Smith'e göre ise ulus, tarihten gelen bir toprak parçasını, topluluğun ortak mitlerini ve tarihsel belleğini, kitlesel bir kamusal kültürü, ortak bir iktisadi düzeni, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğudur.¹⁴ Smith hem ulusun sahip olduğu ortak özellikleri vurgulamış hem de ulus kavramına siyasi bir nitelik yüklemiştir. Smith'in vurguladığı ulus olabilme kriterleri şöyledir;

“ulus yedi özelliğe sahip olan bir gruptur: kültürel farklılık (benzerlik ve farklılıklar, üyeler üye olmayanlardan farklı oldukları konularda aynıdırlar), toprağa bağlılık ve bu toprak üzerinde serbestçe dolaşabilme, nispeten geniş bir ölçek (ve nüfus), çatışmada dış siyasi ilişkiler ve benzer gruplarla birleşme, hatırı sayılır bir grup duygusu ve bağlılık, eşit vatandaş hakları ile doğrudan üyelik, ortak bir iş sistemi etrafında dikey ekonomik bütünleşme.”¹⁵

Smith'in çıkarttığı ortak özellikler arasında vurgulanması gereken iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda sıralanan özelliklere ek olarak kendilerini ulus olarak tanımlayan insan topluluğunun birbirlerine sıkı bağlarla bağlı olduklarıdır. Bu bağlılık iki boyutludur. Bağlılığın birinci boyutu, ulusun üzerinde yaşadığı ve anavatan olarak adlandırdığı toprağa duyduğu bağlılıktır. İkinci boyutu ise, aynı ulusa ait olduklarını varsaydıkları bireylere duyulan bağlılıktır. Bu bağlılık da zaten ikinci vurgulanması gereken noktaya ulaşmamızı sağlamaktadır ki bu da “öteki” kavramıdır.

¹³ Ernest Renan, “ Qu'est-ce Qu'une Nation ? ”, (1882), (http://fr.wikisource.org/wiki/Qu%27est-ce_qu%27une_nation_%3F), Erişim:12 Kasım 2006.

¹⁴ Anthony D. Smith, *National Identity*, (Reno: University of Nevada Press, 1993), ss. 14-15.

¹⁵ Anthony D. Smith, *Theories of Nationalism.*, (New York: Holmes and Meier Publishers, 1983), s. 186.

Ulus, ilk olarak kendini ne olmadığı ile tanımlamaktadır. Ulus, sosyal, dinsel veya ırksal olarak tek bir boyutta değerlendirilemez çünkü vatandaşlarını birbirine bağlayan tarihsel etmenlerin kombinasyonunun ürünüdür. Ulusal bir topluluğu diğer topluluklardan ayıran şey ulusun, bireyleri ne oldukları için değil, geçmişte ne olduklarının hatırası için bir araya getirmesidir.¹⁶ Kısaca ulus, tek bir boyut temel alınarak tanımlanamamaktadır. Ancak, tarihte yaşanan ortak olayların (ortak zaferlerin, ortak yenilgilerin, ortak talihsizliklerin v.b.) yarattığı bir kombinasyon sonucu ulusun tanımı ortaya çıkmaktadır. Ulus kelimesinin tanımını incelediğimizde öteki kavramının, geçmişin ve sınırların önemini ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda bir topluluğa ulus demek, ortak sınırlar içinde yer almayı, ortak yaşanmışlıklara ve ortak farklılıklara sahip olmayı gerektirmektedir.

1.2. Ulus Devlet

Ulus devlet kavramına en yakın algılanan kavram olan üniter devletler ulus devlet olabileceği gibi federal devletler de ulus devlet olabilmektedir. Bunun en tanınmış örneği Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri federal bir ulus devlet niteliğindedir. Üniter ulus devlete de, Türkiye'yi örnek verebiliriz.

¹⁶ Jean-Marie Guéhenno, "The End of Nation", *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess, (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi, 1997), s. 370.

Ulus devlet, tek bir ulus üzerinde temellendirilen devlettir. “Örgütlenme ve işleyiş düzeni belli bir ulusun çıkarları temeline dayanan devlet biçimidir”.¹⁷ Başka bir deyişle, ulus devlet “belli bir coğrafya parçası üzerinde, dahili ve harici hükümlerlik tekelini elinde tutan, merkezileşmiş bir sosyo-politik otorite birimidir”.¹⁸ Kişiler, sermaye ve mallar yerel sınırlar içerisinde, yerel gümrükler olmadan serbestçe hareket edebilmekte ve dinsel, dilsel, renksel ya da kişiye özgü farklılığa dayalı ayrı hukuki statüler bulunmamaktadır.¹⁹

Aslında bir devletin ulus devlet olup olmadığını söyleyebilmek için ulusun nasıl tanımlandığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Yapılan ulus tanımı çerçevesinde o devletin vatandaşlarının bir ulus oluşturup oluşturmadığı belirlenebilmektedir. Ayrıca devletlerin yönetim şekilleri, ulus devlet olma kriterleri içerisinde yer almamaktadır. Farklı yönetim şekillerine sahip olan devletlerin hepsi ulus devlet olarak adlandırılabilir.

Erözden'e göre ulus devlet sistemi;

“Ulus devlet kurgusu açısından mükemmellik kusursuz türdeşlikle eş anlamlıdır. Bu türdeşlik düşüncesinin ayrıntılarına inildiğinde, ulusun aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine [sıklıkla/çoğunlukla] mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak bir düşmanları bulunan bir insan topluluğu olarak kurgulandığı görülür. Devlet aygıtı ile ilişkisi, hukuki bir kavram olan vatandaşlık

¹⁷ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve...*, s. 309.

¹⁸ Ahmet Nuri Yurdusev, “Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği”, *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma ve Demokrasi* içinde, derl., Atila Eralp, (Ankara: İmge Yayınları, 1997), s. 38.

¹⁹ Atilla Nalbant, *Üniter Devlet-Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., 1997), s. 14.

bağıyla sağlanan bu insan topluluğu, ‘ulusal’ olarak kurgulanan ve yine türdeş bir bütün oluşturduğu düşünülen topraklar üzerinde yaşamaktadır. Ulus devletin sınırları ‘ulus’ olarak tanımlanan insan topluluğunun ve bu insan topluluğunun üzerinde yaşadığı ‘ulusal’ toprakların tümünü kapsar bir biçimde çizilir. Kurgudaki mükemmel ulus devlet, böylelikle, tüm parçaları birbiri ile uyumlu bir birliktelik oluşturan türdeş bir bütün olarak karşımıza çıkar... Türdeşleştirme gayreti olarak uluslaştırma, üç temel araca başvurulmuş olarak gerçekleştirir. Uluslaştırmada kullanılan bu araçlar, okul (eğitim), ordu (zorunlu askerlik), ve sandık (siyasi katılım) dır.”²⁰

Aslında Erözden sözünü ettiği kurguda, genel olarak bir devletin ve o devlete ait tek ulusun öğelerini açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu kurgudan ve çalışmada yapılan ulus tanımlarından yola çıkarak, ulus devlet olarak adlandırabileceğimiz devlet içerisinde yaşayan insan topluluğunda onları “bir” yapan bazı öğeler bulunmaktadır. Bu insan topluluğu “biz” bilincine sahip bir topluluktur. Yukarıda da bahsedildiği gibi, biz bilincinin altında yatan, benzerlikler ve farklılıklardır. Genellikle kendimize benzeyenleri tanımlarken “biz” ifadesini kullanırken, “biz”den farklı olanları nitelerken de “öteki” kavramını kullanırız. “Öteki” bazı durumlarda bizim ayrı tuttuğumuz, dışladığımız ya da düşman olarak nitelendirebileceğimiz bir gruptur. Kurguda yer alan ortak düşman, o ulusun bir “öteki”sini ifade etmektedir. “Biz” ve “öteki” olarak nitelendirilen grupları birbirinden ayırıcı en önemli unsur “sınır”dır. Erözden’in aktardığı kuguda bu sınır, ulus olarak tanımlanan insan topluluğunu ve bu insan topluluğunun üzerinde yaşadığı ulusal toprakların tümünü kapsamaktadır. Üzerinde yaşanılan toprak “ülke”, “vatan” ya da “anavatan”

²⁰ Erözden, *Ulus-Devlet...*, s. 123.

sözcükleri ile ifade edildiğinde ulusla daha ideolojik bir bağ kurulur. Son olarak da ulus devlet, devlet olarak ulus bilincini devam ettirecek bir eğitim sistemine, toprak bütünlüğünü koruyacak bir orduya ve siyasi meşruiyeti oluşturan ulusun siyasi katılımına ihtiyaç duymaktadır.

Ulus devletler, “sınırları belli bir toprak üzerinde egemenliğe sahiptir. Yani bu devletler bağımsız [ve] otonom devletlerdir. Birbirlerinin otonomilerini karşılıklı olarak tanırlar”.²¹ Weber, egemenliği modern devletin ayırıcı özelliği olarak belirli bir sınır dahilinde meşru şiddet tekeline sahip olması olarak açıklamıştır. Toprak temelli bir sınır kavramı da burada önemli bir niteliktir ve iki yönü vardır. Sınırlar, farklılıklara işaret etmek için kullanılır. Sınırı aşanların “biz” ve “öteki” arasındaki keskin ayrımları aşındıracağından veya yıkacağından korkulur. Sorulması gereken sorulardan biri “onlar” olarak sınıflandırılanların “biz” olmaya çalışması durumunda ne olacağı sorusudur? “Onlardan” “biz” olmaya geçiş bir çok devletin üzerinde hakimiyetini sürdürmeye gayret ettiği bir dönüşümdür.²² Sınır, devletin otoritesini ve özerkliğini diğer devletlerden ayırırken, aynı zamanda da ulusu yani “biz” kavramını diğerlerinden yani “ötekilerden” ayırmaktadır. Sınırlar arasındaki geçişler devletlerin istekleri ve rızaları dahilinde olur ise yapıcıdır. Devletlerin istekleri ve rızaları dahilindeki geçişler anlaşmalara bağlı geçişler olarak adlandırılabilir. Fakat bu sınırlar arası geçişler devletlerin istemleri dışında gerçekleşirse yıkıcı olabilirler. Bu geçişler de savaş olarak adlandırılabilirler.

²¹ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Küreselleşme Ulus-Devlet Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması-1*, (2000), (<http://www.turkab.net/ab/wilkintek02.htm>), Erişim: 2 Aralık 2004.

²² Hastings Donan ve Thomas M. Wilson, *Sınırlar, Kimlik ve Devletin Uçları*, Çev. Zeki Yaş, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2002), s. 189.

1.3. Kùltür Kavramı

Her yeni kuşak kendine ait yeni nesnelere, fikirler ve anlamlar yaratmaktadır. Kuşakların, kendi dönemlerine getirdikleri bu yeniliklerin hepsi sosyal yaşantı ile ilişkilendirilmelidir. Sosyal yaşantı ile ilişkilendirilmiş her şey de kültürle ilişkili olarak algılanmalıdır. Kùltür kavramının bir tarihi vardır ve bu tarih, sosyal yapı içerisinde yer alan düşünce gelenekleri ile ilişkilendirilmiştir. Kùltür fikri ilk olarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda, sosyal yaşantının yapısında ve kalitesinde ortaya çıkan değişimlere bir reaksiyon ya da bu değişimlerin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.²³

Yirminci yüzyılda kùltür tanımının genel kullanımı Raymond Williams tarafından üç geniş kategoride toplanmıştır. İlk kategoride kùltür zihinsel, ruhsal ve estetik gelişimlerin genel bir süreci olarak tanımlanmaktadır. İkinci kategoride kùltür, bir insanın, bir dönemin, bir grubun ya da genel olarak insanlığın belirli bir yaşam tarzı olarak ifade edilmektedir. Üçüncüsü ise, zihinsel ve özellikle de sanatsal faaliyet uygulamaları ya da çalışmaları olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Aslında kùltür insanların olağan davranışlarını yansıtan şekillerinde yer almaktadır ve bir yaşam şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu yaşam şekli sadece diğer yaşam şekilleri ile aralarında farkların gözlenebileceği belirlenmiş bir yaşam şeklidir. Yaşam şekilleri arasındaki farkların gözlenebilmesi kùltürün değişkenlik özelliğini vurgulamaktadır.

²³ Chris Jenks, *Culture*, (London ve New York: Routledge, 1993), s. 7.

²⁴ Aktaran Judy Giles ve Tim Middleton, *Studying Culture*, (Oxford ve Massachusetts: Blackwell Publishers, 1999), s. 10.

Kültür, “nesilden nesile nakledilerek gelen, gelenek, yaşama tarzı, düşünce, davranış, ekonomik ve sosyal yaşantı kalıpları olarak tanımlanmıştır”.²⁵ Diğer bir tanımıyla kültür “insan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesnelere oluşmaktadır. Toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, aletler, teknikler, sanat yapıtları gibi her türlü maddi ve tinsel ürününü kapsamına almaktadır”.²⁶ “Tarihsel durum, coğrafya, doğa, iklim koşulları ve toplumsal ortamın yanı sıra din/mezhep ya da inanç anlayışı, kültürü renklendiren önemli etkenlerdendir”.²⁷

Kültür; sosyologlar, psikologlar ve antropologlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Eski antropolojiye göre kültür, insan davranışlarını diğer varlıklardan ayıran, insana ait ortak bir öğedir. Sosyolog ve antropologlar için genel anlamda kültür sembolik, öğrenilen ve insan toplumuna ait fikirselsel bir öğedir. Kültür, insanın nesnelere ve devlet işlerine farklı şekillerdeki yansımalarını sembolize etmektedir. Nesnelere ve devlet işleri arasında arabulucu konumundadır. Kültür içsel ve dışsal kazanılmış ve sembollerle iletilmiş davranış modellerini içermektedir. Kültürün asıl çekirdeği, geleneksel fikirlerden ve özellikle onlara bağlı değerlerden oluşmaktadır.²⁸ Kültürü çok genel bir şekilde dile getirmek gerekirse kültür, insanların birbirleriyle paylaştıkları ve gelecek kuşaklara aktaracakları sembollerin tamamıdır. Bu bağlamda bir toplumun kültüründen bahsederken o toplumu toplum yapan değerleri ve gelecekte o toplumun mirasını oluşturacak sembollerini anlamak gerekmektedir.

²⁵ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve...*, s. 122.

²⁶ Oğuz Aydanır, “Kültür ile Zihniyet”. *Doğu Batı*, 23, (2003), s. 23.

²⁷ Onur Bilge Kula, *Avrupa Kimliği ve Türkiye*. (İstanbul: Buke Kitapları, 2006), s. 27.

²⁸ Jenks, *Culture ...*, ss. 7-43.

Kültürler arasında ortaya çıkan farklılıklar insanlardan da kaynaklanabileceği gibi Kula'ya göre; “kültürler arasında var olan ‘farklılıkların’ söz konusu kültürleri yaratan insanların farklılığından değil, ortam ve koşulların farklılığının yol açtığı ‘eş zamansızlıktan’ kaynaklandığı kolayca görülebilir.”²⁹ Burada eş zamansızlıktan kastedilen şey, bir kültürde gerçekleşen, kültürü etkileyici ve şekillendirici bir ögenin, diğer kültüre göre önce ya da sonra yani farklı bir zamanda yaşanmasıdır. Toplumlar farklı olguları farklı zamanlarda yaşadıkları zaman kültürlerini farklı yönde etkilemektedir. Her kültür, dünyayı sınıflandırmada kendi farklı yolunu kullanmaktadır. Sınıflandırma sistemi yoluyla, kültür bizlere sosyal hayatı anlamlandırma ve anlamlar yaratma yolunu vermektedir. Bazı sosyal düzenleri elde etmek için nasıl sınıflandırma yapılacağı konusunda bir toplumun üyeleri arasında, belli bir derecede de olsa, fikir birliğinin olması gerekmektedir. Bu paylaşılan anlamlar sistemi aslında kültür olarak adlandırdığımız şeydir.³⁰ Kültür sadece görünen özelliklerle ifade edilen objektif gerçeklik değildir. Aynı zamanda hepimizin içinde yer alan, düşünce tarzımızı, duygularımızı ve hareketlerimizi etkileyen sübjektif gerçeklikten oluşmaktadır. Bu anlamda günlük sosyal hayatımızı düzenlemekte ve ortak bir kavrayış sağlamaktadır.³¹

İnsanlar-arası etkileşim ortak anlamlandırmalar üzerinden yürütüldüğünde iletişim kurmak kolaylaşır. Eğer insanlar ortak anlamlandırmalara

²⁹ Kula, *Avrupa Kimliği ve ...*, s. 26.

³⁰ Kathryn Woodward, “Concepts of Identity and Difference”, *Identity and Difference* içinde, derl., Kathryn Woodward, (London, California ve New Delhi: Sage Publications, 1997), s. 30.

³¹ Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten, “Cultural Identity and Development in Europe”, *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten, (Netherlands: ERCOMER, 1995), s. 12.

sahip olmasaydı, iletişim kurmak oldukça zor olacaktı. Dil, ortak anlam ve duygu yapılarını nakleden araç olarak tanımlanabilmektedir. Kültürün kendisi sosyal ve ekonomik ilişkileri yaratan, yapılandıran, oluşturan ve anlamları üretip dolaşımını sağlayan araç olarak nitelendirilebilmektedir.³²

Avrupa dilbiliminde ise kültür medeniyetle eş tutulmuştur. Medeniyet kavramı bir çok kaynakta teorik anlamda açıklanmıştır. Medeniyet uygarlık kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır ve “değişik coğrafyalarda yaşayan insanların, ürettikleri bilgi, teknoloji, kültür, kurum vb. maddi ve manevi ürünlerin belirli bir zaman kesitindeki adı” anlamına gelmektedir.³³ Medeniyet Temel Türkçe Sözlüğü’nde “kelime anlamı olarak şehirleşmek, şehir hayatını benimsemek anlamına gelir, teknik anlamda kültürün maddi ve teknik unsurlarını ifade eden bir tanımdır.” Huntington medeniyetin “hem dil, tarih, din, adetler, kurumlar gibi ortak objektif unsurlar yoluyla, hem de insanların subjektif olarak kendi kendilerini teşhis etmeleri suretiyle tarif edilebileceğini” dile getirmiştir.³⁴

Avrupa dilbiliminde kültürün medeniyetle eş tutulması bizi medeniyetler çatışması tartışmalarına götürmektedir. Medeniyetler Çatışması, iki kutuplu dünya düzeni sona erdikten sonra uluslararası arenada yaşanacak anlaşmaların ya da anlaşmazlıkların belirleyici unsurunun medeniyetler olacağını ifade etmektedir.³⁵

³² Aktaran Giles ve Middleton, *Studying Culture ...*, s. 24.

³³ Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve...*, s. 83.

³⁴ Samuel P. Huntington, “Medeniyetler Çatışması”, *Medeniyetler Çatışması* içinde, derl., Murat Yılmaz, (Ankara: Vadi Yayınları, 1993), ss. 14-24.

³⁵ Ibid. ss. 22-49.

Yeni şeyler öğrenilir ve tüm bu öğrenme birey için çok yorucudur.³⁶ Avrupa Birliği yapısı altında farklı medeniyetlerin yani kültürlerin bir birlik içinde yaşaması ideali ile farklı köklere sahip farklı medeniyetlerin bir arada yaşayamayacakları iddiası günümüzde de bir çok tartışmaya neden olmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber iki kutuplu dünya artık yok olmuş ve tek üstün güç ABD kalmıştır. Bu bağlamda “yeni dünya düzeni” içerisinde artık dünyanın nereye gittiği sorgulanmıştır. Bu sorguya yanıt olarak ortaya atılan iki tez çok ses getirmiştir. Bunlardan biri Fukuyama'nın “Tarihin Sonu” tezi ve diğeri ise Samuel P. Huntington'ın “Medeniyetler Çatışması” tezidir. Huntington'ın Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği durumunda bir medeniyetler çatışması yaşanacağı yönündeki görüşü, çalışmada yer alan Kültür Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye Uyumu başlıklı bölümle ilişkilidir.

Fukuyama tezinin merkezine liberalleşmeyi alarak Batı Düşüncesi'nin ve liberal ideolojinin artık başarılı olduğunu ve evrenselleştğini, bu anlamda da tarihin sonunun geldiğini dile getirir. Fukuyama'ya göre liberalizmden daha ileri ve daha gelişmiş olduğu ileri sürülen ideolojiler tarihe gömülmüşlerdir. Buna karşılık Batı'nın ve liberal ideolojinin hakim olduğu yerler tarihten sonraki dönemi yaşamaya başlamışlardır. Batı'nın ve liberal ideolojinin hakim olduğu yerlerde tarih sonrası dönem yaşandığı gibi Batı dışında dünyanın geri kalanının ve liberalizm dışındaki ideolojilerin başarısız olduğunu ve önlerindeki seçeneğin sadece Batı'yı taklit etmek olduğunu dile getirir. Fukuyama, tarihin sonunda

³⁶ H. Ned Seelye ve Alan Seelye, *Culture Clash*, (Illinois: NTC Business Books., 1995), s. 4.

ortaya çıkan devlet her ne kadar liberal ve demokratik olsa da dünya üzerinde çatışmaların son bulmayacağını ifade etmektedir.

Fukuyama'nın dile getirdiği uluslararası ilişkiler kuramına³⁷ göre çatışma, uluslararası sistemin doğasında mevcuttur. Uluslararası arenada yaşanan çatışmalar iki şekilde gözlemlenebilir. Birinci olarak, “tarihe gömülen devletler ile tarihin sonuna ulaşan devletler arasında”³⁸ çatışmaların yaşanabilme olasılığıdır. İkinci olarak da, etnik ve milliyetçi hareketlere dayalı şiddetin görülme olasılığıdır. “Filistinliler ve Kürtler, Sihler ve Tamil gerillaları, İrlandalı Katolikler ve Valonlar, Ermeniler ve Azeriler hâlâ çözümlenmemiş sorunlarıyla uğraşmaya devam edeceklerdir”.³⁹

Bir diğer tez de Samuel P. Huntington'ın “Medeniyetler Çatışması” tezidir. İlk olarak medeniyetler çatışması Arnold Toynbee ve daha sonra da Bernard Lewis tarafından incelenmiştir. Huntington'un ileri sürdüğü tezin esas noktası Soğuk Savaş'tan sonra artık ortaya çıkacak olan savaşların ya da çatışmalarının nedeninin medeniyetler olacağıdır:

“Bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele

³⁷ Bu kuram Thomas Hobbes'un görüşlerinin baskın olduğu realist kuramdır. Realist kuram ve Hobbes hakkında detaylı bilgi için bkz. R. B. J. Walker. (1987). “Realism, Change, and International Political Theory”. *International Studies Quarterly*, 31 (1). 65-86. ss. 68-74.

³⁸ Francis Fukuyama, “Tarihin Sonu mu?” Çev. Yusuf Kaplan, *Tarihin Sonu mu?* içinde, derl., Mustafa Aydın ve Ertan Özensel, (Ankara: Vadi Yayınları, 2003), s. 48.

³⁹ Francis Fukuyama. “The End of History?”. *National Interest*. 1-18, (1989), s. 16, (<http://www.unc.edu/~rlstev/Text/Fukuyama%20End%20of%20History.pdf>), Erişim: 18 Mayıs 2007.

kaynağı kültürel olacak. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat, global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetler çatışması global politikaya hakim olacak. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muhabere hatlarını teşkil edecek. Medeniyetler arasındaki mücadele, modern dünyadaki mücadelenin evriminde nihaî safha olacak.”⁴⁰

Huntington’a göre Soğuk Savaş döneminde ülkeler, Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak ayrılırken, bu ayrımlar günümüze uygun olmadığından ötürü, ülkeleri siyasi ya da ekonomik sistemleri veya ekonomik gelişmelerine dayanarak değil de kültür ve medeniyetleri bağlamında gruplandırmak daha anlamlı olacaktır.⁴¹ Huntington medeniyetin kültürel bir varlık olduğunu ileri sürmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da sadece ülkelerin kültürel terimlerle anılması değil, insanların da kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımlayabildiğidir. Etnik ve dini terimlerle yapılan kimlik tanımlamaları sonucunda, farklı etnik kökene ya da dine mensup insanlarla kendi aralarında “biz”-“onlar” kavramları yani bir “öteki” bilinci gerçekleşmektedir. Huntington’ a göre ileride sadece yedi ilâ sekiz medeniyet hüküm sürecektir:

“Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde ehemmiyet kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine, Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri giriyor.

⁴⁰ Murat Yılmaz, “Medeniyetler Çatışması’na Giriş”, *Medeniyetler Çatışması* içinde, derl., Murat Yılmaz, (Ankara: Vadi Yayınları, 2003), s. 16.

⁴¹ Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilization”. *Foreign Affairs*, 72 ,3, (1993), s. 23.

Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir.”⁴²

Huntington makalesinde Türkiye’ye de yer vermiştir. Türkiye Huntington’a göre bölünük bir ülke (*torn country*) konumundadır. Bölünük ülke orta seviyede kültürel bir yakınlığa sahip olan ama toplumlarının hangi medeniyete ait oldukları konusunda bölünmüş olan ülkelerdir. Bu ülkelerin liderleri ülkelerini Batı’nın üyesi yapmayı istemektedirler fakat ülkenin tarih, kültür ve gelenekleri Batılı değildir. Huntington Türkiye’nin durumunu şöyle dile getirmiştir:

“Türkiye'nin seçkinleri Türkiye'yi Batılı bir toplum olarak tanımlarken Batı'nın seçkinleri Türkiye'nin öyle olduğunu kabule yanaşmıyorlar. Türkiye Avrupa Topluluğu'nun bir üyesi olmayacaktır, gerçek sebebi Cumhurbaşkanı Özal'ın dediği gibidir. Biz Müslümanız, onlar (ise) Hıristiyan'dır, ve (fakat) bunu dile getirmiyorlar. Mekke'yi reddettikten ve ardından Brüksel tarafından reddedildikten sonra nereye bakar Türkiye; cevap Taşkent olabilir.”⁴³

1.4. Kimlik Kavramı

“Kimlikler, insanların ve toplumların zaman ve yer boyutundaki konumları ile kendilerine ve birbirlerine atfettikleri konumları belirlemektedir. Düşmanlıklar, tutkular ve bunların tatmin edilmesi için kullanılan araçları,

⁴² Huntington, “Medeniyetler...”, s. 25.

⁴³ Ibid. s. 42.

kimlikler veya kimlik duyguları ve bunlara olan aidiyet duyguları önemli ölçüde belirlemektedir.”⁴⁴

Kimliğin durağan olduğunu söyleyemeyiz. Bireyler her gün yeni bir kimlikle karşılaşır o kimliği üstlerine giyebilmektedir fakat bu özellik kimlik yapılarına göre değişkenlik göstermektedir. Eğer sahip olunan kimlikler oturmuş bir yapıya sahipse, o kimliğin yerine başka bir kimliğin geçmesi zordur. Buna örnek olarak milli kimliği vermek mümkündür. Bir bireyin ulus kimliğinden vazgeçmesi zor olmakla beraber, gene de imkansız değildir.

“Kültürel, ulusal veya bireysel kimliği tanımlama arzusu, genelde kendi kimliğini yabancı kültürlerle, uluslara yani yabancılığa karşı korumak amacıyla yapılır. ‘Başka türülük’ veya ‘yabancılık’ kavramları, her bireyin bakış açısına göre değişen görelî tanımlamalardır. Bir ülkenin, bir insanın veya bir nesnenin başka türülülüğü ve yabancılığı çoğunlukla o ülkenin kültürel yapısı ve kendine has özellikleriyle belirlenmeye çalışılır. Gerçekte yabancılığın veya başka türülülüğün yeri bu şekilde saptanmaz. Bir şeyi yabancı hissetmenin nedeni, bir ülkenin, bir nesnenin veya bir kişinin kendine has özelliklerinden değil, öznenin kendisinde yatar. Çünkü neyin yabancı olduğunu nesne değil, özne saptar.”⁴⁵

Kimlik kültür aracılığı ile yayılmaktadır ve böylece kültür insanların sosyal pozisyonlarını veya kimliklerini belirleyici faktör olabilmektedir.⁴⁶ Kimlik, kültür temelli bir anlamlandırma sürecini kapsar ve böylece diğer

⁴⁴ Reha Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında Türkiye ve Avrupa*, (İstanbul: Evrim Yayıncılık 2001), s. 75.

⁴⁵ Faruk Şen, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğuna Sağlayacağı Faydalar*. (Almanya: Türkiye Araştırmalar Merkezi, 1993), s. 114.

⁴⁶ Michael Wintle, “Cultural Identity in Europe: Shared Experience”. *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle. (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury, 1996), s. 22.

anlamlandırmalar karşısında ona öncelik atfedilmiş olur. Kimlikler üst kurumlar tarafından da meydana getirilebilirler. Ancak, sosyal aktörler onları içselleştirdikleri ve bu yolla anlamlandırdıkları takdirde kimlik niteliği kazanırlar. Hiçbir kimlik tarihsel bağları dışında varlık kazanamaz ve gelişemez.⁴⁷ Değişik anlamlar değişik sembol sistemleri tarafından üretilmektedirler ve bu anlamlar değişkendir. Kültür, kimlikleri, bir öznellik çeşidi seçilmesine olanak sağlayan deneyimlere anlam yükleyerek şekillendirmektedir.⁴⁸

Kimlik, kişilere özgü niteliklerin vurgulanmasıyla bireysel, ulusa ait niteliklerin vurgulanmasıyla da milli kimlik boyutlarında ele alınabilir. Milli kimlik, bir topluluğa ya da derneğe üyelik şeklinde olduğu gibi değil, diğer kimliklere oranla daha fazla içselleştirilen bir aidiyet ilişkisi kurar.⁴⁹ Kendi karakteristik özelliğine ve bütünlüğüne sahiptir. Milli kimliği oluşturuca en önemli faktörlerden biri olan etnik topluluk da kimliğin oluşumundaki desteğini aynı soy, paylaşılmış tarihi geçmiş, kültür, yurt ve dayanışma duygusu gibi ortaklıkları oluşturarak sağlar.⁵⁰ Batı Avrupa’da yer alan milli kimlikler tabanında bakıldığında uluslar, kültürel topluluklar olarak görülmektedir. Üyeleri türdeş olmasa bile, ortak tarihsel hatıralar, mitler, semboller ve geleneklerle birleşmiştir.⁵¹ Dolayısıyla kimlik ulusun diğer uluslar karşısındaki konumunu belirler ve gösterir.

⁴⁷ Manuel Castells, *The Power of Identity*, (Oxford, Blackwell, 1997), s. 6.

⁴⁸ Woodward, “Concepts of Identity...”, s. 15.

⁴⁹ Craig Calhoun, *Social Theory and Politics of Identity*, (Oxford: Blackwell, 1996), s. 39.

⁵⁰ Gamze Tanıl, “*Norwegian National Identity and The Question of European Integration*”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ, Ankara, 2003, s. 22.

⁵¹ Smith, *National Identity ...*, s. 11.

Kimlik rasyonel olarak tanımlanabilmektedir ve ne olmadığı ile ayrılabilir. Yani kimlik farklarla belirlenmektedir. Kimlik, kültür, birleşme gerçeklerle ilgili olmaktan çok imgelerle ilgilidir.⁵² Bütünleşme karşılıklı sempati ve bağlılık, biz hissi, güven ve karşılıklı düşünme, kendi imgelerle ve çıkarların anlamında, kısmi tanımlama gerektirmektedir.⁵³ “Ötekileştirme” ortak özelliklere sahip bireyleri bir araya getiren bir politikadır dolayısıyla bütünleşme ve ayrı tutma aynı madalyonun iki yüzü olarak görülebilir. Bu noktada önemli olan ayrı tutmanın yer alıp almadığı değil, nasıl var olduğudur.⁵⁴ “Başkasının varlığı aidiyetin tanımlanması için elzemdir. Hele bu başkası ya da öteki tehdit oluşturursa ya da tehdit olarak algılanırsa, işte o zaman onun rolü salt tanımlama işlevinin ötesinde kimliği kuvvetlendirme şeklinde cereyan eder.”⁵⁵ Aynı zamanda kimlik, sembollerle de belirlenmektedir. Kimlik yapısını incelediğimizde hem sembolik hem de sosyal olduğu gözler önüne serilmektedir. Kimliğin hem sembolik hem de sosyal olması, iki ayrı süreci içermektedir. Sembolik belirleme, sosyal ilişkilerin nasıl anlamlandırıldığına dayanmaktadır. Sosyal farklılaşma ise bu farkların sınıflandırılmasının sosyal ilişkilerde nasıl dışa vurulduğu olarak tanımlanabilmektedir. Kimliğin kavramsallaştırılması, sosyal ilişkilerin nasıl organize edildiği ve bölündüğünü gösteren sınıflandırma sistemini de içermektedir.⁵⁶

⁵² Wintle, “Cultural Identity in Europe...”, ss. 5-6.

⁵³ Karlheinz Reif, “Cultural Convergence and Cultural Diversity as Factors in European Identity”, *European Identity and The Search For Legitimacy* içinde, derl., Soledad Garcia, (London ve New York: Pinter Publishers, 1993), s. 132.

⁵⁴ Iver B. Neumann, *Uses of the Other: “The East” in European Identity Formation*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999), s. 37.

⁵⁵ Yurdusev, “Avrupa Kimliği’nin Oluşumu ve...”, s. 21.

⁵⁶ Woodward, “Concepts of Identity...”, ss. 8-13.

Kimlikler bir ulusun diğer uluslar karşısındaki konumunu belirtmektedir. Yani bir ulusun, diğer uluslardan farklı olan yanlarını ortaya koymaktadır. Bu farkları ortaya koyarken de aslında o kimliğin ne olduğundan çok, ne olmadığı da ortaya konulmaktadır. Örneğin, Hıristiyanlığın ortak kültürel değer olarak kabul edildiği Avrupa'daki muhafazakar kesimlere göre Müslüman olmak "öteki" olmak, Avrupalı olmamak anlamına gelmektedir. Hıristiyanlık önce Avrupa'nın sınırı ve sonra da 'kimliği' olmuştur. Avrupa merkezli bir dünya görüşü ve ortak bir kimlik altında birleşme niyeti Hıristiyanlık ve onun 'ötekisi' olan İslam arasındaki çatışmadan kaynaklanmıştır.⁵⁷ "Avrupa'daki toplulukların kimliğini 'Avrupalılık' değil Hıristiyanlık oluşturmaktadır... Avrupa'nın en etkili 'öteki'si olarak İslam yakın yüzyıllara kadar Avrupa'daki kimlik bilincinin en önemli belirleyicilerindendir... Avrupa kimliği negatif olarak İslam tarafından tanımlanmıştır."⁵⁸ Kimlik tanımlamaları sınıflandırma yapmaya ve ayrımlar yapmaya çalışmaktadır. Müslüman olmak Hıristiyan ya da Avrupalı olarak sınıflandırılanın dışında var olan farkın işareti olarak tanımlanmaktadır. Farklılıkların sembolik işaretleri insanların sosyal ilişkilerinin yaşanmış deneyimleri üzerinde gerçek etkilere sahip olmaktadır. Grubun sembolik olarak temsil edildiği yollar hayat tecrübesini oluşturan uygulamaları ve sosyal ilişkileri de şekillendirmektedir. Aynı zamanda, dışında bırakma ve dahil etme gibi sosyal uygulamalar sembolik temsilleri taban alan sınıflandırma sistemlerine dayanmaktadır. Örneğin ulusal kimliklerin savı, sık sık sembolik olarak ulusal bayraklar ve şarkılar tarafından temsil edilmektedir.⁵⁹

⁵⁷ Gerard Delanty, *Inventing Europe*, (London: Macmillan, 1995), ss. 16-17.

⁵⁸ Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve...", ss. 36-37.

⁵⁹ Giles ve Middleton, *Studying Culture...*, s. 35.

Milli kimlik oluşumu dış çevre ve iç politikalar ile meydana gelmiş bir süreç desteğiyle gerçekleşir. Buna göre kimliğin oluşumunda ilk karşılaşılabilecek oluşturucu faktörler ‘dış tehdit’ ve ‘öteki’dir. Ortak bir kültür, dolayısıyla da ortak bir kimlik çatısı altında hissedilen güven duygusu, diğerine karşı bir savunma mekanizması geliştirmiş olmaktadır. Vergilendirme, kanunlar, kamu hizmetleri gibi kimliğin açılımını sağlamaya yönelik iç politikalar bahsedilen milli kimlik oluşum sürecinde yer almaktadır.⁶⁰

Kimlik siyaseti, bir kişinin kimliğini, siyasi bir yola çıkış noktası olarak marjinalleşmiş veya baskı altında bulunan bir gruba olduğunu iddia etmesini gerektirmektedir. Böylece kimlik, siyasi hareketlilikte ana etken haline gelmektedir. Bu noktada kimliğe iki şekilde baş vurulabilmektedir; özcü (*essentialist*) ve özcü olmayan (*non-essentialist*) yaklaşım. Özcü tanımlamada; belirli bir kimliği paylaşan bireylerin açık, güvenilir özellik grubuna sahip olduğunu ve bu özelliklerin zaman içerisinde değişmeyeceğini ileri sürmektedir. Özcü olmayan tanımlama ise değişikliklere odaklandığı gibi ortak ve paylaşılan özelliklere de odaklanır. Kimliklerin akışkan olduklarını, yeni kültürel durumlarda yeniden oluşturulabilecek değişik öğelere sahip olduklarını ve tüm zamanlarda daimi olan farkların içine hapsolmuş sabit özler olmadığını ileri sürmektedir.⁶¹

Kültür ve Kimlik kavramlarının birleştiği bir nokta da kültürel kimliklerdir. Kollektif bir kültürel kimlikten söz etmek için ilk olarak nüfus

⁶⁰ Tanıl, “*Norwegian National...*”, ss. 20-21.

⁶¹ Woodward, “*Concepts of Identity...*”, ss. 11,25-26.

içerisinde nesiller arasında olan devamlılık hissinden, ikinci olarak tarihi geçmişin barındırdığı olaylar, dönemler ve kişiler hakkında paylaşılan hatıra ve üçüncü olarak da ortak kadere olan ortak inanışın olması gerekmektedir.⁶² Avrupa Birliği'nin kültür politikaları ile yaratmaya çalıştığı kimlik aslında kültürel bir kimliktir. Kültürel kimlik konusunda iki farklı düşünce tarzı vardır. İlk durum kültürel kimliği bir paylaşılmış kültüre dayanarak tanımlamaktadır. Bu paylaşılmış kültür gerçek bir ortak benliğin çeşididir. İçinde diğer benlikleri de barındırmaktadır fakat daha yüzeysel ve suni olarak benliklere yüklenmiştir. Bu benliklerde, insanlar ortak paylaşılmış bir tarihe ve ortak olunan bir soya sahiptirler. Bu tanıma göre, kültürel kimlikler, ortak tarihsel deneyimleri ve paylaşılan kültürel kodları yansıtmaktadır. Bu paylaşılan kültürel kodlar tarihte yaşanan değişiklikler ve ayrımlar altında durağan, değişmez ve devamlı olan anlam ve referans yapıları yolu ile ortak özelliklere sahip olmamızı sağlamaktadır. Bu kültürel kimlik fikri sömürgeleşme sonrası olan tüm mücadelelerde rol oynamış ve dünyanın yeniden şekillenmesine neden olmuştur. İkinci durum, ilki ile bir çok benzerlik taşısa da gerçekte ne olduğumuzla ilgili olarak derin ve belirgin farklara da sahiptir. Bu ikinci anlamda Kültürel Kimlik, ilk durumda olduğu gibi “varoluş” (*being*) meselesi olduğu kadar ayrıca “oluş” (*becoming*) meselesidir. Geçmişe ait olduğu kadar geleceğe de aittir. Kültürel kimlikler, bir yerden gelirler, bir geçmişe sahiptirler ve sürekli değişim geçirirler. Kültürel kimlikler geçmişte yaşadığımız deneyimlere ve bu deneyimler sonucu geçtiğimiz

⁶² Anthony D. Smith, “National Identity and the Idea of European Unity”. *International Affairs*, 68, 1, (1992), s. 58.

değişik yollara verdiğimiz isimlerdir.⁶³

“Ötekilik fikri içseldir ve kültürel kimlik algımızı değiştirebilmektedir.

Kültürel kimlik, durağan bir yapıya sahip değildir. İlk ve son olarak ortaya çıkmış da bir şey olmadığı gibi kesin ve son dönüş yapabileceğimiz sabit bir kaynak da değildir. Sırf bir hayalden de ibaret değildir. Bir tarihe sahip olan “bir şeydir”. Kültürel kimlikler, kültürlerde ya da tarihte var olan ve durağan olmayan belirleme noktalarıdır.”⁶⁴

1.4.a. Avrupa Kültürel Kimliği

Sovyet Bloğu'nun yıkılmasıyla devlet sınırlarının yeniden çizilmesi, Avrupa Birliği'nin Maastricht Antlaşması ile ulusal bağımsızlıkların yeniden tanımlanması ve işçi kanunlarının yeniden yazılması ve finansal ve serbest ticaret pazarlarının yaratılması gibi “insan sermaye hareketi”nin evrimi ile iş ve eğitim konularının yeniden oluşturulması Avrupa'nın yaşadığı değişimlerdir.⁶⁵ Gelecekte Avrupa bütünlüğünün sağlanabilmesi için geçmişin şekli değiştirilmek zorundadır.⁶⁶ Yeni bir Avrupa, ulus devletlerin ortak çıkarlarının bulunduğu yerde oluşmuştur. Avrupalı hissetme kamçılanmıştır. Ükelere ait sorumluluklar küçük

⁶³ Stuart Hall, “Cultural Identity and Diaspora”, *Identity and Difference* içinde, derl., Kathryn Woodward, (London, California ve New Delhi: Sage Publications, 1990), ss. 51-53.

⁶⁴ Ibid. s. 53.

⁶⁵ Glynis M Breakwell, “Identity Processes and Social Changes”, *Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change* içinde, derl., Glynis M Breakwell ve Evanthia Lyons, (Oxford, Boston, Johannesburg, Melbourne, New Delhi, Singapore: Butterworth Heinemann, 1996), s. 13.

⁶⁶ Max Gallo, “Europe without Nations: An Artifice, a Dangerous Mirage”, *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess, (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi, 1997), s. 384.

ulus devletlerden daha büyük Avrupa birimine kaymıştır.⁶⁷ Avrupa fikri ulusal farklılıkların üstesinden gelmek ve ortak noktalar bulmak için yollar aramaktadır ve bu, kültür ve medeniyetin içinde yer almaktadır. Avrupa milliyetçiliği şiddetli bir şekilde kültürü vurgulamaktayken, geleneksel ulusal tarihçilik mücadelelere, savaş kahramanlıklarına ve bu kahramanlıklara eşlik eden erdeme odaklanmaktadır.⁶⁸ Avrupa Birliği, kendi kültürel alanını savunan bir ulus üzerine modellenmiş Avrupa kolektif kimliği anlayışını taban alan kültürel koruyucu bir görüş uyarlamıştır.⁶⁹

Avrupa coğrafi olarak Asya kıtasının bir yarımadası olarak tanımlanmaktadır. “Avrupa, bir ucunda Kelt kökenli halkların, diğer ucunda Türkler’in yaşadığı, kıta özelliklerine sahip olmak isteyen kocaman bir yarımada. Bu yarımadaanın tarihini oluşturan kavimlerin çoğu Asya kökenli. Entrüskler, Germenler, Türkler, Fin ve Macarlar, Muhtemelen Slavlar da [Asya kökenlidir]..”⁷⁰

“İlk dönem Avrupa’sına bakıldığında da Yunan veya Roma medeniyetlerinin kendilerini ‘Avrupa medeniyeti’ olarak görmedikleri, daha çok Akdeniz kimliğinin ön plana çıktığı görülecektir. Aynı şekilde dini açıdan bakıldığında da ne Hıristiyanlık, ne de Musevilik Avrupa’da doğmuştur. Avrupa kavramının siyasi ve ayırıcı bir medeniyet kimliği kazanması nispeten daha yakın

⁶⁷ Spiering, “National Identity and...”, s. 100.

⁶⁸ Jan Nederveen Pieterse, “Europe Among Other Things: Closure, Culture, Identity”. *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten, (Netherlands: ERCOMER, 1995), s. 81.

⁶⁹ Philip R. Schlesinger, “From Cultural Protection To Political Culture? Media Policy and The European Union”, *Constructing Europe’s Identity The External Dimension* içinde, derl., Lars-Erik Cederman (USA ve UK: Lynne Rienner Publishers Inc, 2001), s. 93.

⁷⁰ Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında ...*, s. 11.

bir zamana rastlar ve bunda ilk aşama İslam'ın ortaya çıkması ve Akdeniz'in güneyinin İslam devletinin denetimi altına geçmesi ve kuzeye doğru bir basıncın oluşmasıdır..... Sahneye Türklerin çıkışıyla birlikte Avrupa'nın bir bölümünde sıkışıp kalan kavimler daha da geri çekilmek zorunda kalmışlar ve Balkanlar'ın tamamını ele geçiren, Akdeniz'de hakimiyet kuran, Karadeniz'i bir 'Osmanlı gölü' haline getiren Osmanlılar bugünkü Almanya, İtalya ve Fransa da dahil olmak üzere tüm Avrupa kıtasını tehdit eder bir hal almışlardır. Osmanlı öylesine güçlü bir askeri güç oluşturmuştur ki, onunla birleşmeden mücadele edilemeyeceği kısa zamanda anlaşılmıştır. Bu dönemde Osmanlılar'ın Balkanlar, Akdeniz ve Karadeniz'den baskıları Avrupa'nın Hıristiyan kavimlerini dar bir alana sıkıştırmış ve bir anlamda ablukaya alınmış hissine sürüklemiştir... Coğrafi, dini ve kültürel olarak belli sınırlara hapsedilen Hıristiyan Avrupa, Osmanlı'ya karşı giriştiği koalisyonlar sayesinde tek ve farklı bir kimliği daha belirgin olarak hissetmiştir.”⁷¹

Avrupa'nın coğrafi sınırları yerine Avrupa'nın kültürel sınırlarının neresi olduğuna ve kültürel geçmişine değinmek yararlı olacaktır. Avrupa kıtasındaki devletlerin ve toplumların bir çok kültürel tecrübesini aşıl原因 ana kültürel ve tarihsel gelenekler mevcuttur. Roma hukuku, Yunan felsefesi ve bilimi, İbrani ahlakı ve Hıristiyan din bilimi gelenekleri gibi, Rönesans ve Aydınlanma gibi konular da sayılmaktadır. “Bir tarafı ya da diğer tarafı ile, bu kültürel gelenekler Avrupa kıtasının geneline değişik derecelerde sinmiştir ve Avrupa kültür ailesi olarak adlandırılan yapıyı üretmiştir”.⁷² Batı kültürü, insan hakları üzerine

⁷¹ Sedat Laçiner, “Türkiye Avrupa İlişkilerinde Kültür ve Medeniyet: Tarihsel ve İdeolojik Kökenler”, (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=25>), Erişim: 13 Kasım 2005.

⁷² Anthony D. Smith, “A Europe of Nations. Or Nation of Europe”, *Journal of Peace Research*, 30, 2, (1993), s. 133.

odaklanması ve insan hayatı birey tarafından sürdürülen bir hayattır iddiasıyla, laikleştirme ile nitelendirilebilmektedir.⁷³

“Avrupa’nın doğudaki sınırlarının nerede bittiği sorusunun, Roma İmparatorluğu’nun Batı ve Doğu olarak ikiye bölünmüş olmasından etkilenmiş olduğunu bilmek ve şaşdırmamak gerekir.”⁷⁴ “Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden sonra İmparatorluğun doğu yarısı ile batı yarısı arasında çıkan rekabetin rolü ile Avrupa bir yandan fikri ve kültürel bir içerik kazanırken, bir yandan da merkezinin Batı Avrupa’ya kaydığı gözlemlenmektedir.”⁷⁵

“Doğu Roma İmparatorluğu’nun merkezi Bizans’ı yenen Osmanlı İmparatorluğu, yalnız Türklerin değil, Yunanlıların, Balkan Slavlarının, Romenlerin, Macarların, Arapların ve Ermenilerin, yani çoğunlukla Hıristiyanların oturduğu bölgeleri egemenliği altına almıştır... Avrupa’da farklı inançlara sahip insanlar arasında yüzyıllar boyunca sürekli bir kültür alış verişı olmuştur... Sadece yoğun bir ticaret yapılmamış, bir çok Avrupa ülkesi Osmanlı İmparatorluğu’yla başka Hıristiyan Avrupa ülkelerine karşı siyasi anlaşmalara gitmiştir.”⁷⁶

Avrupalı kimliğine yüklenen özelliklerden biri de dindir. “Modern döneme kadar Avrupa kimliği Hıristiyanlıkla ifade edilir... Hıristiyanlık asıl kimlik ögesidir... İslam’ın Avrupa’nın en belirleyici ‘öteki’si olması ve bunun azalan etkilerde de olsa modern dönemde de devam etmesi, ister istemez Avrupa

⁷³ Peter Normann Waage, “The Division and Integration of Europe from Perspective of Cultural History”. *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess, (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi, 1997), s. 160.

⁷⁴ Faruk Şen, *Türkiye’nin Tam Üyeliğinin...*, s. 112.

⁷⁵ Yurdusev, “Avrupa Kimliği’nin Oluşumu ve ...”, s. 34.

⁷⁶ Faruk Şen, *Türkiye’nin Tam Üyeliğinin ...*, s. 112.

kimliğinde Hıristiyanlığın en temel öğelerden birisi olmasına yolaçmıştır.”⁷⁷ İslam kültürünün ötekisi olarak Hıristiyanlık Avrupa'nın ayırt edici bir özelliği olmuştur. Din açısından bakıldığında, “ilk dönemlerde Avrupa'nın ayırt edici özellikleri arasında Hıristiyanlık yer almamaktadır. Avrupa fikri ve Avrupa kıtasını tanımlamak İslam'ın yedinci yüzyılda yükselmeye başlamasından önce bir ihtiyaç veya gereklilik olarak görülmemektedir. Hıristiyanlık, Müslümanlar vasıtasıyla Orta Çağ Avrupa'sının sınırı olmuştur.”⁷⁸ İspanya'nın ele geçirilmesiyle İslam kültürünün Avrupa'ya uzanması ve onaltıncı yüzyıla kadar Arap kültürü etkisi altında kalması, yaşanan dini istilalar, Pers istilaları ve sonrasında sembolik önemi büyük olan Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı Hıristiyanlık referanslı bir Avrupa tanımlamasını körüklemiştir. Avrupa'nın ortak bir tarihe sahip olduğu fikri bu karşıtlıkla yayılmaya başlamıştır.⁷⁹ Hıristiyanlık Avrupa'nın kültürel farklarını birleştirici bir etmen olmuştur. “Avrupa kültürü” Hıristiyan mitolojisinden doğmuştur.⁸⁰

“Avrupalılar için Avrupa artık şekillenmeye başlamaktadır. Avrupalıları da bir arada tutan en önemli faktör din olarak görülmektedir. Burke'e göre tüm Avrupa kültürel ortaklığı bulunan büyük bir devlettir. Bu devleti birarada tutan ise Hıristiyanlık, Roma hukuk mirası, Germen gelenekleri, feodal kurumlar ve monarşik hükümet ilkesiydi ve tabii ki bunlar 'Doğu'da olmayan, 'Batı'ya özgü' değerlerdi. Paul'un deyişiyle "Bir çok Avrupalıya göre, Hıristiyanlık Avrupalı olabilmenin en önemli şartını oluşturuyordu. William Penn, Türkler'in de -eğer

⁷⁷ Yurdusev, “Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve...”, ss. 36-37.

⁷⁸ Delanty, *Inventing ...*, s.16.

⁷⁹ Ibid. s. 26.

⁸⁰ Waage, “The Division and...”, s. 157.

isterlerse bu birlik içerisinde yer almasının bir tek şartı olduğunu, bunun da dinlerini değiştirmeleri olduğunu söylüyordu. Fernand Braudel Avrupalılığı, ateist bile olsa, Hıristiyanlıkla özdeşleştiriyordu. Kısacası Avrupa, Doğu'da olmayan üstün değerlere sahip ve bu değerleri oluşturan ana faktörün Hıristiyanlık olduğu büyük bir devlet olarak görülüyor.”⁸¹

Türkiye'nin bir Avrupalı ülke olamamasının altında yatan sebeplerden biri olarak da din farkı ileri sürülmektedir. Fakat “Hıristiyanlık dininin kökeni de Ortadoğu'dadır ve beraberinde Doğu düşünceleri ve fikirleri Batı Avrupa'ya gelmiş ve buradaki koşullara uydurulmuştur”.⁸² Kültürlerini din temeline oturtan ya da din farkı ile kendilerini başkalarından farklı gören Avrupalıların inancı içerisinde Doğu düşünceleri ve fikirlerini de bulmak mümkündür. Hıristiyanlık Avrupa'da doğmamış ve sadece de Avrupa'ya özgü bir din değildir. Kökü Orta Doğu'da olduğundan ötürü Doğu düşüncelerine de entegre olmuştur.

Yunan mitolojisine göre, “Fenike kralı Agenor'un kızı ve yeryüzü tanrıçası olan 'Europa', kendisine aşık olan ve aşkını kanıtlamak için bir tanrıya ve boğaya dönüşen Zeus tarafından Girit'e, Batıya kaçırılmıştır”.⁸³ Böylece Asyalı prenses Avrupa kıtasının adını ve kültürünü değiştirmiştir. “Bugünkü Lübnan ya da eski Fenike bölgesinde”⁸⁴ yaşayan prensesin, günümüz coğrafyası düşünüldüğünde “kökenleri itibariyle Asyalı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Avrupa kavramı Doğu'dan ithaldir ve bu kavramı eski Yunan'a atfetmeye yönelik

⁸¹ Laçiner, “Türkiye Avrupa...”

⁸² Şen, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin ...*, s. 112.

⁸³ Kula, *Avrupa Kimliği ve ...*, s. 165.

⁸⁴ Yurdusev, “Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve...”, ss. 30-31.

çabalar da Avrupa kültürünün Doğu'daki köklerini inkar etmeye yöneliktir.”⁸⁵

Ayrıca bu noktada değinilmesi gereken bir diğer husus da aslında Avrupa tarihinde var olan değerlerin tüm Avrupa'yı etkisi altına alamamasıdır. “Avrupa'nın yaşadığı tarihsel tecrübeler hiçbir zaman Avrupa'nın bütünü tarafından yaşanmamıştır... Feodalite İskandinavya'da tecrübe edilmemiştir. Rönesans Kuzey ve Doğu Avrupa'ya ulaşmaz, Reformasyon da sadece Latin Hıristiyanlığı'nda yaşanır.”⁸⁶ Örneğin, “Fransa ve İspanya gibi Akdeniz ülkeleri Greko-Romen mirası derin bir şekilde günümüze taşırken, Romalıların hükmetmediği Polonya ve İsveç gibi Kuzey ve Doğu Avrupa ülkelerinin antik çağdan aynı derecede etkilendiğini söylemek mümkün değildir”.⁸⁷

Hem coğrafi hem de kültürel anlamda Avrupa'nın tarihine baktığımızda, hem Osmanlı'nın geçmişte Avrupa'da hakim olduğunu, hem de Avrupa'nın temeli sayılan medeniyetlerin aslında Doğu medeniyetleri olduğunu görüyoruz. Daha sonraları Avrupa'da dış baskılardan ötürü yani Müslüman saldırıları nedeniyle belli bir coğrafyaya sıkışan Avrupalılar, birbirleri içinde en genel özellikleri olan din ve dil doğrultusunda ürettikleri bir kültür etrafında kendilerini ve “öteki”ni keşfetmişlerdir.

Avrupa'nın kendine özgü imajı her kuşakta değişim göstermiş olsa da bu imajın şekillenmesini sağlayan en önemli etmenler arasında Müslümanlarla

⁸⁵ Erdenir, *Avrupa Kimliği...*, s. 53.

⁸⁶ Yurdusev, “Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve...”, s. 54.

⁸⁷ Erdenir, *Avrupa Kimliği...*, s. 123.

yapılan savaşlar gelmektedir. İspanya’da Müslümanlarla yaptığı savaşlar sonrasında Büyük Şarl (*Charles the Great*) kendini Avrupa’nın ilk Hıristiyan İmparatoru olarak ilan ettirmiştir. Bu zafer Frank Kralı Şarl Martel’in Tours ve Poitiers (Balâtüşşühedâ)’de Arap bölüklerine karşı aldığı zaferi hatırlatmaktadır. Şarl Martel ve Büyük Şarl’ın savaşları daha sonrasında Doğu ve Batı arasındaki sınırları dinsel belirlenmiş sınırlar olarak tanımlayan Haçlı Seferleri’ne dahil edilmiştir. Tüm Avrupa, İtalya’nın güneyinde yer alan Otranto limanının Türkler tarafından 1480’de yok edilmesinin korkusuyla, aynı zamanda 1571’de İnebahtı (*Lepanto*) Deniz Savaşı ve 1683’de Viyana’nın son kuşatmasının yol açtığı korku nedeniyle birleşmiştir. Hatta Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında var olan büyük farklılıklar daha az bir fark olarak nitelendirilebilecek Batı Kilisesi ve Doğu Kilisesi bölgeleri arasındaki farkı da gölgede bırakmıştır.⁸⁸

Özetleyecek olursak, Avrupa’nın kültürel bir kimlik kazanmasını sağlayan ve bu kimliği belirleyen bir sürü faktör gözlemlenmektedir. Öncelikle Avrupa kimliğinin baskın öğeleri eski Yunan ve Roma geleneği, Hıristiyanlık ve Orta Çağ’da İmparatorluktur. Modern zamanlara gelindiğinde bu kimliği şekillendiren faktörler arasında ulus devlet yapısı, Reform, Rönesans ve Aydınlanma ile ortaya çıkan laikleşme hareketleri, geri kalmış medeniyetler karşısında Avrupa’nın kendini medeniyetin kendisi olarak görmesi ve öteki olarak tanımladığı birimlerden gelen dış baskılardır.⁸⁹

⁸⁸ Trond Berg Eriksen, “The European Self-image”. *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess, (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi, 1997), s. 112.

⁸⁹ Yurdusev, “Avrupa Kimliği’nin Oluşumu ve ...”, ss. 30-59.

Avrupa Birliği'nin de kültür politikaları ile yapmaya çalıştığı şeyi bir ortak tarih, bilinç, hatıra, kültür ve kimlik yaratmak olarak ifade edebiliriz. Bu bağlamda Eric Hobsbawm'ın ileri sürdüğü “ıcat edilmiş gelenekler”⁹⁰ (*invented traditions*) ve Benedict Anderson'un “Hayali Topluluklar”⁹¹ (*imagined communities*) düşünceleri Avrupa Birliği'nin kimlik inşa sürecine açıklık getirmektedir. Eric Hobsbawm geleneklerin icat edildiklerini savunmaktadır. İcat edilmiş gelenekler, geçmişin devamını içererek belli değer ve davranış normlarını telkin etme yolları arayan uygulamaları ifade etmektedir.⁹² Bu noktada gelenekler geçmişten izler taşıyarak hem geçmişti hatırlatmakta, bugüne uyarlanarak bugünü tanımlamakta ve belli sınırlar koyduğundan ötürü hem ait olunan hem de dışarıda kalanı göstermektedir. Bu gelenekler geçmişte var olan geleneklerin aynısı değildir fakat aynı zamanda geçmişte var olan şekillerinden de tam olarak kopmamıştır. İcat edilmiş gelenekler konusunda, üç ana icattan özellikle söz etmek gerekir. Bunlardan ilki, kurumların kurulması ya da yasallaştırılmasıdır. İkincisi, halk törenlerinin icadıdır. Üçüncüsü ise halk anıtlarının seri üretimidir.⁹³

Bu düşünceye benzer bir düşünce de Hayali Topluluklar olarak Benedict Anderson tarafından geliştirilmiştir. Anderson'a göre, ulus toplumsal olarak inşa edilmiş ve kendilerini bu grubun bir parçası olarak gören insanlar tarafından hayal edilmiştir. Ulus hayali bir topluluktur çünkü en küçük ulusun bile o ulusun birçoğu diğerini bilmiyordur, tanışmamıştır, hatta sesini bile duymamıştır. Dahası

⁹⁰ Eric Hobsbawm, “The Nation as Invented Tradition”, *Nationalism* içinde, derl., John Hutchinson ve Anthony D. Smith, (Oxford: Oxford University Press, 1983), ss. 77-83.

⁹¹ Benedict Anderson, “Imagined Communities”, *Nationalism* içinde, derl., John Hutchinson ve Anthony (Oxford: Oxford University Press, 1991), s. 89.

⁹² Chris Shore, *Building Europe*, (London ve New York: Routledge, 2000), s. 41.

⁹³ Hobsbawm, “The Nation as Invented ...”, ss. 77-78.

her birey kendi paylaşımlarının simgelerini yaşamaktadır. Ulus, kapladığı topraktan, bu topraklarda yaşayan insanların sayısından ya da ürettiği ekonomik zenginlikten çok daha fazla bir şeydir. “ ‘Hayal edilmiş bir topluluk olarak ulus’ esas olarak yaratılış miti, anımsanan ya da unutulan olaylar, kahramanlık öyküleri ve var olduğu iddia edilen değer yargılarından oluşur. Böylece her ulusal topluluk kendini diğerlerinden ayırmayı başarır ve devletin meşruiyetini garanti altına alır”.⁹⁴

Bir ulusu hayal etme tarihsel olarak üç ana kültürel kavramın insan aklından çıkması ile ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, belirli yazılı metni bulunan bir dilin varlık bilimsel (ontolojik) gerçeğe imtiyazlı erişim sağlama düşüncesidir çünkü bu dil, bu gerçeğin ayrılmaz bir parçasıdır. Hıristiyanlık aleminin, İslam aleminin ve geriye kalanların kıtalararası birliğini var eden işte bu düşüncedir. İkincisi, toplumun yüksek bir merkez etrafında ya da otoritesi altında doğal olarak düzenlendiği inancıdır. Hükümdarlar diğer insanlardan farklılardır ve ilahi bir varlık tarafından yönetilmektedirler. İnsanların sadakatleri ister istemez hiyerarşik ve merkezci'dir çünkü yöneten, kutsal metin gibi, varoluşa erişim gözü vardır ve bu onda içseldir. Üçüncüsü, tarihin ve evren bilimin ayırt edilemediği geçicilik fikridir. İnsanın ve dünyanın özü aslında özdeştir. Hepsi birleştirildiğinde, şeylerin mutlak doğasında kesin kez yer alan insan hayatlarına dayanır. Varoluşun günlük ölümcülüğüne (tüm ölüm, kayıp ve köleliğin üzerinde) bazı anlamlar yükler ve farklı şekillerde bu ölümcülükten kaçma yolları sunar.⁹⁵

⁹⁴ Ayşe Hür, “Kırk Katır Mı, Kırk Satır Mı?”. *Radikal İki*, (http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6264), Erişim: 22 Kasım 2006.

⁹⁵ Anderson, “Imagined ...”, s. 89.

Daha önce de bahsedildiği gibi, milli kimlikler iyi yerleşmiş ve oturmuş bir yapıya sahip olduğundan dolayı yerine başka bir kimliğin geçmesi zordur. Smith, ulusal kimliklerin bütünleşmiş bir Avrupa kimliği fikrine karşı bir çok avantaja sahip olduğunu dile getirmektedir. Smith'e göre; ulusal kimlikler "canlı, herkese açık, iyi yerleşmiş, uzun sürede halkın benimsediği ve hala yaygın bir şekilde inanılan" kimliklerdir. Bu bağlamda bakıldığında, Avrupa kimliği ulusal kimlik karşısında yetersiz kalmaktadır.⁹⁶ Fakat her ne kadar Avrupa kimliği sonradan yaratılmaya çalışılan bir kimlik olsa da, ulusal kimliklerin yerini alması düşünülen bir kimlikten çok, ulusal kimlikleri tamamlayıcı bir kimliktir. 2006 yılında Avrupa Birliği'ne üye yirmi beş⁹⁷ ülkede yapılan kamuoyu araştırmasında bireylere kendi kimliklerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Avrupalıların %41'i kendilerini sadece ulusal kimliklerinde gördüklerini söylerken, %48'i hem Avrupalı hem kendi ulusal kimliğinde gördüğünü ifade etmiştir. Önce Avrupalı sonra ulusal kimliğine ait görenler %7, sadece Avrupalı olarak tanımlayanların oranı ise %4'tür.⁹⁸ Avrupa Vatandaşları'nın kamuoyu araştırmasına verdiği cevaplar göz önüne alındığında, Avrupa kimliği, ulusal kimlikleri tamamlayıcı bir kimlik olarak görülmeye başlanmıştır.

⁹⁶ Smith, "National Identity and the Idea ...", s. 62.

⁹⁷ Avrupa Birliği'ne üye yirmi beş ülke Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, İsveç, Finlandiya, Kıbrıs, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Slovakya ülkelerini ifade etmektedir.

⁹⁸ European Commission. (2005). *Eurobarometer No:64*.

(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

II. AVRUPA BİRLİĞİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE BU POLİTİKALARIN AVRUPA KİMLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. Avrupa Birliği Kültür Politikaları ve Ortaya Çıkışı

Avrupa Birliği'ne üye ülkelere bakıldığında aralarında farklar olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği siyasi ve ekonomik entegrasyonundan sonra kültürel entegrasyonuna ağırlık vermiştir. Kültürel entegrasyonun altında yatan en önemli sebep aslında Avrupa Birliği'nin kültür politikalarını kullanarak Birliğe üye Avrupa toplumları için ortak değerler inşa etmektir.⁹⁹ Diğer bir deyişle, aynı değerleri paylaşan bir Avrupa toplumunu oluşturmak, güçlendirmek ve genişletmektir.

Avrupa Birliği kültür politikaları ile sağlanmak istenen, paylaşılan Avrupa tarihini ve Kimliği'ni yeniden yaratmak ya da Avrupalılara hatırlatmaktır. Kültürel değerler hem geçmişini hatırlatmaktadır hem de şimdiki zamanı tanımlamaktadır. Kültür nasıl ki geçmişten izler taşıyorsa yaşanan zamana göre de şekil almakta ve değişmektedir. Kültür zaman bağlamında anlam kazanmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁹ Chris Shore, *Building Europe*, (London ve New York: Routledge, 2000), s. 41.

¹⁰⁰ Giles ve Middleton, *Studying Culture...*, s. 12.

Avrupa Birliği seçkinleri Avrupa'yı kamuoyu gözünde kültür aracı yoluyla icat etme girişiminde bulunmaktadırlar. Bunu da dört anahtar alanın icat edilmesi ile yapmaktadırlar. Birincisi, Avrupa'yı temsil eden yeni sembollerin yaratılması, ikincisi, bilgi politikaları alanında, üçüncüsü tarihi yeniden yazarak daha üst düzey eğitimi Avrupalılaştırma girişimlerinde ve sonuncusu, Avrupa birliği kültür inşası faaliyetlerinde kadınların özel hedefler olarak belirlenmesindedir.¹⁰¹ Burada amaç, Avrupa insanları arasında daha yakın ve birbirine bağlı bir birlik yaratmak için, türdeş olmayan ve milliyetçi yapıda bulunan insanlarına Avrupalı kimliği yerleştirebilmektir.

Avrupa Birliği siyasi ve ekonomik yönden ulusları işbirliğine götüren bir çok yapı ve kurum oluşturmuş olsa da, Avrupalıları ortak bir kimlik altında birleştirecek ortak bir Avrupa kültürüne sahip değildi. Oysa ki, bu ortak Avrupa kültürü Avrupalılara Avrupalı olduklarını hatırlatacak, gösterecek ve Avrupalı olma bilincini verecek en iyi araçtı. Avrupa'nın var olan yapısı kültürel anlamda türdeş bir yapıya sahip değildi. Yapılmak istenen bu çeşitlilik içinde bir birlik yaratmaktı. Bu fikir oluşmadan önce Avrupa'ya bakacak olursak, Avrupa'nın sahip olduğu kültürel öğeler (örneğin paylaşılan dil, tarih gibi) Avrupa'yı birleştirici değil ulus devletleri birbirinden ayırıcı nitelikte görülmekteydi.

Avrupa Birliği seçkinleri bu bilinci yaratmak, ortak Avrupa kültürünü ortaya koymak için bir çok sembol inşa etmiş ve bu bilinci yaratabilecek öğeleri vurgulamışlardır. Avrupa Birliği kurumları ve devlet çalışanları, tek pazar, ağırlık

¹⁰¹ Shore, *Building...*, ss. 41-42.

ve ölçülerle ilgili metrik sistem, eğitimde değişim programları, kardeş şehir, Avro gibi sembol ve geleneklerin yaratılması, Avrupa Birliği tarihçiliği ve Eurostat bürosunca Avrupa istatistiklerinin uyumlaştırılması hakkında Avrupa Topluluğu kanun ve düzenlemelerindeki artış bu bilinç yaratıcı araçlara örnek olarak verilebilir.¹⁰² Tüm bu öğeler, Avrupa’da yaşayan insanların kendilerini Avrupalı hissetmeleri için vurgulanmaktadır. Bu semboller ve öğeler Avrupalı insanların bilinçlerinde kendilerini tek bir ulusa değil o ulusla beraber olsa da Avrupa’ya ait hissetmelerine katkıda bulunmaktadır.

Sembollerin inanışları, değerleri ve dolayısıyla da davranışları değiştirme gücü vardır.¹⁰³ Yeni sembollerin yaratılması ya da var olan sembollerle olanın daha da fazla vurgulanması ortak bir bilinç yaratmak içindir. Her ulusun farklı bir geçmişi, farklı gelenekleri, farklı yaşam tarzları olsa da artık karşı karşıya oldukları farklı bir yapı oluşmuştur. Bu yapı da ulus devlet yapısından farklı olan, farklı ulusları kendi bünyesi altında toplamış bir birliktir. Avrupa Birliği semboller aracılığı ile bünyesinde yer alan farklı, türdeş olmayan ulusların arasında benzerlikler yaratarak bir dayanışma sağlama amacındadır.¹⁰⁴ Bu ortaklıklar ancak yaşanan zaman içerisinde ortaya çıkmış ya da tanımlanabilmiş ortak değerlerin icadı ile mümkün olacaktır. Bu ortaklıklar farklı geçmişe, dile, dine, tarihe sahip olan farklı insanları bu farkların içinde yer alan ortaklıklarda bir araya toplayacaktır. Böylece eskiden farklı geleneklere bağlı olan insanlar daha türdeş bir yapı içerisinde yeni değerler ile kendi ortak geçmişlerini yeniden

¹⁰² Ibid. s. 26.

¹⁰³ Richard A. Peterson, “Revitalizing the Culture Concept”. *Annual Review of Sociology*, 5, (1979), s 139.

¹⁰⁴ Benda-Beckmann ve Verkuyten, “Cultural Identity and...”, s. 19.

keşfedecekler ve bunu ileriki nesillere aktaracaklardır. Yaşadıkları zamanda var olan yapı dışında kalan geçmişlerini yok sayacaklardır. Geçmişten şimdiki zamana sadece içinde buldukları zamana uyan öğeleri taşıyacaklardır. Geçmişle bugünün uyumlu olduğu değerleri ileriki nesillere aktaracaklardır. Bu noktadan sonra yaratılan semboller, keşfedilen hatıralar ve hayali bağlarla birbirlerine bağlanacaklar, ortak bir kültür paylaşmaya başlayacaklar ve birbirlerine, ortak bir yere ait olma bilinci geliştireceklerdir.¹⁰⁵

Hem Hobsbawm hem de Anderson aslında hemen hemen birbirlerine yakın şeyler söylemişlerdir. Avrupa Birliği'nin de kültür politikaları ve kültürel sembollerle yapmaya çalıştığı şeyi bir ortak tarih, bilinç, hatıra, kültür ve kimlik yaratmak olarak ifade edebiliriz. Avrupa Birliği de değişen yaşam şartları ve sınırlar içerisinde yeni değerler yaratıp Birliğe üye olan ülkeler arasında ve bu ülkelerin farklı vatandaşları arasında sıkı bağlar oluşturmaya çalışmaktadır. Avrupa Birliği kurulmuştur, ekonomik ve siyasi işbirliği her ne boyutta olursa olsun sağlanmıştır. Bu noktadan sonra ortak değerler yaratma ya da geçmişte paylaşılan değerleri tekrar hatırlatma çabasına girilmiştir. Massimo d'Azeoglio 1870 yılında "Biz İtalya'yı yarattık sıra İtalyanları yaratmaya geldi"¹⁰⁶ demiştir. Avrupa Birliği kurulduktan sonra 1970'lerin sonu 1980'lerin başında sıra artık Avrupalıları yaratmaya gelmiştir.

Avrupa Birliği kültür politikaları ve Avrupa değerlerini ifade eden sembollerin gelişimini üç dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem önemli

¹⁰⁵ Eric Hobsbawm, "The Nation as Invented Tradition", *Nationalism* içinde, derl., John Hutchinson ve Anthony D. Smith, (Oxford: Oxford University Press, 1983), ss. 76-79.

¹⁰⁶ Shore, *Building ...*, s. 18.

kararların alındığı 1970-1980 yıllarını içermektedir. İkinci dönem, Avrupa tarihinde önemli olayların yer aldığı Soğuk Savaş'ın bitimini ve Avrupa Birliği Antlaşmasının imzalandığı yılları içeren Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsamaktadır. Üçüncü dönem ise, günümüz politikalarını vurgulayan dördüncü genişleme sonrası yıllar olarak ele alınacaktır.

2.1.a. 1970-1980'ler

Avrupa Birliği'nin kültür politikalarının da temelini oluşturacak olan kültürel adımlarının geçmişi 1973 yılına dayanmaktadır. 14 Aralık 1973 yılında, Kopenhag'da, Avrupa Topluluğu'na üye dokuz devlet tarafından Avrupa Kimliği Deklarasyonu imzalanmıştır. Avrupa Kimliği Deklarasyonu Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin hem kendi aralarında hem de diğer devletlere karşı kendilerini daha iyi tanımlayabilmeleri amacı ile imzalanmıştır. Avrupa Kimliği Deklarasyonu'nda ülkelerin paylaştıkları "ortak miras", "birlik derecesi" ve "ortak hareket etme" gibi birlik yaratıcı ifadeler ve amaçlar vurgulanmaktadır. Bu deklarasyonda üye ülkelerin tarihlerinde var olan uyumsuzlukları bir kenara bırakacakları dile getirilmiştir. Bir taraftan yasal, ahlaki ve siyasi düzende saygı duyulan ortak değerleri emniyete alırken bir taraftan da kendi ulusal kültürlerinde yer alan zengin değişkenliği koruyacakları ifade edilmiştir. Hayata karşı tutumlarının şimdi olduğu gibi aynı olacağı ve temsili demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, sosyal adaleti ve insan haklarına saygıyı savunacakları vurgulanmıştır. Tüm bunların Avrupa kimliğinin ana unsurları olduğunun altı çizilmiştir. Ortak Avrupa medeniyeti çerçevesinde farklı kültürlerin varlığının Avrupa kimliğinin

özgünlüğünü ve kendi dinamizmini yansıttığı ve Avrupa kimliğinin, Birleşmiş Avrupa inşasının dinamik bir fonksiyonu olarak yayılacağı vurgulanmıştır.¹⁰⁷ Bu deklarasyon, Avrupa'nın kafasında yer alan ortak değerlerin inşası ve Birleşmiş Avrupa'nın ilk belirgin adımı olmuştur. Kimliğin ülkeleri birleştirici unsuru ve Avrupa'nın ortak değerleri yazılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Bir yıl sonra 9-10 Aralık 1974 tarihlerinde Paris Zirvesi yapılmıştır. Paris Zirvesi'nde üye ülke vatandaşlarının Birlik vatandaşları olarak özel haklar alabilmelerinin araştırılmasına karar verilmiştir. Paris Zirvesi'nde alınan bir karar da Belçika Başbakanı Leo Tindemans'ın, 1975 sonuna kadar kamu oyu görüşlerini de alarak Avrupalıların hakları ve Avrupa Birliği'nin yorumlanmasını içeren bir rapor hazırlanmasını içermektedir.¹⁰⁸ Buna dayanarak bir yıl sonra 29 Aralık 1975 Leo Tindemans raporunu¹⁰⁹ sunmuştur. Leo Tindemans hazırladığı raporda Avrupa Kimliği Deklarasyonu'nda alınan kararların uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Avrupa'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne ve de diğer ülkelere karşı tek bir ses olarak hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada da diğer ülkelerin Avrupa Birliği kimliğini kabul edebilmeleri için Avrupa'nın her zaman birlikte hareket etmesi gerektiğini, bazen birlikte bazen ayrı hareket eden Avrupa'nın kimliğinin diğerleri tarafından kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.

¹⁰⁷ *Declaration on European Identity*, (1973), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 24 Eylül 2006.

¹⁰⁸ *Final Communiqué of The Meeting of Heads of Government of the Community*, (1974), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.

¹⁰⁹ *Report on European Union*. (1975), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.

1970’li yıllardan beri Avrupa Birliği, yaşanan süreç Avrupa Siyasi İşbirliği (*European Political Cooperation*) olarak adlandırıldığından dolayı, uluslararası sistemde ortak bir kimlik oluşturmaya teşebbüs etmiştir.¹¹⁰ 1970’li yıllarda Avrupa Birliği bir çok sorunla yüz yüze kalmıştır. İçte entegrasyonun doğası ile ilgili üye ülkelerin farklı tutumlarından kaynaklanan tartışmalar yaşanmıştır.¹¹¹ Bunun yanı sıra, Avrupa Birliği küresel düzen içerisinde de bir çok beklenmedik kriz ile karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Bretton Woods Antlaşması’nın 1971 yılında geçersiz kılınması, 1965 yılından 1973 yılına kadar süren Vietnam Savaşı’nın küresel düzende gerilimi arttırması, ekonomik büyüme, işsizlik, toplu tüketim ve toplu üretimde yaşanan sürtüşmelerin artması ve son olarak 1973 sonbaharında yaşanan petrol fiyatlarındaki beklenmeyen ani artış bu küresel krizler arasında yer almaktadır.¹¹² Yaşanan bu sorunlar neticesinde, Avrupa Birliği uluslararası arenada ortak kararlar alabilmek ve ortak hareket edebilmek amacı ile Avrupa Kimliği Deklarasyonu’nu imzalamıştır.

Tindemans, 1975 yılı Kasım ayında yapılan Rambouillet Konferansı’nda ekonomik açıdan yapılan vurguları ve Amerika Birleşik Devleti ile olan durumu açıklayan paragrafının hemen ardından, Avrupa’nın inşasının altında yatan önemli nedenlerden bir tanesinin de Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkisinde

¹¹⁰ Brigid Laffan, “The European Union and Its Institution as ‘Identity Builders’” *Transnational Identities: Becoming European in the EU* içinde, derl., Richard Herrmann, Thomas Risse ve Marilyn Brewer, (Lanham: Rowman., 2004), s. 80.

¹¹¹ Fatma Elif Salkaya, “EU Citizenship and Europeanness: National Challenges and Postnational Prospects Towards Political Integration”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara, 2004, s. 13.

¹¹² Bo Straht, “A European Identity To the Historical Limits of a Concept”. *European Journal of Social Theory*, 5, (2002), s. 388.

Avrupa'nın tek bir ses olarak konuşma ihtiyacı olduğunu gözler önüne koymuştur. Tindemans raporunda ayrıca Avrupa vatandaşlarının 1950'de olduğu gibi şu anda da bir birlik oluşturulmasının öneminin farkında olmadıkları bulgusunu vurgulamıştır. Bu nedenle de Avrupa Birliği'nin diğer ülkelere karşı değil aynı zamanda kendi vatandaşları için de var olması gerektiğini ve vatandaşlarına daha yakın olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca eğitim alanında öğrenci değişimleri yapılmasının, kendi kültür ve dillerinin yayılması ve ortak bir miras oluşturulması için yararlı olacağını vurgulamıştır.

1983 yılında Stuttgart'da imzalanan Solemn Deklarasyonunda kültür alanına ilişkin kararlar alınmıştır. Avrupa kimliğinin bir ögesi olarak ortak bir kültürel miras bilincinin onaylanması için kültürel konularda daha fazla işbirliği yapılması, Avrupa Birliği'ne üye diğer devletler ve Avrupa kültürü ve tarihi hakkında bilgi düzeyini geliştirerek Avrupa bilincini ilerletme, özellikle görsel-işitsel yöntemler göz önüne alınarak kültürün yayılması için ortak faaliyetler geliştirme olasılığının incelenmesi, siyasi işbirliği çerçevesinde üçüncü ülkelerle kültürel ilişkilerin arttırılması kararı alınmıştır.¹¹³

25-26 Haziran 1984 yılında Fontainebleau Avrupa Konseyi sonucunda on üye ülkenin¹¹⁴ Devlet ve Hükümet Başkanları Avrupa kimliği ve imajını hem vatandaşları hem de diğer ülkeler için güçlendirmek ve ilerletmek istediklerini açıklamışlardır. Bu işten sorumlu olarak geçici bir komitenin kurulması

¹¹³ *Solemn Declaration on European Union*, (1983), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 24 Eylül 2006.

¹¹⁴ On üye ülke Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Yunanistan'dan oluşmaktadır.

kararlaştırılmıştır. Bu komitenin başına eski Avrupa Parlamentosu üyesi Pietro Adonnino getirilmiştir. Konseyin sonuç belgesinin altıncı maddesinin başlığı Halkların Avrupa'sıdır. Bu başlık doğrudan kültür politikalarını içermese de ortak bir kültür ve değerleri vurgulayacak olan ortak sembollere vurgu yapmaktadır. Bu raporda Avrupalıların ortak bir pasaporta sahip olmaları gereğinin kararı alınmış ve uygulama tarihi olarak da en geç 1 Ocak 1985 tarihi saptanmıştır. Konseyin ve üye ülkelerin malların serbest dolaşımı, i sınırların kalkması ve niversite diplomalarının denkleştirilmesi gibi konularda çalışmalar yapma ve Adonnino'nun başına geçirildiği komitenin Topluluğun varlığını ifade eden sembolleri (bayrak ve marş gibi), Avrupa spor takımının kurulmasını ve Avrupa parası basımı konularını incelemesi kararı alınmıştır.¹¹⁵

Fontainebleau Avrupa Konseyi sonrasında, alınan karar doğrultusunda, Pietro Adonnino iki rapor hazırlamıştır. Bu raporlardan ilki 29-30 Mart 1985 yılında Brüksel'de düzenlenen Avrupa Konseyi'ne ve ikincisi ise 28-29 Haziran 1985 tarihinde Milano'da düzenlenen Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur.

29-30 Mart tarihli ilk raporda Topluluk vatandaşlarının serbest dolaşımı, taşıma hizmetlerini de içeren malların serbest dolaşımı, sınır trafiği için yönetimsel formaliteleri ve hem istihdam hem de ikametgh gibi Halkların Avrupa'sı ile ilgili önemli konuları vurgulamaktadır.¹¹⁶ Rapora göre yapılacak olan değişiklerin ve yeniliklerin amacı, vatandaşları rahatsız edebilecek durumları

¹¹⁵ Fontainebleau European Council, (1984),(<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.

¹¹⁶ Report from the ad hoc Committee on a People's Europe, (1985), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.

ortadan kaldırılmak ve bunun sonucu olarak da Topluluğa karşı güvenilirliği arttırmaktır.

28-29 Haziran tarihli ikinci raporda komite vatandaşlara (i) özel haklar, (ii) kültür ve iletişim, (iii) bilgi, (iv) gençlik, eğitim, değişim ve spor, (v) Üçüncü Dünya gelişiminde gönüllü çalışma, (vi) sağlık, sosyal güvenlik ve ilaç, (vii) eşleştirme (*twinning*) ve (viii) Topluluğun imajını ve kimliğini güçlendirme başlıklarında önerilerde bulunmuştur. İnsanların akıllarındaki Topluluk imajı ve Avrupa kimliği için gerekli olan kültür ve iletişim konularında harekete geçilmesi önerilmiştir. Konseyin ve Topluluk Kültür Bakanlarının senelik toplantılarına devam etmeleri ve 1985 yılında Atina’da başlaması düşünülen yıllık Avrupa Kültür Başkenti yönünde kararların alınması da dahil olmak üzere ilerlemelerin kaydedilmesi önerilmektedir. Bu raporda ayrıca detaylı bir şekilde görsel-işitsel alan üzerine vurgu yapılmıştır. Görsel-işitsel alan içinde, Avrupa insanını daha yakınlaştırmak için televizyon kanallarının ve uydu yayını saatlerinin artırılması, 1988 yılının Avrupa Film ve Televizyon yılı olarak ilan edilmesi, ortak televizyon programlarının yapılması, gerçekten Avrupalı ve çok dilli televizyon kanallarının geliştirilmesi, Avrupa biliminin başarısını ve tüm zenginlikleri ve farklılığı ile Avrupa medeniyetinin orijinalitesini öne çıkartmak için Bilim, Teknoloji ve Sanat Akademisi’nin kurulması, Avrupa’yı Avrupalılar için yaşatmak için Avrupa Fikrini ilerletici popüler bir çekiciliğe sahip olan Avro-piyango’nun oluşturulması

ve buradan sağlanan gelirin kültür alanındaki projeleri finanse etmesi, müzelere ve kültürel olaylara tüm Üye Ülkelerden girişin sağlanabilmesi önerilmektedir.¹¹⁷

Avrupa Vatandaşlarının, Avrupa inşası üzerine tatmin edici bilgi alamadıkları gerekçesi ile, daha fazla bilginin iletimine karar verilmiştir. Bu bilgi iletiminin aynı zamanda eğer Topluluk olmasaydı bunun vatandaşlar üzerine yaratacağı bedeli de vurgulaması gereğinin altı çizilmiştir. Toplulukta konuşulan dillerin kültürel mirasın gerekli bir parçasını oluşturduğu ve kültürel mirasın zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunduğu için dil eğitime önem verilmesi gereği vurgulanmıştır. Kültürel ve insanı bağların sınırlar içerisinde arttırılması için okullar arası değişimlerin yapılması ve ortak deneyim oluşturmak için farklı milliyet ve kültürlerden gençler için gönüllü çalışma kamplarının oluşturulması önerilmiştir. Eğitimde Avrupa imajını vurgulamak için, uygun okul kitaplarının ve öğretim araçlarının hazırlanması, 9 Mayıs'ın her yıl Avrupa Günü olarak kutlanması ve bir Merkezin açılması ihtiyacı vurgulanmıştır. İnsanlar arasında iletişimin önemli bir aracı olarak görülen spor alanında ise bir Topluluk takımı kurulması, spor takımlarının kendi ulusal renklerine ek olarak ana spor müsabakalarında Topluluk amblemini de taşımalarının istenmesi, sporcular arasında değişimin yapılması ve sporun desteklenmesi önerilmiştir. Bu rapordaki kültürel açıdan en önemli bölümlerden bir tanesi de Topluluk imajı ve kimliğinin güçlendirilmesi bölümüdür. Topluluk varlığının halk dikkatine sunulması gereken yerlerde ve ulusal ve uluslararası olaylarda kullanılmak üzere bir bayrak ve

¹¹⁷ *Report submitted to the Milan European Council, (1985), (http://www.ena.lu/mce.cfm), Erişim: 27 Eylül 2006*

ambleme ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir. Avrupa olaylarında kullanılan Beethoven'in 9. senfonisi olan "Neşeye Övgü"nün (*Ode to Joy*) Avrupa fikrinin temsilcisi olarak Avrupa Konseyi tarafından tanınması önerilmiştir. Topluluğun veya onun altında var olan değerlerin açığa çıkararak ya da Topluluk tarihinde yer alan önemli olayları anlatan pulların tasarlanması fikri ortaya koyulmuştur.¹¹⁸

28-29 Haziran 1985 yılında gerçekleşen ve ikinci komite raporunun sunulduğu Milano Avrupa Birliği Konseyi'nde, ikinci rapora dayanılarak her iki öneri raporu da konsey tarafından kabul edilmiştir.¹¹⁹ Böylece ilk defa kültür politikalarından bir konsey toplantısının sonuç belgesinde resmen bahsedilmiştir. Bundan önce sadece Avrupa Parlamentosu ve Kültür Bakanları tarafından üretilen kararlarda geçici kültürel hareketlerden bahsedilmekteydi ve Komisyon için anlaşmalarda kültürün vurgulanmamasının yarattığı problem de Topluluğun kültürel programlarda yasal bir yeterliliğinin olmaması ve bu programlara bütçe ayıramamasıydı.¹²⁰

Haziran 1985 tarihinde alınan kararlar artık Avrupa Konseyi'nin 1955 yılından itibaren kullanmakta olduğu bayrak, Avrupa Birliği'nin resmi bayrağı olarak kabul edildi. Bu bayrakta mavi bir fon üzerine 12 altın yıldızın oluşturduğu bir daire bulunmaktadır. Bayraktaki sayıların Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sayısı ile bir bağlantısı yoktur. Bayrakta 12 yıldız vardır. Çünkü 12, geleneksel olarak mükemmeliyetin, bütünlüğün, birliğin sembolüdür. Daire ise bir birlik,

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ *Conclusions of the Milan European Council*, (1985), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 27 Eylül 2006.

¹²⁰ Shore, *Building ...*, s. 45.

bütünlüğün sembolüdür. Buna göre, Avrupa'nın bayrağı, Avrupa'daki insanların birlik ve bütünlüğünü temsilen oluşturuldu.¹²¹ Kısacası, Avrupa Birliği bu bayrağı kullanarak Avrupa insanların hem bir birlik ve bütünlük içinde yer aldıkları mesajını iletirken, hem de 12 yıldızın yüklendiği anlamları hatırlatarak Avrupa'nın ortak anlam ve değerlere sahip olduğunu vurgulamaktadır.

4 Aralık 1980'de 80/1263/EEC numaralı Konsey yönergesinde Topluluk çapında kullanılacak bir ehliyetin vatandaşların yer değiştirirken yaşayacağı yönetsel formaliteleri kolaylaştıracağı kararı alınmıştı. Haziran 1985 yılında alınan Komite kararınca, 1 Ocak 1986'dan geç olmamak kaydı ile Topluluk çapında geçerli olacak tek model ehliyetlerin kullanılmasına karar verilmiştir.¹²² Buna benzer olarak da 1 Ocak 1985 yılında Avrupa pasaportu uygulaması başlatılmıştır. Avrupa Birliği'ne üye olan ülke vatandaşlarının aynı tür kimlik kartlarına sahip olmaları ve bu kimlik belgelerinin Avrupa Birliği'ne dahil olan tüm ülkelerde değişikliğe uğramadan geçer durumda olması aslında her ülkenin vatandaşının aynı statüde olduğunu göstermektedir. Böylelikle her vatandaş kendini diğer ülkelerin de vatandaşı yanı sıra kendini Avrupa'nın bir vatandaşı olarak görmesi beklenmektedir.

1972 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Beethoven'in 9. senfonisi'nin 4. yani son bölümü olan Neşeye Övgü'nün Avrupa Birliği'nin resmi marşı olmasına 1985 yılında komite raporunun onaylanması ile karar verilmiştir.

¹²¹ *The European Flag*, (http://europa.eu/abc/symbols/emblem/index_en.htm), Erişim: 21 Ekim 2006.

¹²² *Report submitted to the Milan European Council*, (1985), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 27 Eylül 2006.

Kültürel anlamda daha sonraki yıllarda çok önemli bir yere sahip olacak kültür başkenti fikri de gene komite raporlarında belirtilmiş ve ilk uygulama kararı alınmıştır. Kültür başkenti ile Avrupa Birliği aslında bir taraftan Avrupa bilincini uyandıracak girişimleri oluşturan sembollerini yayarken bir taraftan da ulusal ve yerel kültürlerle saygı duyduğunu göstermektedir.¹²³ Konseyin ve topluluk Kültür Bakanlarının senelik toplantılarına devam etmeleri ve bu alanda ilerlemelerin kaydedilmesi önerilmiştir.

2.1.b. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-1995)

29 Temmuz 1992’de Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte bir çok yeniliğe imza atılmıştır. Bu yeniliklerden en önemlisi de yeni oluşturulan bir kategori olan Avrupa Vatandaşlığı’dır.

Avrupa Birliği Antlaşmasında üye ülke vatandaşlarının kendi ülke uyruklarına ortak bir vatandaşlığın yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Avrupa halkları arasında daha yakın bir birlik oluşturmak için atılan adımların ilerletilmesi sonucuna varılmıştır. Bu noktada atılan yeni bir adım ise, yakınlığın artırılması için Avrupa Birliği kararlarının olabildiğince vatandaşlarla yakın ilişkiler içerisinde alınması olmuştur. Bunun yanı sıra Birlik vatandaşlığının oluşturulması yolu ile Üye Ülkelerin vatandaşlarının haklarını ve çıkarlarını korumak amaçlanmıştır.

¹²³ Monica Sassatelli, “Imagined Europe, The Shaping of a European Cultural Identity through EU Cultural Policy”. *European Journal of Social Theory*, 5 (4), (2002), s. 436.

Antlaşmanın Birlik Vatandaşlığı başlığı altında Birlik Vatandaşlığının kurulduğu belirtilmiştir. Bir üye ülkenin tabiiyetine mensup bir vatandaşın aynı zamanda Birlik Vatandaşı da olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca antlaşmada Birlik Vatandaşlarına verilen hak ve sorumluluklardan tüm üye ülke vatandaşlarının yararlanacağı vurgulanmıştır. Bu madde gereğince Birlik vatandaşları birlik sınırları içinde serbest dolaşım, oy verme, dilekçe yazma, üçüncü ülkelerde herhangi bir üye ülkenin diplomatik veya elçilik otoritelerince korunma ve Ombudsmana başvurma hakkına sahip olmuştur.¹²⁴

Bu antlaşmada ayrıca eğitim, mesleki eğitim, gençlik ve kültür alanında da kararlara imza atılmıştır. 126. maddede Topluluğun eğitim kalitesini Üye Ülkelerin dilsel ve kültürel çeşitliliğine ve eğitim sistemi yapılarına saygı göstererek, Üye Ülkelerin desteği ile ilerletmesine katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Antlaşmanın IX. Başlığı 128. maddesi kültüre ayrılmıştır. Kültür konusunda Birlik Üye Ülkelerin kültürlerini geliştirmeye, hem bu ülkelerin kültür çeşitliliğine saygı göstererek hem de ortak kültürel mirası ortaya koyarak katkıda bulunacağını belirtmiştir. Avrupa insanların tarihi ve kültürleri hakkında bilginin artırılması ve Avrupa insanının tarihi ve kültürünün yayılması, Avrupa'nın kültürel mirasının önemini korunması, ticari olmayan kültürel değişim ve görsel ve iletişim sektörünü de içeren sanatsal ve edebi yaratıcılığın artırılması ve bu alanlarda atılacak adımların desteklenmesine karar verilmiştir. Kültür alanında üçüncü ülkelerle işbirliğinin artırılması konusu da karara

¹²⁴ *Treaty on European Union*, (1992), (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>), Erişim: 28 Eylül 2006.

bağlanmıştır.¹²⁵ Avrupa Birliği Antlaşmasında kültürün bir madde altında toplanması ve kültür alanında atılacak adımların Birlik tarafından destekleneceği kararının antlaşmada yer alması kültür konusunun yasal anlamda meşruluk kazanmasını sağlamıştır. Antlaşmada bir maddenin yer alması o maddeye Birlik tarafından bütçe ayrılmasını da sağlamaktadır. Ayrıca Birliğin kültür konusunda da yasal yeterliliğe sahip olmasını sağlamıştır. Bu kolaylıkların sağlanması kültür alanında gelişmelerin daha farklı bir boyuta taşınması ve bu alanda ilerlemelerin daha kolay gerçekleştirilmesini sağlamak anlamına gelmektedir.

Temmuz 1990 tarihinde, Komisyon “Avrupa Platformu”na katılmak için gereken koşul ve kriterleri yayınlamıştır. Avrupa Platformu, 1991 yılında en az üç Üye Ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları kültürel ve sanatsal olayları desteklemek üzere ilk Kaléidoscope programına dönüştürülmüştür. Bu program kültürel olayları daha fazla destekleyebilmek, sanatsal yapım ve ağ şeklinde işbirliğini desteklemek, Avrupa mirasına halkın katılımını daha fazla arttırabilmek ve uzmanlar arasında kültürel ve sanatsal işbirliğini arttırabilmek için 1994’te yeniden düzenlenmiştir. 1990 ve 1995 yılları arasında, 500’den fazla kültürel proje Topluluk desteği almıştır. 1990 ve 1996 yılları arasında, Komisyon, Avrupa’da çeviri ve kitap alanında da bir çok pilot proje ortaya sunmuştur ve 500’den fazla proje ya da çevirinin desteklenmesini sağlamıştır.¹²⁶

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Aydılgé Sarp, *Avrupa Birliği Kültür Politikaları*, (2004), (<http://eurozine.com/pdf/2004-04-09-sarp-tr.pdf>), Erişim: 13 Nisan 2006.

2.1.c. Dördüncü Genişleme Sonrası Dönem (1995 sonrası)

1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda, Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan 128. madde 151. madde olarak tekrarlanmıştır.¹²⁷ Madde 151'e dayanarak ilk kültür programları, ilk olarak pilot daha sonra sektörel olarak, 1993 ve 1999 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi 17 Aralık 2000 tarihinde imzalanmıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi'nde Avrupa Birliği vatandaşlarının temel hakları vurgulanmaktadır. Sözleşme içerisinde kültürel çeşitliliğe de vurgu yapılmıştır. Halkların Avrupası'nın ortak değerlere dayanan barışçıl bir gelecek için inşa edildiği söylenmektedir. Manevi ve ahlaki mirasının bilincinde olan Birlik, evrensel insan saygınlığı; özgürlük, eşitlik ve dayanışma ilkeleri üzerine kurulmuştur ve demokrasi ile hukukun üstünlüğü prensiplerini temel almaktadır. Avrupa Birliği'nin Avrupa Vatandaşlığını, özgür, güvenli ve adaletli bir alan kurarak bireyi faaliyetlerinin merkezine aldığı altı çizilmiştir. Bu sözleşmede önemli olan bir diğer ifade ise Birliğin bu ortak değerlerin gelişimine ve korunmasına katkı sağlarken aynı zamanda da Avrupa'daki insanların gelenek ve kültür çeşitliliğine saygı duyduğu kadar Üye Ülkelerin ulusal kimliklerine saygı duyduğudur. Birlik içerisinde herhangi bir cins, ırk veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi ya da diğer düşünceler, ulusal bir azınlığa üyelik, mülkiyet, doğum, sakatlık, yaş ya da cinsiyet tabanlı

¹²⁷ *Treaty Of Amsterdam Amending The Treaty On European Union*, (1997), (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>), Erişim: 28 Eylül 2006.

ayırımcılığın yasaklandığı ve kültürel, dini ya da dilsel çeşitliliğe Birliğin saygı duyacağı vurgulanmıştır.¹²⁸

16 Aralık 2004 yılında Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmanın ön sözünde Avrupa'nın acı deneyimler sonunda yeniden birleştiğine ve Birliğin kıtayı kültüre, öğrenmeye ve sosyal ilerlemeye açık tutma isteğinde olduğu ifade edilmiştir. Ulusal kimlik ve tarihlerden gurur duyarak Avrupa halkının önceki bölünmelerin üstüne çıkacağına ve ortak bir kader oluşturarak daha fazla birleşeceğine ikna olunduğu belirtilmiştir. Birliğin amaçları arasında Birliğin kültürel ve dilsel çeşitliliğine saygı duymak ve Avrupa kültürel mirasının korunmasını sağlamak yer almaktadır. Birliğin sembolleri olarak bayrak, marş, “Çeşitlilik içinde Birlik” sloganı, Avro ve 9 Mayıs Avrupa Günü yer almıştır.¹²⁹ Böylece ilk defa resmi olarak “çeşitlilik içinde birlik” sloganı Avrupa'yı temsil eden semboller arasında yer almıştır. Çeşitlilik içinde birlik sloganı, “Avrupa Birliği yolu ile Avrupalılar barış ve refah için birlikte çalışmak için birleşmiştir ve Avrupa'da yer alan bir çok değişik kültür, gelenek ve dil kıta için pozitif bir varlık oluşturmaktadır” anlamına gelmektedir.¹³⁰ 1-10'uncu maddede Birlik vatandaşlığı bölümünde ise, bir üye ülkenin her vatandaşının Birliğin de bir vatandaşı olduğu ve Birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığa bir ek vatandaşlık olduğu, onun yerini alamayacağı vurgulanmıştır. Kültür başlığı altında (3. Bölüm III-280. madde), Avrupa insanların tarihi ve kültürleri

¹²⁸ *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, (2000), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.

¹²⁹ *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, (<http://eur-lex.europa.eu/JOhtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>)

¹³⁰ *United in diversity*, (http://europa.eu/abc/symbols/motto/index_en.htm), Erişim: 21 Ekim 2006.

hakkında bilginin artırılması ve Avrupa insanının tarihi ve kültürünün yayılması, Avrupa'nın kültürel mirasının önemini korunması, ticari olmayan kültürel değişim ve görsel ve iletişim sektörünü de içeren sanatsal ve edebi yaratıcılığın artırılması ve bu alanlarda atılacak adımların desteklenmesine karar verilmiştir. Kültür alanında üçüncü ülkelerle işbirliğinin artırılması konusu Avrupa Birliği Antlaşmasında olduğu gibi tekrar vurgulanmıştır.¹³¹

2004 yılına kadar yapılan antlaşmalarda Birlik adım adım kültürel bir ortak kadere ve mirasa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Avrupa Birliği'nin yaratmış olduğu Vatandaşlık ise ulusal vatandaşlık kategorisinde yer almayan, bu vatandaşlığa ek bir vatandaşlık olan kültürel ve anayasal bir vatandaşlıktır. İnsanlar bir çok kimliği beraber taşımaktadırlar ve bu kimlikler birbirlerine tamamlayıcı olma eğilimindedirler.¹³² Avrupa Birliği'nin yaratmaya çalıştığı, milli kimliklerin yerini alacak bir kimlik değil, bu kimliği tamamlayıcı daha büyük bir grubu ifade eden bir kimlik yaratmaktır. Avrupa Birliği, bünyesinde yer alan kültür çeşitliliğini kabul etmiştir. Kıtada yer alan ülkeler geçmişte bir çok deneyime ortak olarak sahip olmuşlardır. Bu deneyimler sonucunda ortaya çıkan paylaşılmış olayların farklı yansımalarıdır. Bu nedenle her ne kadar tek bir kültür olmasa da, özellikle son genişlemede yer alan ülkeler hariç, Avrupa Birliği'nde yer alan ülkeler çoğu zaman ortak bir geçmişi farklı bakış açıları ve farklı deneyimlerle paylaşmışlardır. Ortak tarih ve ortak miras ortak geçmiş yaşanmışlıklara, deneyimlere sahip olmaktır. Kıtayı etkisi altına almış genel

¹³¹ *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, (2004), (<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>), Erişim: 29 Eylül 2006.

¹³² Shore, *Building ...*, s. 51.

değerlere olan genel inançlar da bu kıtada yaşayan insanları birbirine bağlayan öğeler arasında yer almaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, Avrupa Birliği oluşturduğu çember içerisinde yer alan üye ülkelerin tarihlerine ve birliğe dahil olmadan önce yarattıkları değerlere saygı göstererek, bu değerleri bir çatı altında toplama gayretindedir. Bu nedenle Avrupa Birliği geliştikçe, büyüdükçe ve birbirine yaklaştıkça ortak değerlerine vurgu yapmaya başlamıştır. Bu değerleri vurgularken de her ülkenin kendine özgü değerleri olduğu ve ulus devlete ait bir kimliği olduğunu unutmuyarak hareket etme eylemindedir. Birlik içerisinde var olan bu çeşitliliği kendine bir tehdit olarak görmemekte ve Avrupa Birliği kültürünün bu çeşitliliğin kendisi olduğunu vurgulamaktadır.

1996 ve 2006 yılları arasında dört tane kültürel program uygulanmıştır. Bunlardan ilki Kaléidoscope (1996-1999), ikincisi Ariane (1997-1999), üçüncüsü Raphaël (1997-1999) ve dördüncüsü ise Kültür 2000 (2000-2006) kültür programlarıdır.

Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi, Kaléidoscope programını 29 Mart 1996 yılında 3 yıllık bir dönem için 26,5 milyon Avro'luk bir bütçe ile uygulamaya koymuştur. Programa ayrılan bütçeye 1999 yılında 10,2 milyon Avro daha eklenmiştir. Avrupa Kültür Şehri ve Avrupa Kültür Ayı da, Avrupa Birliği Barok Orkestrası ve Avrupa Birliği Gençlik Orkestrası faaliyetleri gibi desteklenmiştir. Program Avrupa'daki sanatsal ve kültürel yapımları iş birliği yolu

ile desteklemek için oluşturulmuştur. Amacı, Avrupa insanların kültürel hayatının ve kültürünün yayılmasını, sanatçıların ve diğer kültürel operatörlerin (*cultural operator*) uzman eğitimine katkıda bulunmak ve herkes için kültüre katılımı kolaylaştırmak için Avrupa boyutu olan projeleri desteklemektir. Programın içerdiği sektörler şunlardır: sanatsal performans (dans, tiyatro, müzik, opera, v.s.), plastik ve görsel sanatlar (resim, heykel, mimari, yontma sanatı), uygulamalı sanatlar (fotoğrafçılık, tasarım) ve sanatsal ifade çeşidi gibi çoklu ortam gerektiren projeler.¹³³

Ariane çeviriyi de içeren kitapları ve okuma sektörünü içeren bir programdı. İki yıl (1997-1998) süresince uygulanmıştır. İlk başta 7 milyon Avro'luk bir bütçe ayrılmıştır. 1999 yılına kadar bir yıl uzatılmış ve bütçeye ek olarak 4,1 milyon Avro daha eklenmiştir. Ariane toplamda 767 edebiyat çevirisini, oyun ve referans çalışmasını, işbirliği ve uzman eğitimi projelerini desteklemiştir. Avrupa Edebiyat Ödülü ve Avrupa Çeviri Ödülü de desteklenmiştir. Programın amacı bölgesel ve ulusal çeşitliliğe saygı duyarak kültürlerin gelişmesi için bu alanda gerçekleştirilen faaliyetleri tamamlamak ve kitap ve okuma alanında Üye Ülkeler arasında işbirliğini desteklemek, çeviri ve edebiyat çalışmalarını, oyunları ve referans çalışmaları destekleyerek ve işbirliği projelerini ortaklığa taşıma ve bu alanda uzmanların becerilerini geliştirmeye

¹³³ *Kaleidoscope*, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/kaleidoscope_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

destek vererek Avrupa insanının tarihinin ve edebiyatının yayılmasını ve bu konularda bilginin artmasını sağlamaktı.¹³⁴

Raphaël programı ise miras konusunda Topluluğun bir hareket programı idi. Dört yıl (1997-2000) için uygulamaya konulmuş ve 30 milyon Avro'luk bir bütçe ayrılmıştır. Amacı Avrupa kültürel mirasını korumak ve arttırmak, Avrupa vatandaşlarını kültürel miras konusunda bilinçlendirmek ve bu konuya dahil olmalarını sağlamaktı. Bu programda yer alan ana sektörler taşınabilir ve taşınamaz miras (müzeler, koleksiyonlar, kütüphaneler ve fotoğrafları, filmleri ve sesli arşivleri de içeren arşivler), arkeolojik ve sualtı mirası, mimari miras ve kültürel alanlardı (doğal ve kültürel nesnelere). Toplamda bu alanlarda 360 proje ve 1500'den fazla operatör desteklenmiştir. Avrupa mirası laboratuvarları da bu program kapsamında destek bulmuşlardır.¹³⁵

Kültür 2000¹³⁶ 2000-2006 yılları arasında uygulanmak üzere yedi yıllığına toplam 236,5 milyon Avro'luk bir bütçeye sahip bir programdır. Kültür 2000 diğer programlardan farklı olarak tüm sanatsal ve kültürel alandaki projelere bağışlar sağlamaktadır. Kültür 2000'in amacı, kültürel çeşitliliği ve paylaşılan kültürel mirası ile karakterize edilen ortak bir kültür alanını desteklemektir. Kültürel dolaşım ve yaratıcılığı, tüm kültürlerle katılımı, sanatın ve kültürün yayılımını, kültürlerarası diyalogun ve Avrupa insanların tarih bilgisinin

¹³⁴ *Ariane*, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/ariane_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

¹³⁵ *Raphael*, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/raphael_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

¹³⁶ *Culture 2000*, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2000/cult_2000_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

artmasını desteklemek amacı ile kurulmuştur. Aynı zamanda kültüre sosyal bütünleşme ve sosyo-ekonomik gelişim rolü eklemektedir. Projeler bağımsız katılımcılardan oluşan bir panelle seçilmektedir. 30 Avrupa ülkesi Kültür 2000 programı içerisinde yer almaktadır. Bunlardan 25'ini üye ülkeler, üç tanesi Avrupa Ekonomik Alanında yer alan ülkeler (İzlanda, Liechtenstein ve Norveç) ve o tarihte aday konumunda olan iki ülke (Bulgaristan ve Romanya). Üç ana kategoride bu program yer almaktadır. Bunlardan ilki belli yıllık faaliyetler, çok yıllık faaliyetler ve Avrupa Kültür Şehrini de içeren belli kültürel olaylardır.

Avrupa Kültür Şehri fikri 1983 yılında Atina'da yapılan Avrupa Topluluğu'nun Kültür Bakanları toplantısında Yunanistan Kültür Bakanı Melina Mercouri tarafından ortaya atılmıştır. Avrupa Topluluğu amacını Avrupa kültürlerinin çeşitliliğini ve zenginliğini ve paylaştıkları özellikleri ortaya çıkarmak ve Avrupa Topluluğu vatandaşları arasında karşılıklı aşinalık yaratmak olarak belirlemiştir.¹³⁷ Avrupa Kültür Şehri uygulamasına ilk olarak 1985 yılında geçilmiştir. Yıllar itibari ile Avrupa Kültür Şehirleri sırasıyla Atina (1985), Floransa (1986), Amsterdam (1987), Berlin (1988), Paris (1989), Glaskov (1990), Dublin (1991), Madrid (1992), Antwerp (1993), Lizbon (1994), Lüksemburg (1995), Kopenhag (1996), Selanik (1997), Stockholm (1998), Weimar (1999), Avignon, Bergen, Bologna, Brüksel, Helsinki, Krakow, Reykjavik, Prag, Santiago de Compostela (2000), Porto ve Rotterdam (2001), Bruges ve Salamanca (2002), Graz (2003), Cenova ve Lille (2004), Cork (2005), Patras (2006), Lüksemburg ve

¹³⁷ Sassatelli, "Imagined Europe...", s. 441.

Sibiu (2007), Liverpool ve Stavanger (2008)'dir. Essen ve Pécs'in yanı sıra İstanbul da 2010 yılı Avrupa Kültür Şehri olarak seçilmiştir.¹³⁸

2.2. Eurobarometre (EB) Sonuçları ve Bu Sonuçlara Göre Avrupa Kültür Politikalarının Avrupa Kimliği Üzerine Etkisi

Avrupa Birliği 1974 yılından itibaren Avrupa Vatandaşlarının düşüncelerini öğrenmek için anketler düzenlemektedir.¹³⁹ Bu anketlerin amacı Avrupa Halkı'nın düşüncelerini saptayıp, bu düşünceler doğrultusunda Avrupa Birliği politikalarına yön vermektir. Anketlerin bir çoğunda Avrupa Halkı'nın kendini ne derece Avrupalı hissettiği ve ileriki yıllarda ne kadar Avrupa kimliğine sahip olabileceği araştırılmaktadır.

2.2.a. 1970'ler ve 1980'ler

1970-1989 dönemi arasında kültür ve kimlik alanında sayıca çok ve önemli adımlar atılmıştır. 1970-1989 dönemine bakacak olursak 1973 yılında Avrupa Kimliği Deklarasyonu imzalanmıştır. “Ortak miras”, “birlik derecesi” ve “ortak hareket etme” gibi birlik yaratıcı ifadeler deklarasyonda yer almış ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin temsili demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, sosyal

¹³⁸ *European Capitals of Culture*,

(http://ec.europa.eu/culture/eac/other_actions/cap_europ/cap_eu_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

¹³⁹ Avrupa Birliği'nin düzenlediği bu anketler Eurobarometre adı altında yayınlanmaktadır. Bu anketlere Avrupa Birliği resmi internet sitesinden ulaşmak mümkündür. Kamu Oyu adlı sayfada Eurobarometre anketlerinin tüm sonuçları yer almaktadır. Bu siteye http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm adresinden ulaşmak mümkündür.

adaleti ve insan haklarına saygıyı savunacakları vurgulanmıştır. 1974 yılında Paris Zirvesi gerçekleşmiş, ardından 1975 yılında Leo Tindemans Avrupalıların hakları ve Avrupa Birliği'nin yorumlanmasını içeren bir rapor hazırlamıştır. Tindemans, Deklarasyonunda alınan kararların uygulanması gerektiğini, birbirinden ayrı hareket eden bir Avrupa'nın kimliğinin diğerleri tarafından kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.

1975'den sonraki en önemli gelişme 1983'de Solemn Deklarasyonu'nun imzalanmasıdır. Bu tarihten bir yıl sonra toplanan Fontainebleau Avrupa Konseyi sonucunda Avrupa Birliği'nin, hem Birlik üyesi vatandaşlar hem de diğer ülkeler için, Avrupa kimliğini ve imajını güçlendirmek ve ilerletmek isteği açıklanmıştır. Halkların Avrupası başlığı doğrudan kültür politikalarını içermese de ortak bir kültür ve değerleri vurgulayacak olan ortak sembollere vurgu yapmaktadır. Serbest dolaşım, Topluluğun varlığını ifade eden sembolleri (pasaport, bayrak ve marş gibi), Avrupa spor takımının kurulması ve Avrupa parası basımı gibi konuların incelemesi kararı alınmıştır. Fontainebleau Avrupa Konseyi sonrasında, alınan karar doğrultusunda, Pietro Adonnino iki rapor hazırlamıştır. Bu raporlarda topluluk imajı ve Avrupa kimliği için gerekli olan kültür ve iletişim konularında harekete geçilmesi önerilmiştir. 1985 yılında Avrupa Kültür Başkenti uygulamasına Atina'da başlanması önerilmiştir. Ayrıca, görsel ve işitsel alan üzerine de vurgu yapılmıştır. Toplulukta konuşulan dillerin kültürel mirasın gerekli bir parçasını oluşturduğu ve bunun zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunduğu gerekçesiyle dil eğitimine önem verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. 9 Mayıs'ın her yıl Avrupa Günü olarak kutlanması, insanlar

arasında iletişimin önemli bir aracı olarak görülen spor alanında ise Topluluğun amblemini taşıyacak bir takımın kurulması istenmiştir. Bunun dışında, bir bayrağa ve ambleme ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiş ve Beethoven'ın 9. senfonisi olan Neşeye Övgü'nün Avrupa fikrinin temsilcisi olarak Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Marşı olarak tanınması önerilmiştir. 1985 yılında Milano Avrupa Konseyi'nde, ikinci rapora dayanılarak her iki öneri raporu da Konsey tarafından kabul edilmiştir. 1 Ocak 1985 yılında Avrupa pasaportu uygulaması başlatılmıştır. Haziran 1985 yılında alınan Komite kararınca 1 Ocak 1986'dan geç olmamak kaydı ile Topluluk çapında geçerli olacak tek çeşit ehliyetlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Neşeye Övgü'nün Avrupa Birliği'nin resmi marşı olmasına 1985 yılında komite raporunun onaylanması ile karar verilmiştir. Tüm bu gelişmelerin rakamsal yansımaları ise EB sonuçları ışığında incelenmiştir.

EB araştırmalarına baktığımız zaman Avrupa bütünleşmesine verilen Avrupa halkının desteği olası olaylardan etkilenmektedir. Avrupa'nın küresel arenada ve kendi içinde ortak hareket etmek amacı ile imzaladığı Avrupa Kimliği Deklarasyonu'nu izleyen yıllarda, Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşları, Avrupa bütünleşmesini genel olarak hep desteklemiştir. 1973 ila 1979 yılları arasında bütünleşmeye verilen destekte artış olduğu gibi aleyhinde olanların yüzdesinde de eş zamanlı bir artış gözlenmiştir. 1970'li yıllardan 1980'li yıllara geçişte bütünleşmeye verilen desteğe bakıldığında desteğin düşmesinin altında yatan sebep hem uluslararası ekonomik krizler hem de Avrupa Topluluğu'nun

yaşadığı ilk genişlemenin Topluluğa olan etkisi olarak gözlemlenmiştir.¹⁴⁰ Bununla beraber, anketler incelendiğinde Avrupalıların en düşük Avrupa Bütünleşmesi isteğine 1985 yılında sahip oldukları anlaşılmaktadır. 1985 yılında alınan kararlar ve yerleşmeye başlayan semboller sonrasında ise tekrar bütünleşmeye verilen destek %70'lerin üzerine çıkmıştır.

¹⁴⁰ Stefania Panebianco, "European Citizenship and European Identity: from the Treaty of Maastricht to Public Opinion Attitudes". *Comparative and International Politics, JMVP 03.9*, (1996), s. 5.

Tablo 1: Avrupa Birleşmesine Avrupa Halkının Verdiği Destek (1973-1990)

Avrupa Birleşmesi			
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	Farketmez/ Kararsız(%)
73 Eylül	63	11	26
75 Mayıs	69	9	22
75 Ekim-Kasım	69	9	22
78 Kasım	75	11	14
79 Nisan	75	10	15
79 Ekim	75	12	13
80 Nisan	73	13	14
80 Kasım	72	13	15
81 Nisan	69	16	15
81 Kasım	74	13	13
82 Nisan	71	15	14
82 Kasım	70	14	16
83 Nisan	74	11	15
83 Kasım	75	10	15
84 Nisan	71	14	15
84 Kasım	77	10	13
85 Nisan	77	10	13
85 Kasım	56	7	37
86 Nisan	77	9	14
86 Kasım	80	9	11
87 Nisan	77	10	13
87 Kasım	77	10	13
88 Nisan	73	14	13
88 Kasım	79	12	10
89 Nisan	80	11	9
89 Kasım	89	11	12
90 Nisan	88	12	10
90 Kasım	81	9	9

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler 1974 ile 1990 yılları arasında yapılan kamuoyu araştırmalarından (EB4-EB34) alınmıştır.

Ortak değerlerden ilk söz edilmeye başlanan yıllarda ortak değerleri simgeleyen Avrupa pasaportuna destek yüksek çıkmıştır. Bunu izleyen ve sessiz geçen yıllar sonrasında Avrupa pasaportuna olan destekte de azalma görülmüştür. Aralık 1975 tarihinde yayınlanan EB 4 anketinde Avrupa Birliği'ne ait ortak bir

pasaporta Avrupalıların karşı olup olmadıkları sorulmuştur. EB 4 sonuçlarına göre Topluluğa üye dokuz ülkenin vatandaşlarının %68'i Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa pasaportunu olumlu karşılarken, %16'sı olumsuz karşılamış ve %16'sı da çekimser kalmıştır. Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa pasaportuna en fazla karşı çıkan ülkeler ise Danimarka (%37) ve İngiltere (%32) olmuştur. En fazla olumlu oy ise İtalya (%82) ve Fransa'dan (%78) çıkmıştır.¹⁴¹ Bu anket sonucunda alınan sonuçlar doğrultusunda Tindemans'ın hazırladığı raporda Avrupa Kimliği Deklarasyonu'nda alınan kararların uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. EB 15'te Avrupa Birliği'ne ait ortak bir pasaporta Avrupalıların karşı olup olmadıkları tekrar sorulmuştur. Buna göre Topluluğa ülkelerin vatandaşlarının %63'ü Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa pasaportunu olumlu karşılarken, %23'ü olumsuz karşılamış ve %14'ü de çekimser kalmıştır. Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa pasaportuna en fazla karşı çıkan ülkeler ise İngiltere (%51) ve Danimarka (%43) olmuştur. En fazla olumlu oy ise İtalya (%87) ve Yunanistan (%84)'dan çıkmıştır.¹⁴² Kültür ve kimlik sembollerinden birini oluşturan Avrupa pasaportuna destek veren ülkeler incelendiğinde çekirdek ülkeler karşımıza çıkmaktadır. 1975-1989 yılları arasında, ilk genişlemede yer alan ülkeler kendi ulusal sembol ve kimliklerinin yanı sıra Avrupa'yı simgeleyen değerleri daha zor yerleştirecek ülkeler olarak gözlemlenmiştir.

¹⁴¹ European Commission, (1974), *Eurobarometer No:4*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb4/eb4_en.htm, s. 62-64), Erişim: 16 Mayıs 2006.

¹⁴² European Commission, (1981), *Eurobarometer No:15*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb15/eb15_en.htm, s. 60-61), Erişim: 16 Mayıs 2006.

Tablo 2: Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa Pasaportuna Verilen Destek
(1970-1990)

Avrupa Vatandaşlığı ve Avrupa Pasaportu			
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	Çekimsiz(%)
EB 4 1975			
AT9 ¹⁴³	68	16	16
İtalya	86	59	9
Fransa	78	9	13
Danimarka	36	37	27
İngiltere	55	32	13
EB 15 1981			
AT9	63	23	14
İtalya	87	8	5
Yunanistan	84	8	8
İngiltere	36	51	13
Danimarka	39	43	18

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB4 ve EB15'den alınmıştır.

1 Ocak 1999 tarihinde, Avrupa Birliği'ne üye 15 Avrupa Birliği ülkesinden 11'i (Danimarka, Yunanistan, İsveç ve Birleşik Krallık hariç) Avro bölgesine katılmıştır. Avro'ya verilen kamuoyu desteğini araştırmak amacı ile ilk defa 1985 yılında Avro ile ilgili sorular sorulmaya başlanmıştır. Avro'ya geçişin nedeni ekonomik çıkarlar olarak ortaya koyulsa da altında yatan diğer bir nedenin de Avrupa bütünleşmesi ve kimlik tabanlı tartışmaları içeren siyasi tercihler olduğu ileri sürülmektedir. Kimlik siyaseti konusunda ortaya atılan bu düşüncelerden bir tanesi de Thomas Risse, Daniela Engelmann-Martin, Hans-Joachim Knopf ve Klaus Roscher'e aittir. Bu teze göre, kimlikler ve siyasi seçimler arasında bağlantı bulunmaktadır. Bu çerçevede Avrupa Birliği'ne üye olan üç ülkenin (İngiltere, Almanya ve Fransa) kimlik oluşumları incelemiştir.

¹⁴³ AT9 Avrupa Topluluğu'na üye Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve Danimarka ülkelerini ifade etmektedir.

Ortaya koyduğu Kimlik – Çıkar sorunsalı ve bu sorunsalın nedensellik yönü incelendiğinde dört bölümlü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Dört bölümlü bu tabloya göre ilk durumda, eğer ortak ulus devlet kimlikleri istikrarlı ise, bu kimlikler siyasi seçimlerin şeklini çizmektedir. Bu durum Almanya ve İngiltere örneğine uymaktadır. İngiltere'nin ekonomik çıkarları Avro göz önüne alındığında belirsiz olduğundan ötürü İngiltere'nin Avro'ya karşı tutumunu İngiliz kimliği belirlemektedir. Avrupa kıtası İngilizler tarafından, düşmanca olmasa da, öteki olarak görülmektedir. Avrupa bütünleşmesi de İngiliz ulus devlet kimliğini tehdit edici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. İngiliz Sterlin'i (Pound Sterling) İngiltere'nin dünya lideri olduğu geçmişinin güçlü bir hatırlatıcı simgesi olarak hizmet vermektedir. Dolayısıyla bu kimlik oluşumu Avro'ya karşıtlığı güçlendirmektedir. İngiltere'de Avro'yu destekleyen siyasiler bile "bekle ve gör" politikasını benimsemişlerdir. Diğer taraftan, Almanya'nın ekonomik ve siyasi çıkarları da belirsiz olmasına rağmen İngiltere'nin aksine Almanya 1990'lardan beri Avro'yu desteklemektedir. Bunun nedeni ise Almanya'nın kimlik yapısıdır. Alman kamuoyunda krizler yaşansa da, Alman siyasileri Avro'yu Avrupa bütünleşmesinin temel taşı olarak görmektedirler. Avro'ya verilen destek Almanların militarist ve milliyetçi geçmişlerini reddetmeleri ile eşit tutulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı Alman kimliğinde yer alan bir diğer unsur "Alman Markı Vatanseverliği" dir. Avrupa Merkez Bankası, Almanya'nın *Bundesbank*'ından modellenmiştir. Bu nedenle de Alman Markı ile Avro eş tutulmaktadır. Avrupa Almanya'nın savaş sonrası modern kimliğinin çekirdeğinde yer almaktadır. Bu

nedenle de Avro'ya karşı çıkan siyasiler kendi tezlerini kanıtlamakta güçlük çekmektedirler.¹⁴⁴

İkinci neden, ulus devlet kimlikleri kritik durumlar süresince değişken ve çekişmeli bir yapı izlerlerken, ulus devletlerin algılanan araçsal ve maddi çıkarları istikrarlı olabilmektedir. Bu gibi durumlarda devlet çıkarları hangi kimlik oluşumlarının seçileceğinin şeklini çizmektedir. Bu durum Fransa örneğine uymaktadır. Fransız siyasileri yeni ve Avrupalı ulus devlet kimliğini benimsemişlerdir. Kendi araçsal çıkarlarını bu yeni ve Avrupalı kimliğe uygun olarak düzenlemişlerdir. Birbirine bağımlı yeni bir dünyada, Fransa'nın geleneksel anlayışında yer alan ulusal bağımsızlık bir yanılsama olarak görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa iki kritik durum yaşamıştır: 1983 yılında Mitterrand'ın ekonomik politikalarının (Solcu Keynesyen İktisat uygulama politikalarının) başarısızlığa uğraması ve 1989'da Soğuk Savaşın sona ermesi. Politikalarda yaşanan başarısızlıklar, 1980'lerin ortalarında Fransız Sosyalistleri için ve 1990'ların başlarında Fransız Gaullistler için siyasi çıkarların yeniden yapılandırılmasını tetiklemiştir. Her iki parti de kendi ortak kimliklerini bu yaşanan iki duruma bağlı olarak düzenlemiş ve Fransızların farklı olduğu yönündeki anlayışlarını Avrupalılaştırmışlardır. Bu bağlamda Fransa örneğinde aktörlerin çıkarları, kimlikler değişken ve çekişmeli olduğunda kimlik yapıları seçimini etkileme eğilimindedir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Thomas Risse, Daniela Engelman-Martin, Hans-Joachim Knopf ve Klaus Roscher, "To Euro or Not to Euro? The EMU and Identity Politics in the European Union", *European Journal of International Relations* 5, 2, (1999), ss. 158-169.

¹⁴⁵ Ibid. ss. 169-175.

Avrupa Birliği'nin simgelerinden biri olan Avro ilk başta ulusların kendi para birimlerinin yerini almasından daha çok kendi para birimleri ile birlikte kullanılması durumunda daha fazla destek görmüştür. Yıllar itibari ile baktığımızda ise tek bir para biriminin kullanılması, 1985 yılında ortak değerleri temsil eden sembollere daha da değer yüklenmesi ile artmıştır. Hem topluluk genelinde hem de tek para birimini destekleyen ülkeler içerisinde Avro'ya geçiş daha fazla desteklenmiştir. 1985 yılına baktığımızda, Avro uygulamasına geçilmeden önce yapılan ankette, Avrupalılar %59 oranında Avro'yu kendi para birimleri yanında kullanılmak üzere desteklemektedirler. Sadece Avrupa'ya özgü bir para biriminin kullanımına %32 oranında olumlu oy çıkarken, %38 oranında da olumsuz oy çıkmıştır.¹⁴⁶ 1991 yılında ise, altı yıl içerisinde Avrupa Birliği içerisinde değişik ulusal para birimleri bırakılarak tek para birimi uygulamasını Avrupalıların %54'ü desteklemişlerdir. Tek para birimi uygulamasına geçilmesini en çok isteyen Avrupa ülkeleri İtalya (%69) ve Fransa (%64) olmuştur.¹⁴⁷ Tek para birimi uygulamasına olan olumsuz sonuçların yüzdesini arttıran Avro'nun ulusal para birimlerinin yerini alacağı ifadesidir. Yerini alma ifadesi kaldırıldıktan sonra Avro daha fazla destek bulmaktadır.

¹⁴⁶ European Commission, (1985), *Eurobarometer No:23*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb23/eb23_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 18.

¹⁴⁷ European Commission, (1991), *Eurobarometer No:36*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb36/eb36_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 32.

Tablo 3: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1985-1991)

Tek Para Birimi		
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
1985		
AT9	59	18
Fransa	77	10
Lüksemburg	75	10
İngiltere	48	33
Almanya	41	22
1991		
AT12 ¹⁴⁸	54	25
İtalya	69	12
Fransa	64	16
Danimarka	35	54
İngiltere	40	42

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB23 ve EB36'dan alınmıştır.

Tek para birimine geçmenin de bir adımı olan Merkez Bankası Avrupalılar tarafından hemen hemen Avro kadar destek görmüştür. Avrupa Merkez Bankası'nı destekleyen ülkeler gene Avro'yu destekleyen ülkeler ile hemen hemen aynıdır. Avrupa Merkez Bankası'nı Avrupalıların %55'i desteklerken, %22'si desteklememiştir. Merkez Bankası'nı en çok destekleyen

¹⁴⁸ AT12 Avrupa Topluluğu'na üye Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, İspanya ve Portekiz ülkelerini ifade etmektedir.

lkeler Hollanda (%67) ve Almanya (%63) olurken, en az destekleyen lkeler Danimarka (%40) ve Lüksemburg (%29) olmuştur.¹⁴⁹

Tablo 4: Avrupa Merkez Bankası (1991)

Avrupa Merkez Bankası		
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
1991		
AT12	55	22
Hollanda	67	19
Yunanistan	63	10
Danimarka	47	40
Lüksemburg	48	29

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB36'dan alınmıştır.

Gene 1985 yılında ağırlık kazanan vatandaş hakları Avrupalıların serbest dolaşıma verdiği destekte de kendini göstermiştir. Serbest dolaşım Avrupa vatandaşlarının serbestçe üye ülkelere giriş çıkışını sağlayan bir vatandaşlık hakkıdır. 1985'te Adonnino raporlarının kabul edilmesinden sonra serbest dolaşıma olan desteğin topluluk genelinde arttığı anlaşılmaktadır.

1985 yılında Avrupalıların %59'u serbest dolaşımı olumlu karşılarken %34' bu fikre karşı gelmiştir.¹⁵⁰ 1986 yılı Nisan ayı anketlerinde tek bir Avrupa

¹⁴⁹ European Commission, (1991), *Eurobarometer No:36*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb36/eb36_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 32.

¹⁵⁰ European Commission, (1985), *Eurobarometer No:23*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb23/eb23_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 18.

alanının yaratılması yani malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı %83 oranında destek görmüştür.¹⁵¹

Tablo 5: Serbest Dolaşıma Verilen Destek (1985-1986)

Serbest Dolaşım			
1985		Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
	AT	59	34
1986			
	AT	83	-

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB23 ve EB25'den alınmıştır.¹⁵²

Bir toplumun kültürü; dil, din, bilim, sanat, yaşam tarzı, duygular ve fikirler gibi öğelerin toplamından oluşmaktadır. Avrupa'nın kültür zenginliği'nin bir göstergesi olarak kabul edilen Avrupa dilleri de anketler aracılığı ile incelenmiştir. Avrupa'nın kültürel öğeleri hakkında bilgi almamızı sağlayan bir diğer soru da 1987 Kasım ayı tarihinde gerçekleşen ankette yer almıştır. Bu ankette Avrupalıların kullandıkları ve öğrendikleri diller sorulmuştur. Avrupalıların %51'i İngilizce, %42'si Fransızca, %33'ü Almanca, %21'i İtalyanca, %17'si İspanyolca öğrenmiştir. Avrupa Halkının %36'sı İngilizce'yi, %27'si Fransızca'yı ve %25'i de Almanca'yı anadil olarak ya da bir konuşma sırasında yeterli düzeyde konuşmaktadır.¹⁵³ Sonuç olarak Avrupa geneline

¹⁵¹ European Commission, (1986), *Eurobarometer No:25*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb25/eb25_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

¹⁵² EB25'de serbest dolaşımın aleyhinde olanlara ait veriye ulaşılamamaktadır.

¹⁵³ European Commission, (1987), *Eurobarometer No:28*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb28/eb28_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 76-78.

bakıldığında, İngilizce öğrenilen ve konuşulan dillerin başında gelmektedir. Fransızca ve Almanca da Birlik'te konuşulan en yaygın dillerdendir.

Tablo 6: Avrupa Dilleri (1987)

Avrupa Dilleri		
	Konuşulan	Öğrenilen
İngilizce(%)	36	51
Fransızca(%)	27	42
Almanca(%)	25	33

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB28'den alınmıştır.

Ortak değerlere, sembollere, kültürel mirasa vurgu yapılmaya başlandığı yıllardan itibaren bu vurgular ile ulusal kimlik ve Avrupa kimliği arasındaki ilişki incelenmeye başlanmıştır. Ulus devletler kendi varlıklarını ulusal kimlikleri ile ifade etmektedirler. Avrupa Bütünleşmesi sürecinde öne sürülen kimlik ise ortak değerler ve bu değerleri temsil eden sembollerle ifade edilmektedir. Avrupa kimliği, Avrupalıların ortaya koyulan semboller ve kültürel politikalar sayesinde, kendilerini ne derece Avrupalı hissettikleri ile ölçülebilmektedir. 1982 ile 1991 yılı arasında Avrupalılar ortalama %50,2 oranında kendini Avrupalı hissetmiş, %46,4 oranında kendini hiçbir zaman Avrupalı hissetmemiştir. Yıllar itibariyle ortak değer ve sembollerin yerleşmesi, vatandaşlık kavramı ve bu kavrama özgü haklar Avrupalıların kendini Avrupalı hissetmesi üzerine istikrarlı bir artış sağlamamıştır. Ortaya atılan Avrupa kimliğinin ulusal kimliği koruyacağı düşüncesi sadece Avrupalıların yarısına hakim olmuştur. Bu durumda ileriki yıllarda daha açık bir biçimde tekrar vurgulanması gereken düşünce Avrupa

kimliğinin ulusal kimliğin yerini tutacak bir kimlik değil, ulusal kimliğe ek bir kimlik olduğudur.

1982 yılında Avrupalılara kendilerini ne derece Avrupalı hissettikleri sorulmuştur. Topluluk genelinde Avrupalıların %16'sı sık sık, %37'si bazen ve %43'ü hiçbir zaman olarak yanıtlamıştır. %4'ü ise bu soruyu cevaplamamıştır.¹⁵⁴ Ortak bir miras veya kendilerine Avrupa'yı hatırlatacak politikaların ve simgelerin olmadığı yıllarda Avrupa Halkı'nın çoğunluğu kendini Avrupalı hissetmemektedir. 1991 yılına baktığımızda ise Avrupa Birliği Vatandaşlığı Topluluk çapında %60 oranında iyi bir şey olarak değerlendirilirken, vatandaşlığı iyi bir şey olarak değerlendiren ülkeler arasında en üst sırada İspanya (%78), İtalya (%73) ve Yunanistan (%73) gelmiştir.¹⁵⁵ 1991 yılının Kasım ayında yapılan ankette Avrupa Vatandaşlarının %48'i kendilerini Avrupalı olarak hissettiklerini, %49'u da kendilerini hiçbir zaman Avrupalı hissetmediklerini dile getirmişlerdir.¹⁵⁶ 1988 yılından sonra Avrupalı hissetme konusunda elde edilen oranlardaki gerilemenin nedeni bu dönemde yaşanan önemli olaylardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet Blok'un yıkılması, bunun yanı sıra Körfez Savaşı belirsizlikleri ve gelecekle ilgili korkuları da beraberinde getirmiştir.

¹⁵⁴ European Commission, (1982), *Eurobarometer No:17*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb17/eb17_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 41-42.

¹⁵⁵ European Commission, (1991), *Eurobarometer No:35*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb35/eb35_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 18-22.

¹⁵⁶ European Commission, (1991), *Eurobarometer No:36*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb36/eb36_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 18-19.

Birlik içerisinde kendisini en çok Avrupalı olarak hisseden ülkelerin, (Almanya, Fransa gibi) çekirdek diğer bir deyişle kurucu ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Almanya, Fransa, Lüksemburg ve İtalya kendini en fazla Avrupalı hisseden ülkeler arasında yer almaktadır. Kendilerini Avrupalı hissetme konusunda en düşük yüzdeye sahip olan ülkeler ise ilk genişlemede yer alan ülkelerdir (İngiltere, İrlanda ve Danimarka). Oysa ikinci genişlemede yer alan Yunanistan gene kendini Avrupalı hisseden ülkeler arasında yüksek yüzelere sahip olmaktadır.

Tablo 7.a.: Avrupa Vatandaşları Kendilerini Ne Sıklıkta Avrupalı Olarak Hissetmektedir?

Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik			
	Sık Sık(%)	Bazen(%)	Hiçbir Zaman(%)
1982	16	37	43
1983	16	34	46
1986	56		41
1987	48		49
1988	16	37	44
1989	14	34	48
1990	15	31	51
1991	48		49

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB17, EB19, EB20, EB27, EB30, EB33, ve EB36'dan alınmıştır.

1988 yılı ilkbaharında yapılan ankette Avrupa Vatandaşlarına Avrupa Birliği ile ulusal kimliklerini yan yana koymaları istenmiştir. Soruda iki hipotez öne sürülmüştür. Bunlardan ilki “eğer bir gün Avrupa ülkeleri gerçekten birleşirse bu ulusal tarihlerinin, kültürel kimliklerinin ve ulusal ekonomik çıkarlarının sonu olacaktır” hipotezidir. Diğeri ise “ulusal tarihin, kültürel kimliklerin ve ulusal ekonomik çıkarların dışardan gelen bir tehdide karşı korunmasının tek yolu Avrupa ülkelerinin gerçek anlamda birleşmesidir” hipotezidir. Bu iki hipotez karşısında Avrupalıların 1 ila 7 arasında değerlendirme yapmaları beklenmiştir. Avrupalıların %22’si birinci hipoteze yakın, %15’i iki hipotez arasında ve %54’ü ikinci hipoteze yakın cevap vermişlerdir. Birinci hipotezi en çok destekleyen ülkeler Danimarka (%49) ve İngiltere (%34) iken, ikinci hipotezi İtalya (%71) ve Fransa (%69) en çok destekleyen ülkeler olmuşlardır.¹⁵⁷

Tablo 7.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik

Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik			
	Avrupa Kimliği Ulusal Kimliği Korur(%)	Avrupa Kimliği Ulusal Kimliğe Zarar Verir (%)	Çekimser(%)
1988			
AT	54	22	15
İtalya	71	14	8
Fransa	69	15	14
Danimarka	25	49	12
İngiltere	40	34	14

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB29’dan alınmıştır.

¹⁵⁷ European Commission, (1988), *Eurobarometer No:29*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb29/eb29_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, ss. 10-14 ,A8.

1984 Haziranında gerçekleşen Fontainebleau Avrupa Konseyi'nde yer alan başlıklardan birisi de *Halkların Avrupa'sı* idi ve Adannino komitesinin bu konu üzerine araştırma yapıp bir rapor sunmasına karar verilmişti. Bu bağlamda, Kasım 1984'te EB 22 içerisine Avrupa Birleşik Devletleri hakkında da sorular yerleştirilmiştir. Bu sorulardan bir tanesi Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması gibi bir düşüncenin olduğu, böyle bir fikrin olumlu olup olmayacağı sorusu idi. Topluluğun bütününde bu fikir %52 oranında olumlu, %15 oranında duruma göre değişir, %21 oranında kötü bir fikir olarak değerlendirilmiştir. %12 ise bu soruya cevap vermemiştir. Bu fikri en çok Lüksemburg (%69) desteklerken, Danimarka (%55) bu fikrin kötü olduğunu savunan ülkelerin başında gelmiştir.¹⁵⁸

Tablo 8: Avrupa Birleşik Devletleri'ne Verilen Destek

Avrupa Birleşik Devletleri			
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	Çekimser(%)
1984 EB 22			
AT10 ¹⁵⁹	52	21	15
Lüksemburg	69	13	13
Danimarka	12	55	16

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB22'den alınmıştır.

Genel olarak anketlere bakıldığında Avrupa Birliği'nin ortaya koyduğu ortak değerlere, sembollere ve kimliğe en çok sahip çıkan ve bu yolda atılacak

¹⁵⁸ European Commission, (1984), *Eurobarometer No:22*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb22/eb22_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 50.

¹⁵⁹ AT10 Avrupa Topluluğu'na üye Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Yunanistan ülkelerini ifade etmektedir.

adımları en çok destekleyen ülkeler Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurucusu olan altı Avrupa ülkesi'dir. Bu ülkelerin başında ise İtalya gelmektedir. Birliğe sonradan katılan ülkeler ortak sembollere fazla destek vermemekte ve kendi kimliklerini kaybetmeme çabası içerisinde görünmektedir.

2.2.b. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-1995)

Soğuk Savaş sonrası gelişen olaylara kısaca bakacak olursak, 1992'de Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın Birlik Vatandaşlığı başlığı altında Birlik Vatandaşlığının kurulduğu belirtilmiştir. Kültür konusunda Birlik üye ülkelerin kültürlerini geliştirmeye hem bu ülkelerin kültür çeşitliliğine saygı göstererek hem de ortak kültürel mirası ortaya koyarak katkıda bulunacağını belirtmiştir. Kültürün bir madde altında toplanması kültür konusunun yasal anlamda meşruluk kazanmasını sağlamıştır. 1990 tarihinde, Komisyon "Avrupa Platformu"na katılmak için gereken koşul ve kriterleri yayınlamıştır. Avrupa Platformu, 1991 yılında en az üç Üye Ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları kültürel ve sanatsal olayları desteklemek üzere ilk *Kaléidoscope* programına dönüştürülmüştür. 1994'te yeniden düzenlenmiştir. 1990 ve 1995 yılları arasında, 500'den fazla kültürel proje Topluluk desteği almıştır. 1990 ve 1996 yılları arasında, Komisyon, Avrupa'da çeviri ve kitap alanında da bir çok pilot proje sunmuştur ve 500'den fazla proje ya da çevirinin desteklenmesini sağlamıştır.

1991 ila 1995 yılları arasında, Avrupa Bütünleşmesi Avrupalıların genelinde yoğun bir destek almıştır. Avrupa Birliği Antlaşması'na kadar,

Eurobarometre verileri Avrupa Birleşmesini Avrupa Vatandaşlarının olumlu olarak gördüğünü desteklemektedir.¹⁶⁰ Yıllar itibari ile oransal rakamlar incelendiğinde ise Avrupalıların Bütünleşmeye verdiği desteğin her yıl biraz daha azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda Avrupalılar en düşük Avrupa Bütünleşmesi isteğine 1995 yılında sahip olmuşlardır. 1990'lı yılların sonunda sosyalist rejimlerin yıkılması ile birlikte demokrasiye karşı güvenin artması Avrupa Birliği Bütünleşmesine olan desteği de arttırmıştır. 1991 yılına baktığımızda Avrupa Bütünleşmesine olan destek en yüksek rakamlarına ulaşmıştır.

Avrupa Antlaşması'nın gerçekleştiği yıldan itibaren 1995 yılına kadar Avrupa Bütünleşmesine olan destek giderek azalmıştır. Körfez Savaşı ve Doğu Avrupa'dan gelen haberlerin kötüleşmesi, Danimarka ve Fransa'da yapılan referandumların olumsuz sonucu, Maastricht Zirvesi ardından Avrupa Birliği Antlaşmasının imzalanması, ekonomik durgunluğun bir çok üye ülke ekonomisini vurması, İngiliz Sterlin'i (Pound Sterling) ve İtalyan Lireti'nin Avrupa Merkez Bankası döviz kuru mekanizması nedeni ile değer kaybetmesi, Avrupa Tek Pazarı'nın resmen başlaması, bütünleşmeye olan desteğin 1991 baharından itibaren azalmasının altında yatan nedenler arasında yer almaktadır.¹⁶¹ Bu dönemde olumlu oylarda olan en belirgin düşüşler İngiltere ve Almanya'da yaşanmıştır. Bunun yanı sıra İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'da yaşanan düşüşler de gözle görülür niteliktedir.¹⁶²

¹⁶⁰ Emanuele Castano, "European Identity: A Social-Psychological Perspective", *Transnational Identities: Becoming European in the EU* içinde, derl., Richard Herrmann, Thomas Risse ve Marilyn Brewer (Lanham: Rowman, 2004), s. 40.

¹⁶¹ Panebianco, "European Citizenship and ...", s. 5.

¹⁶² Glynis M Breakwell, "Identity Processes and Social Changes", *Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change* içinde, derl., Glynis M Breakwell ve Evanthia

Avrupa Birliği üyeliği söz konusu olduğunda siyasi olarak daha aktif olan vatandaşlar pasif olan vatandaşlara oranla daha fazla olumlu oy kullanmaktadırlar. Bunun yanı sıra sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan kişiler düşük olan kişilere oranla bütünleşmeyi daha fazla desteklemektedir.¹⁶³

Tablo 9: Avrupa Birleşmesi'ne Verilen Destek (1991-1995)

Avrupa Birleşmesi			
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	Farketmez/ Kararsız(%)
91 Kasım	79	13	-
92 Nisan	76	16	-
92 Kasım	73	19	8
93 Nisan	73	-	-
93 Kasım	73	18	9
94 Kasım	73	19	8
95 Nisan	70	21	9
95 Kasım	70	21	9

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB36, EB37, EB38, EB39, EB40, EB42, EB43 ve EB44'den alınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avro ilk başta gördüğü destekten daha az destek görmüş olsa da Avrupalıların yarısından fazlası tek para birimi uygulamasını desteklemişlerdir. 1992 yılında, bir çok Avrupa vatandaşı tek para birimi uygulamasına olumlu bakmıştır. İtalya, Belçika ve Yunanistan tek para birimine en çok destek veren ülkelerdir. Sadece Danimarkalıların, İngilizlerin ve Batı Almanların çoğunluğu tek para birimi uygulamasını istememiştir. Diğer bütün ülkelerde tek para birimi uygulamasının aldığı olumlu oy oranı olumsuz oy

Lyons, (Oxford, Boston, Johannesburg, Melbourne, New Delhi, Singapore: Butterworth Heinemann, 1996), s. 21.

¹⁶³ Karlheinz Reif, "Cultural Convergence and Cultural Diversity as Factors in European Identity", *European Identity and The Search For Legitimacy* içinde, derl., Soledad Garcia, (London ve New York: Pinter Publishers, 1993), s. 143.

oranının üzerinde yer almaktadır.¹⁶⁴ 1995 yılına baktığımızda ise, Avrupa Birliği içerisinde tek para birimi uygulamasını Avrupalıların %47'si desteklemiş, %33'ü karşı çıkmış ve %11'i de kendisi için fark etmeyeceği yönünde cevap vermiştir. Tek para birimi uygulamasına geçilmesini en çok isteyen Avrupa ülkesi İtalya (%68) ve en az destekleyen ülke Avusturya (%23) olmuştur.¹⁶⁵ Geçen üç yıl içerisinde, tek para birimi uygulamasına olan destekte hem Birlik çapında hem de ülkeler çapında azalma görülmektedir.

Tablo 10: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1992-1995)

Tek Para Birimi		
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
1992		
AT12	54	31
İtalya	73	10
Yunanistan	68	16
Danimarka	37	57
İngiltere	35	52
1995		
AB15 ¹⁶⁶	47	33
İtalya	68	-
Hollanda	64	-
Danimarka	-	60
İngiltere	-	56

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB37 ve EB44'den alınmıştır.

Avrupa Merkez Bankası ise Avrupalılar tarafından, Avro'dan farklı olarak geçen yıllarla kıyaslandığında hem topluluk genelinde hem de ülkeler tabanında daha fazla destek görmüştür. Oransal olarak Avrupa Merkez Bankası'nı en fazla destekleyen ülkeler Hollanda (%68) ve Lüksemburg (%64) olmuştur.

¹⁶⁴ European Commission, (1992), *Eurobarometer No:37*,

(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 44.

¹⁶⁵ European Commission, (1995), *Eurobarometer No:44*,

(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb44/eb44_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

¹⁶⁶ AB15 Avrupa Birliği'ne üye Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, İsveç ve Finlandiya ülkelerini ifade etmektedir.

Diğer ülkelerle kıyaslandığında, yalnızca Danimarka (%51) ve Birleşik Krallık (%44) da Avrupa Merkez Bankası'nı onaylamayanların yüzdesi onaylayanların yüzdesini aşmaktadır.¹⁶⁷

Tablo 11: Avrupa Merkez Bankası'na Verilen Destek (1992)

Avrupa Merkez Bankası		
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
1992		
AT12	55	25
İtalya	68	18
Hollanda	64	21
Danimarka	42	51
İngiltere	37	44

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB37'den alınmıştır.

Daha önce 1987 Kasım ayında gerçekleşen ankette yer alan Avrupalıların kullandıkları ve öğrendikleri diller hakkındaki soru bu dönemde iki kere daha sorulmuştur. 1994 yılında Avrupalıların %41'i İngilizce, %28'i Fransızca ve %15'i Almanca öğrenmiştir. Avrupa Halkının %42'si İngilizce, %31'i de Almanca ve %29'u Fransızca konuşmaktadır.¹⁶⁸ 1995 yılına baktığımızda ise, Avrupalıların %49'u İngilizce, %34'ü Almanca ve %31'i Fransızca

¹⁶⁷ European Commission, (1992), *Eurobarometer No:37*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, ss. 43-44.

¹⁶⁸ European Commission, (1994), *Eurobarometer No:41*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb41/eb41_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 31-37.

konusmaktadır. ¹⁶⁹ Sonuç olarak, Avrupa Dillerine baktığımızda İngilizce en yaygın dil olma özelliğini Soğuk Savaş sonrası dönemde de korumuştur. İngilizce konuşanların sayısında yıllar itibari ile artış gözlenmiştir.

Tablo 12: Avrupa Dilleri (1994-1995)

Avrupa Dilleri				
1994			1995	
	Konuşulan	Öğrenilen	Konuşulan	Öğrenilen
İngilizce(%)	42	41	49	-
Fransızca(%)	29	28	31	-
Almanca(%)	31	15	34	-

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB41 ve EB44'den alınmıştır.

Avrupa Birliği kültür konusunda hem üye ülkelerin kültür çeşitliliğine saygı göstermeyi hem de ortak kültürel mirası ortaya koyarak ulusal kültürlere katkıda bulunmayı amaçlamıştır. 1991 yılından itibaren kültürün bir madde altında toplanması, kültür konusunun yasal anlamda meşruluk kazanmasını sağlamıştır. Avrupa Kültürü ile ilgili kararların ilk yıllarda Birlik seviyesinde alınması olumlu olarak karşılanırken, ilerleyen zamanlarda Avrupalılar bu politikaların alınmasında ulusal karar mercilerinin daha baskın olmasını desteklemişlerdir.

¹⁶⁹ European Commission, (1995), *Eurobarometer No:44*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb44/eb44_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

Tablo 13: Kùltür Politikaları Nerede Karara Bağlanmalı? (1992-1995)

Kùltür Politikaları için En İyi Karar Alma Seviyesi		
	AB	Ùlke
92 Nisan	51	42
92 Kasım	41	52
93 Kasım	38	55
94 Nisan	36	56
95 Nisan	42	50

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB37, EB38, EB40, EB41 ve EB43'den alınmıştır.

İlk kez 1988 yılı ilkbaharında yapılan ankette Avrupa Vatandaşlarına Avrupa Birliği ile ulusal kimliklerini yan yana koymaları istenmiş ve sorulan soruda iki hipotez öne sür÷lmüştür. Bunlardan ilki “eğer bir gün Avrupa ùlkeleri gerçekten birleşirse bu ulusal tarihlerinin, kültürel kimliklerinin ve ulusal ekonomik çıkarlarının sonu olacaktır” hipotezidir. Diğeri ise “ ulusal tarihin, kültürel kimliklerin ve ulusal ekonomik çıkarların dışardan gelen bir tehdide karşı korunmasının tek yolu Avrupa ùlkelerinin gerçek anlamda birleşmesidir” hipotezidir. Bu iki hipotez karşısında Avrupalıların 1 ila 7 arasında değerlendirme yapmaları beklenmiştir. 1988 yılında tekrar aynı soru sorulmuş ve alınan sonuçlarda birinci hipotezi en çok destekleyen ùlkeler Danimarka (%49) ve İngiltere (%34) iken, ikinci hipotezi İtalya (%71) ve Fransa (%69) en çok destekleyen ùlkeler olmuşlardır. 1992 yılında tekrar edilen bu soru sonucunda alınan cevaplara göre, İrlanda (%36: %35) ve Birleşik Krallık (%39: %42) sınırdadır.

kalan ülkeler olurken sadece Danimarka (%32: %45) kendi ulusal kültürel kimliğini kaybetmekten en çok korkan ülke olmuştur.¹⁷⁰

Avrupa kimliğinin oluşumu karşısında ulusal kimliklerin kaybolacağı ya da iki kimliğin birbiri ile uyumu üzerine görüşleri ölçmek üzere sorulmuştur. Bu soruya Avrupalıların %62'si iki kimliğin birbiri ile uyumlu olduğu yönünde cevap vermiştir. Ulusal kimliklerinin kaybolacağı düşüncesine sahip ülkelerin en başında İngiltere (%38) ve İrlanda (%32) gelirken, iki kimliği en fazla uyumlu gören ülkeler İtalya (%71) ve Hollanda'dır (%69).¹⁷¹ 1992 yılında sorulan bu soruda bütün ülkelerin verdiği cevaplar kimliklerin birbiri ile uyumlu olduğu yönünde olmuştur. Ulusal kimliğe zarar verir cevap yüzdesinin ulusal kimlikle uyumludur cevap yüzdesini geçen hiçbir ülke olmamıştır.

Tablo 14.a.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1992)

Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik		
	Avrupa Kimliği Ulusal Kimlikle Uyumludur(%)	Avrupa Kimliği Ulusal Kimliğe Zarar Verir (%)
1992		
AT12	62	23
İtalya	71	13
Hollanda	69	16
İngiltere	52	38
İrlanda	50	32

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB38'den alınmıştır.

¹⁷⁰ European Commission, (1992), *Eurobarometer No:38*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb38/eb38_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, ss. 45-46.

¹⁷¹ Ibid., s. 44.

Avrupalı hissetme sorusu, vatandaşların Avrupalı kimliğini yerleştirirken ulusal kimliğinden vazgeçmesi gerekmediği varsayımına dayanmaktadır. Eğer vatandaşlar, Avrupalı kimliği ve ulusal kimlik arasında seçim yapmak durumunda bırakılırlarsa, ulusal bağların Avrupalı bağlardan daha güçlü olduğunu düşüneceklerdir. Avrupalı hissetmek, Avrupa Birliği için ölmek anlamına gelmemektedir.¹⁷² Avrupa Birliği Antlaşması'nda Avrupa kimliğinin ulusal kimliğe karşı, onun yerini tutacak bir kimlik değil, ulusal kimliğe ek bir kimlik olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgu sonrasında yapılan ankette iki kimlik Avrupalılar tarafından yüksek oranda birbiri ile uyumlu olarak nitelendirilmiştir.

1993 ile 1995 yılı arasında Avrupalılar ortalama %41,75 oranında kendilerini sadece ulusal kimliklerinde, %46,75 hem Avrupalı hem de kendi ulus vatandaşı olarak, %8 önce Avrupalı sonra ulusal kimliğine ait ve %5,5 kendini sadece Avrupalı görmüşlerdir. Yıllar itibari ile bakıldığında en fazla artış kendini sadece kendi ulusunun vatandaşı olarak görenlerde olmuştur. Avrupa geneline bakıldığında Avrupalılar kendilerini önce kendi uluslarının vatandaşı sonra Avrupalı olarak değerlendirmişlerdir. Avrupa vatandaşı olan her altı kişiden biri kendini ya sadece Avrupalı, ya önce Avrupalı sonra kendi ulusal kimliğinde ya da önce kendi ulusal kimliğinde sonra Avrupalı hissetmektedir. Kendini en çok Avrupalı hisseden ülkeler İtalya, Lüksemburg Fransa ve Almanya olarak görülürken, ulus kimliğine en çok bağlı ülkeler İngiltere ve İsveç'tir.

¹⁷²Panebianco, "European Citizenship and...", s. 5.

Tablo 14.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1993-1995)

Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik				
	Sadece	Ulus Vat.+	Avrupalı+	Avrupalı
	Ulus Vatandaşı (%)	Avrupalı (%)	Ulus Vat.(%)	(%)
1993 Kasım				
AT12	40	45	7	4
En Çok	İngiltere (59)	İtalya (55)	İtalya (29)	Fransa (5)
En Az	Belçika/Fransa (32)	İngiltere (29)	Danimarka(3)	Hollanda (1)
1994 Kasım				
AT12	33	48	10	7
En Çok	İngiltere (49)	İtalya (55)	Almanya (15)	Lüksemburg (12)
En Az	Lüksemburg (17)	İngiltere (34)	Pol., Yun., Dan.(4)	Yunanistan(2)
1995 Nisan				
AB15	37	48	9	6
En Çok	İsveç (56)	İtalya (61)	Lüksemburg (13)	Lüksemburg (14)
En Az	Lüksemburg (17)	İngiltere (36)	İrl., Pol., Yun., Dan.(4)	Pol. Ve Fin. (1)
1995 Kasım				
AB15	57	46	6	5
En Çok	İsveç (56)	İtalya (61)	Lüksemburg (13)	Lüksemburg (14)
En Az	Lüksemburg (17)	İngiltere (36)	İrl., Pol., Yun., Dan.(4)	Pol. Ve Fin. (1)

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB40, EB42, EB43 ve EB44'den alınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında Avrupalıların Avrupa'ya özgü sembollere verdiği destekte azalma gözlenmektedir. Kendi ulusal kimliklerine ise bağlılıkları ilerlemiştir. Sovyet Blok'un dağılması ve komünizmin çöküşü Batı Avrupa açısından büyük bir tehdidin yok olması anlamına gelmektedir. Bu tehdidin ortadan kalkması Avrupalıların kendi ulus kimliklerine daha fazla yaklaşmasına neden olmuş gibi gözükmektedir. Bu nedenle de milliyetçi yönde verilen kararlarda bir artış gözlenirken, Avrupa'ya ait kararlara verilen destek gerilemiştir.

2.2.c. Dördüncü Genişleme Sonrası Dönem (1995 sonrası)

Dördüncü genişleme sonrasında olan olaylara kısaca bakacak olursak, 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda, Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan 128. madde 151. madde olarak, daha önce de belirtildiği şekilde, tekrarlanmıştır.¹⁷³ Madde 151'e (eski madde 128) dayanarak ilk kültür programları ilk olarak pilot, daha sonra sektörel programlar, 1993 ve 1999 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi 17 Aralık 2000 yılında imzalanmıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi'nde Avrupa Birliği vatandaşlarının temel hakları vurgulanmaktadır. Sözleşme içerisinde kültürel çeşitliliğe de vurgu yapılmıştır. 16 Aralık 2004 yılında Avrupa için bir Anayasa Oluşturan Antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmanın ön sözünde Avrupa'nın acı deneyimler sonunda yeniden birleştiğine ve Birliğin Avrupa kıtasını kültüre, öğrenmeye ve sosyal ilerlemeye açık tutma isteğinde olduğu ifade edilmiştir. Birliğin sembolleri olarak bayrak, marş, "çeşitlilik içinde Birlik" sloganı, Avro ve 9 Mayıs Avrupa Günü yer almıştır.¹⁷⁴ Böylece ilk defa resmi olarak "çeşitlilik içinde Birlik" sloganı Avrupa'yı temsil eden semboller arasında yer almıştır. 1-10'uncu maddelerde yer alan Birlik vatandaşlığı bölümünde ise, bir üye ülkenin tüm vatandaşlarının Birliğin de vatandaşları olduğu ve Birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığı tamamlayıcı olduğu, onun yerini alamayacağı vurgulanmıştır.

¹⁷³ *Treaty Of Amsterdam Amending The Treaty On European Union*, (1997), (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>), Erişim: 28 Eylül 2006.

¹⁷⁴ *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, (2004), (<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>), Erişim: 29 Eylül 2006.

Kaléidoscope (1996-1999), *Ariane* (1997-1999), *Raphaël* (1997-1999) ve *Culture 2000* (2000-2006) 1996 ve 2006 yılları arasında uygulanan kültür programlarıdır. Avrupa Kültür Şehri fikri 1983 yılında Atina’da yapılan Avrupa Topluluğu’nun Kültür Bakanları toplantısında Melina Mercouri tarafından ortaya atılmıştır. Avrupa Birliği amacını Avrupa kültürlerinin çeşitliliğini ve zenginliğini ve paylaştıkları özellikleri ortaya çıkarmak ve Avrupa Birliği vatandaşları arasında karşılıklı aşinalık yaratmak olarak belirlemiştir.¹⁷⁵ Avrupa Kültür Şehri uygulamasına ilk olarak 1985 yılında geçilmiştir.

Son dönemde Avrupa Birliği’ne üyelik üye ülkeler tarafından genel olarak iyi bir şey olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Bütünleşmesi 1991 yılında en yüksek desteği almıştır fakat bütünleşmeye olan bu destek yıllar itibari ile azalma göstermiştir. Ülkeler tabanında incelendiğinde, 1995 yılında yaşanan dördüncü genişleme sonrasında katılan ülkelerin (Avusturya, İsveç, Finlandiya) Birlik hakkında şüpheli bir yaklaşıma sahip oldukları ve bütünleşmeye diğer ülkelere oranla daha az destek verdikleri sonucuna varılmaktadır. Bu şüpheli yaklaşım, bütünleşmeye olan destekte daha da fazla azalmanın yaşanmasını sağlamıştır. Avrupa Bütünleşmesine en fazla destek Avrupa için Anayasa Oluşturan Antlaşma’nın imzalanmasından hemen önce gerçekleşmiştir. 2004 yılında yaşanan beşinci genişleme sonrasında ise yeni katılan 10 üye ülkeden ötürü bütünleşmeye verilen destekte bir düşüş yaşanmıştır. Bunun nedeni yeni üye olan 10 ülkenin bütünleşmeye verdikleri desteğin tarafsız olmasından (nötr kısma yakın) kaynaklanmaktadır.

¹⁷⁵ Sassatelli, “Imagined Europe ...”, s. 441.

Avro bölgesinde yer alan ülkelerde Avrupa Birliği'ne üyelik olumlu olarak görülmekte ve bütünleşmeye olan destek yüksek çıkmaktadır. Ortak para birimi, kimlik inşa çalışmalarında her zaman sembolik bir işaret olmuştur ve ortak ulusal kimliklerle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Ulusal para birimleri yerine Avro kullanılmaya başlandığından beri Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşları kendilerini biraz daha fazla Avrupalı hissettiklerini dile getirmişlerdir.¹⁷⁶

Lüksemburg başta olmak üzere bütünleşmeye desteğin en yüksek olduğu ülkelerin hepsi Avro Bölgesinde yer almaktadır fakat gene Avro bölgesinde yer alan Avusturya ve Finlandiya ayrılık yaratmaktadır. İngiltere ve İsveç gibi Avusturya ve Finlandiya vatandaşlarının çoğunluğu bütünleşmeye şüpheyle yaklaşmaktadır.

¹⁷⁶ Thomas Risse, "The Euro Between National and European Identity". *Journal of European Public Policy* 10, 4, (2003), s. 487.

Tablo 15: Avrupa Birliği'ne Üyeliğe Verilen Destek (1996-2005)

Avrupa Birliğine Üyelik		
	İyi Bir Şey (%)	Kötü Bir Şey (%)
96 Nisan	48	15
96 Kasım	48	17
97 Nisan	46	15
97 Kasım	49	14
98 Nisan	51	12
98 Kasım	54	12
99 Nisan	49	12
99 Kasım	51	13
2000 Nisan	49	14
2000 Kasım	50	14
2001 Nisan	48	13
2001 Kasım	54	12
2002 Nisan	53	11
2002 Kasım	55	10
2003 Nisan	64	11
2003 Kasım	48	15
2004 Nisan	48	17
2004 Kasım	28	13
2005 Nisan	54	15
2005 Kasım	50	16

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB45-EB64'den alınmıştır.

Avrupa'da tek para birimi uygulaması ülkeler tarafından her yıl destek almıştır. En fazla destek 2002 yılında gelmiştir. 1999 yılında uygulanmaya başlanılan Avrupa tek para birimi, 2002 yılında ulusal para birimlerinin terk edilmesine neden olmuştur. 12 Avrupa Birliği ülkesinde ulusal para birimi kullanımı durduktan sonraki yıl Avro'ya en yüksek destek gelmiştir. Fakat daha sonra bu destek gene azalmıştır. Avro'ya en büyük destek Avro bölgesinde bulunan ülkelerden gelmektedir. Avro'ya karşı çıkan ülkeler ise zaten Birliğe üye

oldukları halde Avrupa tek para birimi uygulamasına katılmayan (Birleşik Krallık ve Danimarka) ülkelerden gelmektedir.

2 Mayıs 1998 yılında Brüksel’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi’nde, Hükümet ve Devlet Başkanları Avro Bölgesi’nin başlangıçta 11 üye ülkeden oluşması kararını almıştır. 1 Ocak 1999 tarihi itibari ile Avro Bölgesi’nde yer alacak ülkeler Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya olarak kararlaştırılmıştır. Avro Bölgesi dışında kalan 4 ülke Danimarka, Yunanistan, İsveç ve Birleşik Krallık olmuştur. 1 Ocak 2001 yılında ise Yunanistan Avro Bölgesi’ne katılmıştır. 1998 yılı sonunda yapılan araştırmada Avro 11 ülkeleri (%70) tek para birimini diğer dört ülkeye (%42) oranla daha fazla destekleme eğilimindedir. Tek para birimi uygulamasına geçilmesini en çok isteyen Avrupa ülkesi İtalya (%88) ve en az destekleyen yani tek para birimi uygulamasının en yüksek oranda aleyhinde olan ülke ise İngiltere (%53) olmuştur.¹⁷⁷

Bu dönemde Avro’ya en düşük destek 2000 yılı sonunda olmuştur. Avro’ya geçilen 1998 ila 2000 yılları arasında Avro’ya olan destekte azalma gözlenmiştir. Bunun nedeni, her ne kadar Avro’ya geçildikten sonra, Avro Avrupa ekonomisine beklenen değeri eklese de yabancı para birimleri özellikle de ABD Doları karşısında Avro’nun değer kaybetmesidir. Avrupa tek para birimi

¹⁷⁷ European Commission, (1998), *Eurobarometer No:50*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb50/eb50_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006. ss. 61-83.

uygulaması %55 oranında Avrupa çapında destek almış ve en fazla destek gene İtalya'dan (%79) gelmiştir.¹⁷⁸

1 Ocak 2002 yılında ulusal para birimlerinin terk edilmesi ve Avro'ya geçişin yaşanması ile birlikte, Avro'ya olan kamuoyu desteği yükselmiştir. Dördüncü genişleme sonrası Avro'ya verilen desteğin en yüksek rakamlara ulaştığı sene 2002 yılı olmuştur. Bu geçiş Avro'yu her yıl en az destekleyen ülkelerde (Danimarka, İngiltere ve İsveç) bile desteğin az da olsa artmasına neden olmuştur. Avrupa tek para birimi uygulaması %67 oranında desteklenmiş ve en fazla destek Lüksemburg'dan (%91) gelmiştir. İtalya (%87), Belçika (%82), İspanya (%80) ve Yunanistan (%80) Avro'ya en fazla destek veren ülkeler arasında yer almaktadır. Birleşik Krallık (%31) Avro'ya en az desteği veren ülkedir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ European Commission, (2000), *Eurobarometer No:54*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb54/eb54_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, ss. 71-74.

¹⁷⁹ European Commission, (2002), *Eurobarometer No:57*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb57/eb57_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, ss. 75-84.

Tablo 16: Tek Para Birimi'ne Verilen Destek (1996-2005)

Tek Para Birimi					
	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)		Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
1996 Nisan			1996 Kasım		
AB15	53	33	AB15	51	33
İtalya	78	9	İtalya	73	11
Hollanda	66	26	Hollanda	69	26
İsveç	27	61	Danimarka	33	61
Danimarka	36	58	İngiltere	31	57
1998 Nisan			1998 Kasım		
AB15	60	28	AB15	64	25
İtalya	83	8	İtalya	88	6
Lüksemburg	79	18	Lüksemburg	79	14
Danimarka	34	57	Danimarka	41	53
İsveç	39	50	İngiltere	36	48
1999 Nisan			1999 Kasım		
AB15	61	28	AB15	60	32
Lüksemburg	85	9	İtalya	85	11
İtalya	84	9	Lüksemburg	79	15
İngiltere	28	55	İngiltere	25	59
Danimarka	44	48	Danimarka	42	50
2000 Nisan			2000 Kasım		
AB15	58	33	AB15	55	37
İtalya	81	14	İtalya	79	17
Lük., Belç.	76	21	Lüksemburg	75	20
İngiltere	22	61	İsveç	26	64
İsveç	38	54	İngiltere	21	63
2001 Nisan			2001 Kasım		
AB15	59	33	AB15	61	30
İtalya	83	12	Lüksemburg	84	14
Lüksemburg	81	15	İtalya	79	14
İsveç	29	62	İngiltere	27	58
İngiltere	25	57	Danimarka	47	48
2002 Nisan			2002 Kasım		
AB15	67	25	AB15	63	30
İtalya	91	6	Lüksemburg	89	10
Hollanda	87	9	Belçika	81	15
Finlandiya	31	52	İngiltere	28	61
Danimarka	35	42	İsveç	51	41
2003 Nisan			2003 Kasım		
AB15	66	27	AB15	59	35
Lüksemburg	88	10	Lüksemburg	83	15
Belçika	85	12	Belçika	81	15
İngiltere	24	63	İngiltere	23	65
İsveç	41	48	İsveç	41	54
2004 Nisan			2004 Kasım		
AB15	60	35	AB25	63	31
Lüksemburg	88	10	Belçika	89	10
İrlanda	83	12	Slovenya	87	9
İngiltere	26	61	İngiltere	31	62
İsveç	45	51	İsveç	46	48
2005 Nisan			2005 Kasım		
AB25	59	35	AB25	60	34
Lüksemburg	87	12	Lüksemburg	89	10
İrlanda	86	11	İrlanda	87	8
İngiltere	28	64	İngiltere	28	64
Yunanistan	49	49	İsveç	44	53
Türkiye	46	46	Türkiye	34	50

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB45-EB64'den alınmıştır.

Kamuoyu araştırmalarında sorulan bir diğer başlık olan Avrupa Anayasası, yıllar itibari ile Avrupa Halkından yüksek destek bulmuştur. Kamuoyu araştırmalarında alınan sonuçlar, referandumlardan çıkan sonuçlarla bağdaştırılmamalıdır. Kamuoyu araştırmaları genel olarak bir anayasa fikrine Avrupa Vatandaşlarının yaklaşımını göstermektedir. Anayasanın içeriği hiç bir Őekilde ortaya koyulmamıştır. Anayasaya olan destek 2005 yılında Avrupa Birliđi'ne üye ũlkelerde en dūřuk seviyededir. Bu sonuçlar Fransa ve Danimarka'da yapılan referandum sonuçlarından ũnce elde edilmiştir. Referandum sonuçları ne kadar hayır çıksa da 2005 Kasımında anayasa fikrine olan destek bu ũlkelerde de artış gŕstermiřtir.

Tablo 17: Avrupa Anayasa'sına Verilen Destek (1996-2005)

Anayasa					
2001 Nisan	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	2001 Kasım	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
AB15	62	10	AB15	67	10
Yunanistan	76	11	İtalya	80	6
İtalya	75	6	Yunanistan	78	14
Danimarka	42	37	Danimarka	50	34
Finlandiya	49	32	Finlandiya	50	33
2002 Nisan	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	2002 Kasım	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
AB15	63	10	AB15	86	9
İtalya	81	4	İtalya	79	5
Hol.,İsv.	73	13,10	Yunanistan	78	15
Danimarka	49	28	Danimarka	51	31
Finlandiya	54	28	Finlandiya	54	30
2003 Nisan	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	2003 Kasım	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
AB15	63	10	AB15	62	10
İtalya	77	5	İtalya	74	5
Yunanistan	75	14	Yunanistan	74	10
Finlandiya	44	39	Finlandiya	49	33
Danimarka	43	37	Danimarka	46	33
2004 Nisan	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	2004 Kasım	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
AB15	63	17	AB25	68	17
İtalya	78	10	Belçika	81	13
Lüksemburg	75	15	Slovenya	80	7
Danimarka	37	41	Danimarka	44	36
Finlandiya	52	35	Finlandiya	58	35
2005 Nisan	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)	2005 Kasım	Lehinde(%)	Aleyhinde(%)
AB25	61	23	AB25	63	21
Macaristan	78	7	Belçika	77	18
Belçika	76	18	Macaristan	76	8
Finlandiya	47	41	Finlandiya	49	42
Hollanda	53	38	Danimarka	45	40
Türkiye	55	28	Türkiye	53	21

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB55-EB64'den alınmıştır.

Avrupa Dillerine baktığımızda İngilizce en yaygın dil olma özelliğini son dönemde de korumuştur. Almanca Avrupa Birliği'nde konuşulan ikinci dil olma özelliğine sahip olurken, Fransızca ise üçüncü sıraya gerilemiştir. Avrupalıların %47'si İngilizce, %32'si Almanca ve %28'i Fransızca konuşmaktadır. Avrupa

çapında İngilizce %31, Fransızca %12 ve Almanca da %12 oranında ikinci dil olarak öğrenilmiştir.¹⁸⁰ 1999 yılında, Avrupalıların %47'si İngilizce, %32'si Almanca ve %26'sı Fransızca konuşmaktadır. Avrupa çapında İngilizce %31, Fransızca %10 ve Almanca da %8 oranında ikinci dil olarak öğrenilmiştir.¹⁸¹ 2001 yılında ise, Avrupalıların %48'i İngilizce, %32'si Almanca ve %28'i Fransızca konuşmaktadır. Avrupa çapında İngilizce %31, Fransızca %11 ve Almanca da %8 oranında ikinci dil olarak öğrenilmiştir.¹⁸²

Tablo 18: Avrupa Dilleri (1998-2001)

Avrupa Dilleri						
	1998		1999		2001	
	Konuşulan	Öğrenilen	Konuşulan	Öğrenilen	Konuşulan	Öğrenilen
İngilizce(%)	47	31	47	31	48	32
Fransızca(%)	28	12	26	10	28	11
Almanca(%)	32	8	32	8	32	8

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB50, EB52 ve EB55'den alınmıştır.

Avrupalılar Avrupa Kültürü ile ilgili kararların alınmasında ulusal karar mercilerinin daha baskın olmasını desteklemişlerdir. Kültür politikalarının Birlik seviyesinde karara bağlanması sadece 1970'li yıllarda destek görmüştür. 1995 yılında sonra da yapılan tüm kamuoyu araştırmaları sonucunda Avrupa Vatandaşları, kültürel politikalar ile ilgili kararların ulusal seviyede alınması gerektiğini savunmuştur.

¹⁸⁰ European Commission, (1998), *Eurobarometer No:50*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb50/eb50_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 110.

¹⁸¹ European Commission, (1999), *Eurobarometer No:52*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb52/eb52_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 93.

¹⁸² European Commission, (2001), *Eurobarometer No:55*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb55/eb55_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s. 83.

Tablo 19: Kültür Politikaları Nerede Karara Bağlanmalı? (1996-2003)

Kültür Politikaları için En İyi Karar Alma Seviyesi		
	AB	lke
1996 Nisan	34	57
1996 Kasım	38	56
1997 Kasım	35	57
1998 Nisan	39	53
1998 Kasım	37	56
1999 Nisan	32	59
1999 Kasım	39	53
2000 Nisan	37	56
2000 Kasım	36	57
2001 Nisan	13	48
2001 Kasım	12	54
2002 Nisan	44	48
2002 Kasım	43	50
2003 Nisan	43	50
2003 Kasım	42	51

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB45-EB60'dan alınmıştır.

Avrupalıların Avrupa'ya bağlılığı değişkenlik göstermektedir. 2002 yılı sonuçları Avrupalıların oğunluğunun Birliğe bağlı olmadığını göstermektedir. Bunun nedeni diğer bir soruda alınan cevaplara bağlanabilmektedir. Avrupalılara Avrupa Birliği'nin kendilerine avantaj mı dezavantaj mı getirdiği sorulmuştur. Avrupalılar Birliği kendilerine avantaj sağlayan bir yapı olarak görmektedirler

fakat en az avantajları kadar dezavantajları olduğu inancına sahiptirler. Bu nedenle Birliğe bağlılık istikrarlı bir şekilde yüksek çıkmamaktadır. 2000 Kasım ayı anketinde Avrupalıların Avrupa'ya ne kadar bağlı oldukları ölçülmüştür. Buna göre Avrupalıların %58'i kendilerini bağlı hissederken %38'i ise Avrupa ile aralarında bir bağ görememektedir. Kendini Avrupa'ya en çok bağlı hisseden ülke Lüksemburg (%82) olurken Yunanistan ve İngiltere (%55) bağları en zayıf ülkelerdir.¹⁸³ 2003 yılına bakıldığında Avrupa'ya bağlılık oranında bir değişiklik gözlemlenmemektedir. Avrupalıların %58'i kendilerini bağlı hissederken %39'u ise Avrupa ile aralarında bir bağ görememektedir. Halkı kendini Avrupa'ya en çok bağlı hisseden ülke Lüksemburg (%76) olurken Hollanda (%68) bağları en zayıf ülkedir.¹⁸⁴ Sonuçlar incelendiğinde Avrupa'ya en bağlı ülke Lüksemburg çıkarken, İngiltere ve Hollanda Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında Avrupa'ya en az bağlı olan ülkeler arasında yer almaktadır. Avrupa'ya bağlılık konusunda ilk genişleme dalgasında yer alan ülkeler arasında sadece Danimarka, diğerlerinden farklı olarak Avrupa'ya daha bağlı çıkmaktadır. Bunun yanı sıra yıllar itibari ile Avrupa Bütünleşmesi'ne en fazla destek veren çekirdek ülkeler incelendiğinde diğerlerinden farklı olarak Hollanda Avrupa'ya kendini en az bağlı hisseden ülkeler arasında yer almıştır.

¹⁸³ European Commission, (2000), *Eurobarometer No:54*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb54/eb54_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s.12.

¹⁸⁴ European Commission, (2003), *Eurobarometer No:60*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006, s.30.

Tablo 20.a.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (2000-2003)

Avrupa'ya Bağlılık		
2000 Kasım	Bağlı (%)	Bağlı Değil (%)
AB	58	38
Lüksemburg	82	15
İsveç	74	23
Yun.,İng.	43,41	55
İrlanda	52	43
2002 Kasım	Bağlı (%)	Bağlı Değil (%)
AB	45	52
Lüksemburg	75	24
İtalya	62	36
Finlandiya	24	74
Hollanda	29	69
2003 Kasım	Bağlı (%)	Bağlı Değil (%)
AB	58	39
Lüksemburg	76	22
Danimarka	73	26
Hollanda	29	68
İngiltere	41	56

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB54, EB58 ve EB60'dan alınmıştır.

Avrupa'da Avrupalıların kendilerini Avrupalı hissetmeleri ve ortak bir tarihin mirasçuları olduklarını hatırlatmak için ortaya atılan kültürel bir kimliğin varlığı anketlerde sorgulanmıştır. Avrupalılar tüm Birliğe üye ülkelerin ortak paylaştığı değerleri gösteren ortak bir kültürel kimliğin var olmadığını savunmaktadırlar.

Tablo 20.b.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1993-1995)

Tüm Avrupa'da Paylaşılan Kültürel Bir Kimlik Var Mıdır?		
1998 Kasım	Vardır (%)	Yoktur (%)
AB	38	49
Yunanistan	50	43
İrlanda	45	36
Finlandiya	36	60
İsveç	34	59
1999 Kasım	Vardır (%)	Yoktur (%)
AB	38	49
Yunanistan	49	42
Polonya	47	37
Finlandiya	31	65
Dan.,Fr.	36	59

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB50 ve EB52'den alınmıştır.

1996 ile 2005 yılları arasında Avrupalılar ortalama %41,76 oranında kendilerini sadece ulusal kimliklerinde, %44,69 hem Avrupalı hem de kendi ulus vatandaşı olarak, %6,76 önce Avrupalı sonra ulusal kimliğine ait ve %3,75 kendini sadece Avrupalı görmüşlerdir. Yıllar itibari ile bakıldığında en fazla artış kendini önce kendi ulus vatandaşı daha sonra Avrupalı olarak görenlerde olmuştur. Sadece kendini ulus vatandaşı olarak görenlerde ise istikrarlı bir azalış söz konusudur. Birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığa ek bir vatandaşlık olduğu inancının yıllar itibariyle yerleşmesi sonucunda Avrupalılar ulus vatandaşlıklarına ek olarak Avrupalı kimliğini de kimliklerine daha fazla eklemektedirler. Burada önemli olan Avrupalıların kendilerini sadece Avrupalı ya da sadece ulus kimliğinde görmemeleridir. Önemli olan kendilerini hem kendi devletlerinin hem de devletlerinin bir parçası olduğu Birliğin vatandaşı olarak

hissetmeleridir. Bu şekilde artan bir çizgide Avrupa vatandaşlığının tamamlayıcı bir vatandaşlık olarak oturmaya başladığı gözler önüne serilmektedir. Birliğe aday ülke konumundaki Türkiye'ye baktığımızda ise Türklerin kendi ulus kimliklerine çok fazla bağlı olduklarını görmekteyiz. Kendilerini önce ulus kimliklerinde sonra Avrupalı olarak görenlerin yüzdesi 24'ü geçmemektedir.

Tablo 20.c.: Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik (1996-2005)

Avrupa Kimliği / Ulusal Kimlik				
	Sadece	Ulus Vat.+	Avrupalı+	Avrupalı
	Ulus Vatandaşı (%)	Avrupalı (%)	Ulus Vat.(%)	(%)
AB (96 Kasım)	46	40	6	5
En Çok	İsveç (64)	İtalya (52)	Lüksemburg (14)	Lüksemburg (13)
En Az	Lüksemburg (26)	İng., İsv. (26)	Pol., Yun.(3)	Finlandiya(1)
AB (97 Nisan)	45	40	6	5
En Çok	Polonya (58)	İtalya (52)	Lüksemburg (11)	Lüksemburg (16)
En Az	Lüksemburg (23)	İngiltere (29)	Yunanistan(1)	İrl., Dan., Yun., Fin.,İsv. (1)
AB (98 Nisan)	44	41	6	5
En Çok	Polonya (62)	İtalya (55)	Fransa(9)	Lüksemburg (13)
En Az	İtalya(25)	İngiltere (25)	Polonya(2)	Yunanistan(1)
AB (98 Kasım)	43	43	7	4
En Çok	İngiltere (62)	İtalya (56)	Lüksemburg (13)	Lüksemburg (15)
En Az	Lüksemburg (23)	İngiltere (27)	İsv., Pol., Yun., Dan.(3)	Yun., Fin. Ve İrl. (1)
AB (99 Kasım)	45	42	6	4
En Çok	İngiltere (67)	İtalya(56)	Lüksemburg(11)	Lüksemburg(20)
En Az	Lüksemburg(23)	İngiltere(24)	Yunanistan(2)	Hol., Yun. Ve Fin (1)
AB (98 Nisan)	41	45	8	4
En Çok	İngiltere (64)	İtalya(60)	Lük., Belç.(11)	Lüksemburg(10)
En Az	İtalya(25)	İngiltere(27)	Finlandiya(3)	Hol., Yun.,Fin.,İsv. (1)
AB (2000 Kasım)	38	49	7	4
En Çok	İngiltere (62)	İsp.,İta.(65)	Lük., Alm.(9)	Lüksemburg(13)
En Az	Lüksemburg(13)	İngiltere(27)	Pol.,Yun.(3)	Finlandiya(1)
AB (2001 Kasım)	44	44	6	3
En Çok	İngiltere (71)	İtalya(57)	Lüksemburg(14)	Lüksemburg(16)
En Az	Lüksemburg(22)	İngiltere(22)	Polonya(2)	Finlandiya(1)
AB (2002 Nisan)	38	48	7	4
En Çok	İngiltere (62)	İtalya(65)	Lüksemburg(13)	Lüksemburg(14)
En Az	İtalya(20)	İngiltere(28)	Finlandiya(3)	İsv.,Fin.(1)
AB (2002 Kasım)	38	49	7	3
En Çok	İngiltere (65)	İtalya(65)	Lüksemburg(15)	Lüksemburg(14)
En Az	İtalya (22)	İngiltere(27)	Fin.,İsv.,Pol.(3)	Pol.,İsv.(1)
AB (2003 Nisan)	40	44	8	4
En Çok	İngiltere (64)	İtalya(59)	Almanya(12)	Lüksemburg(20)
En Az	İtalya (21)	İngiltere(24)	Yunanistan(3)	Fin.,İsv.(1)
AB (2003 Kasım)	40	47	7	3
En Çok	İngiltere (62)	İtalya (60)	Lüksemburg(14)	Lüksemburg(15)
En Az	Lüksemburg(24)	İngiltere(28)	Finlandiya(2)	Fin.,İrl.,İsv.,Dan.(1)
AB (2004 Nisan)	41	46	6	4
En Çok	İngiltere (62)	İtalya (58)	Lüksemburg(12)	Lüksemburg(18)
En Az	İtalya (28)	İngiltere(27)	Finlandiya(2)	Fin.,İsv.(1)
AB (2004 Kasım)	41	47	7	¹⁸⁵ /
En Çok	Macaristan (64)	Kıbrıs (59)	İtalya(11)	Lüksemburg(17)
En Az	Kıbrıs (32)	Macaristan (32)	/	/
Türkiye	72	24		
AB (2005 Kasım)	41	48	7	/
En Çok	İngiltere (63)	Malta(68)	Lüksemburg(13)	Lüksemburg(9)
En Az	Lüksemburg(27)	İngiltere(31)	/	Fin., Yun.,Mac.(0)
Türkiye	74	19		

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB46- EB64'den alınmıştır.

¹⁸⁵ Tabloda bölme işareti (/) ile gösterilen yerlere ait veriler EB63 ve EB64'te yer almamaktadır.

Avrupa Birliği'ne aday ülke olan Türkiye'nin, kültür bağlamında Avrupa Birliği'ne uyumu dördüncü bölümde incelenecektir. Birlik Türkiye'nin ye ülke konumuna gelememesinin nedenleri arasında kültürel nedenleri de ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği kamuoyu araştırmalarında Avrupa Vatandaşlarının aday ülkelerin Avrupa Birliği'ne yeliğine verdiği destek incelenmiştir. Bu bağlamda Avrupa Vatandaşlarının Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ye olmasına verdiği destek de 2001 yılından itibaren yapılan kamuoyu araştırmalarında yer almıştır. Birliğe aday ülke konumunda yer alan Türkiye'nin Birliğe yeliği, Avrupalılar tarafından pek fazla desteklenmemektedir. Buna ek olarak ilk yıllarda alınan destek yıllar itibari ile azalan özellik göstermektedir.

Tablo 21: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yeliği (2001-2005)

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yeliği		
	Evet (%)	Hayır (%)
2001 Kasım	34	46
2002 Nisan	31	47
2002 Kasım	32	49
2005 Kasım	31	55

Kaynak: Tabloda kullanılan veriler EB56, EB57, EB58 ve EB64'den alınmıştır.

Genel olarak kamuoyu araştırmalarının sonuçları incelendiğinde Avrupa Birliği bünyesinde yer alan çekirdek lkeler (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) Avrupa Birliği bütünleşmesi ve kültürel kimliğine en fazla destek veren ülkeler arasında yer almaktadır. İlk genişleme dalgasında yer alan ülkeler ise kendi ulusal kimliklerini ve değerlerini Birlik kimliğinden ve politikalarından daha ön planda tutan ülkeler olarak görülmektedir. İkinci

genişleme dalgasında yer alan Yunanistan ve üçüncü genişleme dalgasında yer alan İspanya ve Portekiz, çekirdek ülkelerle aynı yönde davranış göstermektedir. Dördüncü genişleme dalgasında yer alan ülkeler (Avusturya, İsveç ve Finlandiya), ikinci genişleme dalgasında yer alan ülkeler kadar olmasa da Avrupa Birliği Bütünleşmesine ve kültürel konulara daha şüpheli yaklaşmaktadır. Beşinci genişleme dalgasında yer alan ülkeler ise çok uçlarda yer almasa da Avrupa Bütünleşmesine ve kültürel konulara olumlu olarak bakmaktadır.

III. AVRUPA BİRLİĞİ KÜLTÜR POLİTİKALARININ TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

3.1. Kültür Bağlamında Türkiye İle Avrupa Birliği Uyumu

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinin temelleri 1963 yılında Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla atılmıştır. Türkiye Avrupa Birliği ile bir Ortaklık Antlaşması imzalamış durumdadır. Türkiye, bir yandan Gümrük Birliği'ne üye olması dolayısıyla Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri olan bir ülke, diğer yandan NATO'ya üyeliği dolayısıyla da Avrupa güvenliğinin bir parçası konumundadır. 1987'de Türkiye'nin tam üye olmak istemesinden günümüze kadar Türkiye'nin önüne bir çok neden konulmuş ve bu nedenlerden ötürü de Türkiye Birliğe tam üye statüsünü kazanamamıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılamaması için ileri sürülen nedenler arasında kültürel nedenler de yer almaktadır. Türklerin kültürel anlamda Avrupalı olmadıkları ve Birliğe üye oldukları takdirde medeniyet çatışması ve kültür şoku oluşacağı ileri sürülmektedir. Burada irdelenmesi gereken bir konu da Avrupalı olmanın tanımının kültürel anlamda mı yoksa başka kriterlerle mi - örneğin tarihi, coğrafi- yapıldığıdır.

Batı'nın kültürel sınırlarını belirleyen Roma ve Helen Uygarlıkları aynı

zamanda Anadolu'yu da etkisi altına almış uygarlıklardır. “Yani Yunan, Roma, Makedon medeniyetleri tıpkı Arap, Pers, Mısır, İsrail medeniyetleri gibi 'Doğu'ya aitti ve Avrupa, medeniyeti temsil etmek bir yana medeniyetin nüvelerinin ancak yeni yeni oluştuğu bir bölgeydi.”¹⁸⁶ Uygarlıklar arası etkileşim ve değişim yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye ve Batı'nın tıpa tıp aynı kültüre sahip olduğunu söylemek ne kadar zor ise tamamen farklı kültürlerle ait olduğunu da söylemek o kadar zordur.

Avrupa'nın kültür geçmişine değinip Türklerle ilişkilerinin başladığı noktaları vurguladıktan sonra, değerlendirme ve sonuç kısmına geçmeden önce Avrupalıların Türkleri nasıl algıladığı ve Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki kültürel tartışmaların neler olduğuna değinilecektir.

“Avrupa, Türklerle ilk olarak cephelerde tanışmıştır.”¹⁸⁷ Avrupalılar karşısında büyük zaferler kazanan Türkler Avrupalılar tarafından “Barbarlar” (Göçebeler) olarak adlandırılmışlardır. Avrupa'nın bir diğer tehdidi de Müslümanlardı. Avrupa gözü ile Türklere baktığımızda Türkler bu iki özelliği yani hem Türk olmalarını hem de Müslüman olmalarını kendi içlerinde beraber bulundurmaktadırlar. “Türkler Orta Asyalı ve göçebe kabilelerden oluşuyordu ve aynı zamanda da Müslümandılar. Yani Avrupalı'nın kötü (*evil*) olarak adlandırdığı herşeyi üzerlerinde taşıyorlardı. Örneğin Gladstone'a göre 'Müslümanlaşmış

¹⁸⁶ Sedat Laçiner, “Türkiye Avrupa İlişkilerinde Kültür ve Medeniyet: Tarihsel ve İdeolojik Kökenler”, (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=25>), Erişim: 13 Kasım 2005.

¹⁸⁷ Veysel Bozkurt, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu*, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992), s. 23.

Barbarlar' olarak Türkler diğer tüm Müslüman halklardan daha tehlikelidiler.”¹⁸⁸ Yani Türkler Avrupa'ya karşı var olan en büyük iki tehdidin birleşimi “dev” bir tehlikeydiler. Bu kadar büyük bir tehlike ile Avrupa içindeki ülkeler tek tek savaşamazdı. Bu nedenle de “Barbar Müslümanlara” karşı birleşmek durumundaydılar. Bu birleşmelere “Haçlı Seferlerini” ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı oluşturulan “Kutsal İttifakları” örnek verebiliriz.

“1081'de Selçuklu Süleymanşah İznik'te yerleştiği zaman Bizans'ın çağrısıyla Haçlı Seferleri başlamıştır. Haçlı ideolojisi Batı Hıristiyan birliğinin temel ideolojisi haline gelmiştir. O zaman İslam dünyası Türk Selçuklu egemenliği altında bulunmaktadır ve Haçlılar daima onları karşılarında bulmuşlardır. Türk adı korkulan fakat aynı zamanda sayılan bir ad olarak batı Hıristiyan dünyasının belleğine o zaman yerleşmiştir.”¹⁸⁹

Müslümanların bir düşman olarak oluşturulması Hıristiyanlığın oluşumunu teşkil eden kısımdır. Haçlı Seferleri için birleşen Hıristiyan toplumu, gerçekleşme sebebini Haçlı Seferlerinde bulmuştur ve böylece Müslümanlara karşı olan Hıristiyan tutumu diğer insanlara karşı olan Hıristiyan tutumundan farklılıklar göstermeye başlamıştır. Avrupalıları ve Avrupa'yı yaratmada en önemli etmen anti-Müslüman duyguları ve fikirleri olmuştur.¹⁹⁰

Avrupa için hemen hemen tüm kötü şeyleri temsil eden Türkler için

¹⁸⁸ Laçiner, “Türkiye Avrupa...”

¹⁸⁹ Halil İnalçık, “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, *Doğu Batı*, 2, (1998), s. 9.

¹⁹⁰ Tomaz Mastnak, “Europe and The Muslims: The Permanent Crusade”, *The New Crusades, Constructing the Muslims Enemy* içinde, derl., Erman Qureshi ve Michael Sells, (New York: Columbia University Pres., 2003), ss. 206-207.

Avrupa’da hiç de iyi şeyler düşünülüyordu. Örneğin Protestan Hıristiyanlığın kurucusu Luther Türkler için “On buyruğun kısa bir biçimi, inancın kısa bir biçimi Türk, Şeytan ve Cehennemle özdeştir”, “Şimdi Türkleri düşünüyorum ve diyorum ki: Samson¹⁹¹ olsaydım, çare bulur ve her gün 1000 Türk öldürürdüm. Bu da yılda 350.000 Türk eder.”¹⁹² ibarelerini kullanmıştır. “Voltaire, Prusya Kralı Friedrich’e 1769’da yazdığı mektupta ‘barbar Türklerin Ksenofon, Sofokles ve Eflatun’un ülkesinden derhal kovulmasını tutkuyla’ arzuladığını yazmıştır. Ayrıca Türkler, Almanlar için “Barbarların ilk örnekleri”ni (*archétype du ‘barbare’*) oluşturuyordu.¹⁹³ Luther, 1529 ve 1541 yıllarında yazdığı *Vom Kriege wider die Türken*, *Heerpredigt wider den Türken* ve *Vermahnung zum Gebet wider den Türken* adlı eserlerinde, Türkleri şeytan için kullanılan bir terim ya da düşmanı cezalandırmak için kullanılan kutsal bir kırbaç olarak ifade etmektedir.¹⁹⁴ Rönesans Hümanistlerinin onaltıncı yüzyıldaki en etkili savunucularından olan Erasmus ise Türkleri Hıristiyanlardan ayrı tutarak tamamen yabancı ve barbarların sembolü olarak ifade etmektedir.¹⁹⁵

Güncel dış basında ve kamuoyunda Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üye olması ile ilgili bir çok düşünce ileri sürülmüştür. Genel olarak bu düşünceler ikiye ayrılmaktadır. Bir kesim Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınmasını

¹⁹¹ Samson İsrail’i Filistinlilerin elinden kurtaran savaşçı ve çok güçlü bir kahramandır. Bkz. Madlyn Kahr, “Delilah”. *The Art Bulletin*, 54, 3, (1972), ss. 282-299.

¹⁹² Reha Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında Türkiye ve Avrupa*, (İstanbul: Evrim Yayıncılık2001), s. 115.

¹⁹³ Sarah Colvin, *The Rhetorical Feminine: Gender and Orient on The German Stage, 1647-1742*. (Clarendon Press, 1999), s. 43. (<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-818636-3.pdf>), Erişim: 23 Mayıs 2007.

¹⁹⁴ Ibid. s.35

¹⁹⁵ Timothy Hampton, “ ‘Turkish Dogs’: Rabelais, Erasmus, and the Rhetoric of Alterity”. *Representations*, 41, (1993), s. 62.

savunurken diğerkleri ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olamayacağını dile getirmekte ve üye olamamasının da en önemli sebebinin Müslüman bir ülke olması olduğunu ifade etmektedirler.

Fransa eski Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing, "Avrupalıların kimliklerini güçlendirmelerini, eski Yunan ve Roma'nın Avrupa kültürünün oluşmasına katkıları olduğunu, Avrupa tarzı yaşamı etkileyen dini miras, Rönesans'ın getirdiği yaratıcılık ve aydınlanma çağının bilimsel düşünceye katkıları gibi değerlerin Avrupalı olduğunu halbuki Türkiye'nin bu değerlerden hiçbirini paylaşmadığını iddia etmektedir."¹⁹⁶

Papa Joseph Ratzinger ise "AB'nin temellerinin Hıristiyanlığa dayandığını, Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlamda, öteden beri AB karşısında bir başka kıtanın temsilcisi olduğunu, Atatürk her ne kadar laik bir Türkiye kurmuş olsa da bu ülkenin yine de İslami bir temeli vardır" görüşündedir.¹⁹⁷ Bu görüşlere karşılık, Fransa eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac; "Türkiye'yi dışlamanın ağır bir sorumluluk getireceğini ifade ederek, medeniyetler, dinler, kültürler savaşından uzak durulması gerektiğini,... AB'nin yüzyıllar süren kanlı savaşlardan sonra barış ve istikrar için kurulmuş bir proje olduğunu ve Türkiye'yi reddetmenin bir istikrar riski oluşturacağını"¹⁹⁸ belirtmiştir. Almanya eski Başbakanı Helmut Schmidt'e göre "Türkiye dost bir ülkedir. Ama jeopolitik ve

¹⁹⁶ Cercis İkiel, "Jeopolitik Bir Olgu: Türkiye'nin AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa - Türkiye Birliği", 2004, (http://www.e-cografya.com/makale/muhtelif/005.html#_ednref8), Erişim: 17 Kasım 2005.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

kültürel nedenlerle kesinlikle AB'ye alınmamalıdır. Müslüman Türklerin Avrupalılaşması hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.”¹⁹⁹

AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu eski Başkanı Marc Galle; "Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için Avrupa Birliğine alınmaz"; Yunanistan'ın Avrupa Birliği'nden sorumlu Devlet Bakanı Yannis Kranidiotis; "Avrupa Birliği bütün Hıristiyan aleminin menfaatlerini savunmak için oluşturulmuş bir topluluktur. Hıristiyan alemine üye olmayan hiç bir ülke ve devlet bu kuruluşa girmemelidir" ve Avrupa Birliği eski Komisyon Başkanı Jacques Delors; "Avrupa Birliği bir Hıristiyan topluluğudur. Ben sosyalist olmama rağmen koyu bir Katolğim. Bunu da kimseden saklamaya niyetim yok" ifadelerini kullanmışlardır.²⁰⁰ Bugün bazı Avrupalı diplomatlar, "biz bir Avrupa Birliği yaratmaya çalışıyoruz. Bu bir Avrupa projesi'dir"²⁰¹ şeklindeki ifadeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olamayacağı yönündeki görüşlerini dile getirmektedirler.

Batı Avrupa'daki egemen zihniyet, Türkleri ve Türkiye'yi farklı şekillerde algılamaktadır. Batı Avrupa Türkleri Osmanlı İmparatorluğu ile neredeyse özdeş tutmaktadır. Batı Avrupa'nın Türklere ait düşünceleri değişmez bir çerçevede ele alınmaktadır.

¹⁹⁹ Mehmet Özcan, "1990 Sonrası Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri", (2004), (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=19>), Erişim: 17 Kasım 2005.

²⁰⁰ Eyüp Zengin, "Türkiye Ve Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Düşünceler. *Journal of Qafqaz University*, (1999), s. 10, (<http://www.qafqaz.edu.az/journal/turkiye%20ve%20avrupa.pdf>), Erişim: 17 Kasım 2005.

²⁰¹ Mastnak, "Europe and The Muslims...", ss.230-231.

“Batı Avrupa Türkleri Osmanlı’nın devamı niteliğinde yer alan bir ırk olarak algılanmaktadır ve bu nedenle de eskiden Osmanlı ile yaşadığı olumsuzlukları aynı şekilde Türklere yüklemektedir. Türklerin şu anki davranış kalıplarını olumsuz olarak yorumlayıp, bu kalıpları da değişmez olarak algılamaktadır. Avrupa’nın bir başka düşüncesi ise bu değişmez özelliklerin ve davranış kalıplarının olumsuz ve kendi kültür çerçevesinin dışında olduğudur. Avrupa’nın diğer ve artık içselleşmiş görüşü, Türklerin kendilerine ait olmayan toprak üzerinde yaşadıkları ve bu topraklara sonradan geldikleridir.”²⁰²

Görünen odur ki Batı Avrupa kafasında Türkler üzerine bir imaj yaratmıştır ve çeşitli değerler yüklemiştir. Zaman içerisinde yaşanan değişimler ve hatta yakınlaşmalar olsa da Batı Avrupa bu imajı değiştirmeden günümüze değin saklamıştır. Burada aslında yapılan hata Avrupa’nın kafasında yarattığı önyargılara bağlı kalması ve bunları değiştirmemesi veya değiştirmekten korkmasıdır.

Uğur Kılıç Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki kültürel tartışmalara geniş çaplı bir şekilde yer vermiştir. Kültürel konudaki tartışmaları hem Türkiye hem de Avrupa Birliği bakış açısıyla değerlendirmiştir. Bu tartışmalar özetle şu şekildedir:²⁰³ Türkiye bakış açısı ile Türkiye ekonomik, siyasi ve hukuki alanda olduğu gibi, sosyal ve kültürel açıdan da batılılaşmaktadır. Avrupa Birliği içerisinde kültürel farklar tüm Birliği etkilemeden yer alıyor ise, Avrupa ve Türkiye arasındaki kültürel farklar da bütünü etkilemeyecek seviyededir. Türkiye

²⁰²Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında...*, ss. 117-118.

²⁰³ Uğur Kılıç, *Türkiye-Avrupa Toplulukları İlişkileri Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Hukuki ve İdari Yönden (1983-1988)*, (Ankara: TOBB, 1990), ss. 118-119.

halkının çoğunluğu Müslüman olan ve aynı zamanda da laik bir ülkedir ve Birliğe üyeliği Avrupa'yı ve Asya'yı, Hıristiyanları ve Müslümanları, Batı kültürünü ve Doğu kültürünü birbirine yaklaştırmakta faydalı olacaktır. Bu olumlu bakış açısı yanında Türkiye'de Birliğe üyeliğin olumsuz sonuçlar doğuracağı düşünceleri de bulunmaktadır. Bu bakış açısı ile, Türkiye zoraki bir kültürel değişim içindedir ve bu Türk kültürünü tamamen tahrip edecektir. Birliğe tam üyelik İslam alemini parçalayarak, Müslüman Türkleri Hıristiyan inancı içerisinde eritecektir. Birliğe tam üye olunmalıdır fakat Türk kültürünün Batı kültürü karşısında asimile edilmemesi için önceden tedbir alınmalıdır. AB'deki bazı bakış açılarına göre çeşitlilikten yana kültür politikalarına sahip Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin üyeliği Birliğin içindeki kültürel yapıyı zenginleştirecektir. İslama yabancı olmayan Avrupa için Türkiye, İslam dünyası ve Hıristiyan dünyası arasında bir köprü olacaktır. Avrupa Birliği dini bir teşkilat değil ekonomik ve laik bir teşkilattir. Dolayısıyla halkının çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin AT içinde yer alması gayet normaldir. Atatürk'ün yaptığı yenilikler sayesinde Türkiye Avrupa'ya yaklaşmıştır ve bu nedenle Avrupa Birliği'nde yer almalıdır. Avrupa Birliği'nde Türkiye'ye karşı yer alan olumsuz bakış açısına göre ise Hıristiyan dünyasına ait olmayan Türkiye Avrupalı olamaz. Avrupa Birliği bir Hıristiyan Topluluğu'dur. Türkiye Müslüman olması nedeni ile bu toplulukta yer almamalıdır. İran'da görülen aşırı İslamcı hareketin Batı dünyasına verdiği zarar ortadadır. Türkiye'de de benzer irticai akımlar söz konusudur.

Tarihte coğrafi konumlandırmadan dolayı Doğu ve Batı olarak oluşan coğrafi bölgeler sadece fiziksel anlamda bir gösterge olmaktan çok, zaman

içerisinde siyasi ve kültürel öğeler de bu konumlandırmaya yüklenmiştir. Avrupa ülkeleri dediğimiz Batı Avrupa ülkeleri kendilerini medeniyetin merkezi olarak belirlerken, Doğu'da yer alan ülkeleri de geliştirmekte olan ülkeler ya da az gelişmiş ülkeler olarak nitelendirmişlerdir.

Niyazi Berkes, Doğu ve Batı kültürü arasındaki farkı şu şekilde ifade etmiştir: "Şimdi dünya ikiye ayrılıyor: Biri Batı Uygarlığı, diğeri onun dışında kalan insanlık...*Medeniyet* yani Batı Uygarlığı değişebilme, ilerleyebilme gücüne dayanır; onun dışındakiler değişememiş, olduğu yerde duruş ilkesine dayanır. Birinin motoru *ilerleme, değişme*; ötekini temeli gelenektir".²⁰⁴ Dünyadaki bu ayrımı şekillendiren ülkeler Batı ülkeleridir. Hiç bir ülke kendini durağan, ilerlemekten aciz, gelenekselliğe dayalı olarak betimlememektedir. Batı ülkeleri kendilerini modern, çağdaş, medeniyetin merkezi ve devamlı ilerleyen ülkeler olarak tanımladığında bir de karşı sava ihtiyaç duymaktadırlar. Dünyanın fiziksel gerçekliğindeki bir şeyin iyi olabilmesi kötünün varlığına, bir şeyin güzel olabilmesi çirkinin varlığına nasıl ihtiyaç duyuyorsa Batı da bu değerleri tanımlayabilmek için Doğu'ya ihtiyaç duymaktadır. Batı kültürünün kendini bu şekilde betimlemesi, dünya ülkeleri kapsamında yıllardır oturmuş bu göstergeler, bir temsil sistemi yaratmıştır. Bu sistem içerisinde Batı ülkelerinin dünya haritası üzerindeki coğrafi konumları sistem içerisinde bir gösterene, Batı ülkelerinin kendilerine yükledikleri tüm kavramlar da gösterilene dönüşmüştür. John Fiske'ye göre²⁰⁵ zihinde oluşan kavram bir gösterilendir ve oluşan kavram zaman içerisinde

²⁰⁴ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975), s. 193.

²⁰⁵ John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çev. Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınevi, 1996).

genel geçer bir gerçekliğe dönüşmektedir. Bu gerçeklik de yıllardır Batı'nın Doğu'yu kendinden farklı "öteki" olarak tanımlamasıdır. Batı'nın Doğu'yu yabancı ya da öteki olarak nitelendirmesi konusunda var olan bir diğer bakış açısı Edward Said'e aittir. Said, bilgi ve söylem arasındaki farkı Doğu ve Batı'ya uyarlamıştır. Böylece şarkiyatçılık kavramına, akademik metinlerin Doğu'yu anlatarak temsil etmesi yeni bir boyut olarak eklenmiştir. Bu bilgi, sömürgecilik öncesi dönemden başlayarak Doğu'yu, Batı'nın yabancıya ya da ötekisi olarak gösterirken, sömürgecilik döneminde ötekinin nasıl sömürgeleştirileceği konusunda da ipuçları verilmektedir. "Batı'ya göre Doğu, sadece komşu değildir. Avrupa'nın en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkların ve dillerin kaynağı, kültürel rakibi, en önemli "öteki" imgesidir."²⁰⁶

Kimlik kısmen karşı kimlik tarafından tanımlanmaktadır. Fransa, Almanya'nın varlığı olmadan Fransa olamazdı. Avrupa'nın da bu anlamda ortak bir düşmana ihtiyacı olmuştur. Orta Çağ'da Türkler ve Araplar, yirminci yüzyılda komünist tehdidi Avrupa'nın her zaman var olan dış tehditleri arasında yer almaktadır.²⁰⁷ Avrupa'nın diğerine bakıldığında Avrupa'nın belirsiz sınırlarına bakmak gerekmektedir. Balkanlar, Rusya ve Türkiye'nin Avrupa'nın sınırlarına dahil olup olmadığı sorusu çok eskilere dayanmaktadır. Şu da unutulmamalıdır ki

²⁰⁶ Edward Said, *Şarkiyatçılık : Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev. Berna Ülner, (İstanbul: Metis Yayınları, 2001), s. 11.

²⁰⁷ Michael Wintle, "Cultural Identity in Europe: Shared Experience". *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle. (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury, 1996), s. 20.

Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'nın "hasta adam"ı olarak atfedilmekteydi.²⁰⁸ Avrupa Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi kelimeleriyle tanımlarken Osmanlı İmparatorluğu'na karşıtlığını ortaya koyarken aynı zamanda Avrupa'ya dahil olduğunu da kabul etmektedir.

Batı ülkeleri somut bir sınır çizmese de soyut anlamda bir sınır çizerek kendilerini "biz" olarak adlandırıp ve tüm sosyo-ekonomik ve siyasal çıkarlarını soyut sınırları içerisinde göz önünde tutarak bir "öteki"lik kavramı oluşturmuşlardır. Batı ülkeleri "biz" olarak nitelendiği topluluğa çağdaş, medeni, ilerlemeci gibi özellikleri yüklerken "öteki" olarak adlandırdığı ülkelere de ilkel, gelenekselci ve durağan gibi özellikleri yüklemektedir. Fakat Batı ülkelerinin oluşturduğu bu kavram artık zihinlere yerleşen bir kavrama dönüşmüştür. Doğu ülkeleri, yani Batıya göre öteki olan ise, "biz" olarak nitelenen Batı ülkelerinin özelliklerini tamamen kabullenmektedir. Batı Avrupa'nın "ötekileri" kendisine göre sınıflandırıp, "ötekilerin de kendilerini ona göre" yorumladığı bir "referans uygarlığı" niteliği taşımıştır.²⁰⁹ Batı ülkeleri "öteki"ye bir önyargı oluşturarak zihinlerde oluşturulan kavramı görsel olarak da yerleştirmeye çalışmaktadırlar. "Kimlik oluşumunun karmaşık sürecinde ve çıkar oluşturma ve dönüştürme süreçlerinde, önyargılar kendini anlamada içselleştirilmekte ve "otostereotip"lerin oluşumunu teşvik etmektedir."²¹⁰ "Öteki"yi toplum olarak görmekten çok, bireysel olarak yarattıkları stereotipi Batı medyasında da kullanmaktadırlar.

²⁰⁸ Jan Nederveen Pieterse, "Europe Among Other Things: Closure, Culture, Identity". *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten, (Netherlands: ERCOMER, 1995), s. 83.

²⁰⁹ Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında...*, s. 80.

²¹⁰ Bo Strath, "A European Identity To the Historical Limits of a Concept", *European Journal of Social Theory*, 5, (2002), s. 395.

Batı'nın yıllardır "öteki" olarak gördüğü Türkiye'nin de Avrupa ülkeleri tarafından ilkel bir Müslüman ülkesi olarak düşünülmesinin en büyük nedenlerinden biri de budur. Geçmiş zamanlarda Türkiye'nin kendi tanıtımına önem vermemesi Batılı ülkelerin Türkiye'yi göstermek istedikleri gibi göstermelerine ve Türkiye'yi kendi vatandaşlarına kendi yükledikleri ya da olmasını istedikleri bir Türkiye gibi göstermelerine sebep olmuştur.

Avrupa Birliği'ne üye olan tüm ülkelerin kültürel farklılıkları olduğunu göz ardı edemeyiz. Avrupa Birliği yapısal anlamda üst bir ulus devlet yapısına sahip olmadığından ötürü Birliğe üye olan farklı ulus devletlerin sahip oldukları farklı dinamiklerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelere teker teker baktığımızda her birinin kendine özgü farklı kültürleri ve farklı yapıları olduğunu söyleyebiliriz. Her ülke birbirinden farklı normlara, değerlere hatta işaretlere sahiptirler. Fakat Avrupa'nın kendini bir bütün olarak görüp Türkiye'yi kültürel anlamda "farklı" ya da "öteki" olarak adlandırması aslında kendi ortak kültürünün köklerini de reddetmekten öteye gitmez. "Türklerin Avrupa ile çatışmaları kadar, belki daha fazla, Avrupalıların kendi aralarında da çatışmaları vardır. Mesela son yarım yüzyılı aşkın bir süredir iyi geçinen Almanya ve Fransa son yüzyılda üç kez savaşmıştır."²¹¹

Avrupa kültür ve tarihinin en önemli figürleri, bugün kültürel ve coğrafi olarak Avrupa'nın dışında bırakılmak istenen Türkiye toprakları üzerindedir.

²¹¹ Ahmet Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği", *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma ve Demokrasi* içinde, derl., Atıla Eralp, (Ankara: İmge Yayınları, 1997), ss. 68-69.

Hem de sınır olarak gösterilmeye çalışılan boğazlarının öte yanındadır. Heredot zamanında Avrupa sadece coğrafi bir gerçeklik olarak görülmekteydi.²¹² Avrupa'yı özellikle bilim ve laiklik konusunda şekillendiren Helen ya da Antik Yunan düşünce kültürünün tarihsel olarak Türkiye'nin yer aldığı coğrafyadan çıktığı söylenebilir. “Bu nedenle, söz konusu birikim bir biçimde Anadolu kültüründe yer almaktadır. Bir düşünce ya da kültürel birikim yaratıldıktan sonra, hiçbir zaman yok olmaz; ancak, öz ve biçim bakımından değişerek, yeni bir niteliğe dönüşerek varlığını sürdürür.”²¹³ 2500 yıldan bu yana bakıldığında, bu 2500 yılın 2/3'ünde Türkiye olarak adlandırılan topraklarda yer alan yerler siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda Avrupa'nın bir uzantısı olmuş, 1/3'lük bir zaman diliminde ise Asya'dan gelenlerin kontrolünde yer almıştır. Ankara'da, August Tapınağı Hacı Bayram Camii'nin arkasında yer almaktadır, Kapadokya'da Bizans Kiliseleri yer yer görülmektedir, Türkiye'nin batı kıyıları Yunanistan'ın kendisinden daha çok Yunan kalıntılarına sahiptir.²¹⁴ “Hıristiyanlığın tarihsel gelişim çizgisini belirleyen en önemli konsiller, örneğin İznik (325,787), İstanbul (382,553,680), Efes (431), Kaldeon (451) konsilleri Anadolu'da gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Anadolu kültürü ve tarihi olmaksızın, Avrupa, kültürü ve tarihi, daha açık ve kesin anlatımla Hıristiyanlığın tarihi de olamaz.”²¹⁵

AB'deki bazı ülke ve grupların, Türkiye üzerine sürdüğü en büyük

²¹² Max Gallo, “Europe without Nations: An Artifice, a Dangerous Mirage”, *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess, (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi, 1997), s. 387.

²¹³ Onur Bilge Kula, *Avrupa Kimliği ve Türkiye*, (İstanbul: Buke Kitapları, 2006), ss. 67-68.

²¹⁴ Leonard A. Stone, “Late Ottoman and Modern Turkish Perceptions of Europe: Continuity and Change”. *Turkish Studies*, 3, 2, (2002), s. 187.

²¹⁵ Kula, *Avrupa Kimliği ve...*, s.111.

kültürel fark "din farkı"dır. Din farkının ileriye sürülmesinin altında yatan sebepleri göz ardı etmemek gerekmektedir. “Batı Avrupa’da ifade edilen ‘din farkı’, ‘Hıristiyan Kiliselerinin’ kendini tanımlamak üzere yarattığı, geliştirdiği bir ‘öteki’ kavramı, bir varlık nedeni olarak ortaya attığı ‘gerçek veya gerçek olmayan bir takım tehlike ve tehditler’ üzerine kurulu, işlenmiş ve pekiştirilmiş ‘ideolojik’ bir aygıttır”.²¹⁶ Bu din farkından ileri gelen çatışma daha sonraları boyut değiştirerek siyasi, sosyal ve ekonomik alanlara sıçrayarak yansımalar yaratmaktadır. Öncelikle Batı Avrupa’nın ileriye sürdüğü din farkından ileri gelen kültür farkı Orta Çağ’a dayanmaktadır. Hıristiyan kiliselerinin ve Batı krallarının ileri sürdüğü tehdit ve korkular bugün Türkiye’yi Avrupa Birliği’nin içselleştirme korkusunun da dayanağıdır. Orta Çağ’da Hıristiyanlık için oluşan iki tehditten birisi Güney Batı’daki Endülüs Emevi’leri iken bir diğeri de Doğu’daki Türk tehdidi idi. Daha sonraları Hıristiyan kültürü karşısında Endülüs kültürü etkisini kaybetmiştir fakat buna karşın Türk uygarlığı etkisini kaybetse de Anadolu’ya gerilemiş ve orada tutunabilmiştir. Bu da Türkleri "ötekiler" içerisinde Batı karşısında farklı bir "öteki" konumuna getirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çok büyük bir askeri güce sahip olmasıyla ve çok geniş sınırlara yayılması ile birlikte İmparatorluk Batı için korkutucu bir güç haline gelmiştir.

“Osmanlıların Balkanlar’ı fethi, çoğunlukla o bölgenin tarihinin askıya alınması ve dıştan gelen tanrıtanımaz yayılcı gücün boyunduruğu altında tutsak

²¹⁶Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında...*, s. 84.

edilmiş bir toplumun kırıdayamaz duruma düşmesi olarak düşünülür. Oysa, bakış açısı değiştirilirse, Osmanlı uygarlığının Avrupa'nın içine işlemesiyle gelen karşılıklı toplum kaynaşması ve kültür harmanlamasına, canlılık ve yaratıcılığın patlaması olarak bakılabilir. Osmanlı İmparatorluğu geleneksel olarak Hıristiyanlara zulmeden bir güç olarak görülmüştür; ancak bunun yerine, acımasızca hoşgörüsüz Hıristiyan Avrupa'dan kaçanlar için bir sığınak olarak da değerlendirilebilir.”²¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi barbarların, Saracelerin²¹⁸, İslam inancının ve Türklerin yayılması olarak tanımlanmaktadır. Osmanlılar Hıristiyanların günahları için kutsal bir cezalandırma aracı olarak algılanmaktadır.²¹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'na karşı oluşturulan güç Hıristiyan Avrupa'nın ittifakı şeklinde oluşturulmuştur.²²⁰ Haçlı seferlerinden bu yana başlayan din ayrımcılığı bugünkü Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde kültür farklılığına dönüştürülmüştür. Kültürü oluşturan öğelerden sadece biri olan din kavramı için dinin oluşturduğu bir kültür kavramı yaratılmıştır.

“Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa topraklarında altı asır hüküm sürmüştür ve Avrupa medeniyeti, bu açıdan, Aydınlanma, Rönesans ve Reformasyon dinamiklerini ve yönelimlerini önemli ölçüde Doğu ve İslam mirasına borçludur.”²²¹ Türkler, modern toplum oluşturmada anlamlı bir adım atan ilk Müslüman toplum olmuştur. Osmanlı Türkleri, 600 yıl boyunca, bazen

²¹⁷ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*. Çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), ss. 22-23.

²¹⁸ Haçlı seferleri sırasında Müslümanlara verilen ad.

²¹⁹ Colvin, *The Rhetorical Feminine ...*, ss. 17-34.

²²⁰ Ezgi Genç, “The Role of The Religious Identity in Turco-European Relations”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara, 2004, s. 8.

²²¹ Hüsamettin İnaç, *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları, 2005), s. 171.

anlaşmalarda ama daha çok çatışmalarda, aktif olarak Avrupa konularında yer almıştır.²²² Osmanlılar ve Avrupalılar arasındaki ilk anlaşma 1536 yılında Kutsal Roma İmparatorluğu ile Fransa'dan Francis I ve İspanya'dan Charles arasında yaşanan savaş sırasında gerçekleşmiştir. 1693 yılında ise William Penn, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam'dan vazgeçmesi halinde Avrupa devletlerinin örgütlenerek oluşturduğu toplum planına dahil edilmesini teklif etmiştir. Bu giriş koşulu günümüzde halen devam etmektedir.²²³ “Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası'na karşı Büyük Britanya, Fransa ve Piyemonte-Sardunya krallıklarıyla birlikte Kırım Harbini yapmış ve Kırım Harbinden sonra imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Uyumu dedikleri birliğe girmiştir.”²²⁴ “Osmanlı İmparatorluğu, 1856' da Avrupa Uyumu'na (*Concert of Europe*) ve Avrupa devletler sistemine dahil olmuş, bu tarihten itibaren de Avrupalılaşıma politikasını sürdürmüştür. Ancak Osmanlı'nın 'modern'le birlikte 'geleneksel'i bir arada tutan ikili anlayışı, sosyal ve bireysel tercihlerde çelişkilere yol açmıştır.”²²⁵ “Böylece, Türkiye ilk kez Avrupa milletler hukuku güvencesi altında Avrupa devletler sisteminin bir parçası haline gelmiştir.”²²⁶

Bu noktada artık Batı diğer kültürler karşısında güç kazanmış bir duruma gelmiştir. Kendi kültürünü diğer kültürlerden daha üstte tutarak saf bir kültür olma çabasına girişmiştir.

²²² Stone, “Late Ottoman and ...”, s. 185.

²²³ Iver B. Neumann, *Uses of the Other: “The East” in European Identity Formation*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999), ss. 47-51.

²²⁴ Mete Tunçay, “Avrupa Birliği'nde Osmanlı Tecrübesi”, *Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekteki Bütünleşme Semineri* içinde, derl., Ali Tarhan, (2000), s. 153.

²²⁵ İnaç, *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon ...*, s. 171.

²²⁶ İnalçık, “Türkiye ve Avrupa...”, s. 14.

“Katıksız, arınmış bir Avrupa özlemi, artık Batı Avrupa’nın salt “aşırı sağcı” çevrelerine özgü bir düşünce akımı olmaktan çıkmış ve salonlarda yerini almış durumdadır. Hıristiyan geçmişi, kendisini eski Yunandan türemiş bir uygarlık geçmişine ait gören, insanlığın en üstün değerlerinin kendi indinde toplandığına inanan, “ötekilerle” karışmamış bir uygarlık imgesi Batı Avrupa’yı derinden sarıyor ve “yeni bir Avrupa’nın”, yeni bir Avrupa Birliği’nin önündeki büyük duvarı inşa ediyor.”²²⁷

Avrupa Birliği’nin önündeki bu büyük duvarın inşası, Birliğin farklı kültürleri bir araya getiren yapısına ters düştüğü gibi, tarihte Helen kültüründen alıp bugüne aktardıkları kültür değerlerine de ters düşmektedir. Öncelikle Avrupa Birliği çok kültürlü bir yapıya sahip olduğunu dile getirmektedir. “Başlıca ayırıcı kültürel unsur olarak dinlerin varlığı öne sürüldüğünde ‘Avrupalılık’ ve ‘Müslümanlık’ kavramları esas olarak birbirleriyle bağdaşamazlar. Ancak bu, [Avrupa’nın farklı kültürleri birleştirici] düşünce anlayışına ters düşer ve Avrupa sınırları içinde yaşayan milyonlarca Kuzey Afrikalının, Balkan ve Türk asıllının varlığını inkar eder”.²²⁸ İkincil olarak, Helen kültürünün merkezinde hümanizm yani insan merkezli yaklaşım yer almaktadır. Aslına bakılırsa, tüm uygarlıklar insanoğlunun bir mirasıdır ve bugüne kadar birbirlerinden etkilenmişlerdir. Tüm uygarlıklar yalnızca kırılma noktalarında birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler.

²²⁷ Bilge, *Siyah-Beyaz Arasında...*, s. 78.

²²⁸ Faruk Şen, *Türkiye’nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğuna Sağlayacağı Faydalar*. (Almanya: Türkiye Araştırmalar Merkezi, 1993), s. 109.

Türkiye kültürel bir mozaiktir. Türkiye'yi sadece halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olarak görmekten çok aynı zamanda çok kültürlü, dinamik ve laik bir ülke olarak konumlandırması Batı'nın çıkarına gözükmemektedir. Türkiye'nin bu yapısı ve tutumu Batı'nın "öteki" olarak tanımladığı Doğu'da yer alan bazı Müslüman ülkelere bir referans kültür olarak sunulduğunda, belki yıllar sonra ülkeleri Doğu-Batı ekseninde bölmek tarihe karışacak ve tüm ülkeler kendi dinamiklerini içinde yaşatan, ilerlemeye ve gelişmeye açık dünya ülkeleri haline dönüşeceklerdir.

Türkiye coğrafi özellikleri ile hem bir Doğu ülkesi hem de bir Batı ülkesi olarak algılanabilmektedir. Avrupa Birliği'ne tam üyelik hakkı kazandığı takdirde Doğu ile Batı arasında bir köprü niteliğinde hem Avrupa'yı hem de Asya'yı, hem Batı'yı hem de Doğu'yu temsil etme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin şu anki ve tarih içindeki sosyo-ekonomik ve siyasi ilişkilerine baktığımızda sadece Doğu ülkeleri ile değil, Batı ülkeleri ile de bir çok paylaşımı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hem Doğu'da yer alan ülkeler hem de Batı'da yer alan Hıristiyan ülkeler ile ilişki içinde olduğu ve bu ülkelerle siyasi ve sosyo ekonomik anlamda bir çok alışverişi olduğu söylenebilmektedir.

Batılı ülkelere farklı olan din kavramı, Türkiye'de yaşayan insanların Avrupa'da yaşayan insanlardan bir farkı olduğunu göstermemekle birlikte Türkiye'nin insan hakları bakımından Batılı ülkelere farklı bir tutum içerisine olduğu anlamına da gelmemektedir. Türkiye'nin anayasasının en önemli ve en temel değişmez özelliği laiklik sistemidir. Bu anlamda Türkiye laik bir hukuk

devletidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girdiği düşünülürse toplumsal ve bireysel anlamda Avrupa'nın genel yapısıyla bir uçurum oluşturmayacak kadar Avrupa'ya daha doğrusu Batı'ya yakın olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Avrupa Birliği Türkiye'yi Müslüman bir ülke olarak algılamadan önce 1920'li yıllardan bu yana laik bir sistem ile yürütülen bir hukuk devleti olarak algılaması daha doğru olacaktır. Türkiye kültürel alanda bir devrim yaratabilecek olan ön şartları 1930'lardan itibaren yerine getirmiştir. Türkiye kültürel anlamda Avrupa'ya oldukça yakınlaşmıştır.²²⁹

Batı, Türkiye'nin geçmişinde var olan halifelik, hilafet ve medreseler gibi kavramlardan vazgeçmesini, Türkiye'nin giderek modernleşme anlamında büyük bir yol kat etmesi olarak değerlendirmektedir. Türkiye'nin geçmişinde tüm bu kavramlar, 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra iki ila dört sene süresince yani sadece bir geçiş süresi boyunca var olmuştur. Daha sonra Atatürk Devrimleri ile kaldırılmıştır. Batı'daki ülkelerin tarihsel geçmişinde Hıristiyanlık kavramları olan Papalık, kilise gibi kavramlar bir sistem oluşturmuştur. Bu sistemin Türkiye'nin gelişim sürecinde var olan sistemler kadar etkili olduğu söylenebilmektedir. Sadece Avrupa Birliği'ne mensup ülkelerin nüfuslarının çoğunluğunun Hıristiyan olması, geçmişlerindeki sistemlerin modern, çağdaş olduğu anlamına gelmemektedir. Görülmektedir ki Batı ülkelerinin ve Türkiye'nin aslında bir çok ortak yönü de bulunmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı Batı ülkelerinden çok daha fazla avantajı olduğunu

²²⁹ Udo Steinbach, "Turkey-EEC Relations. The Cultural Dimension", *Turkey's Place in Europe: Economical, Political and Cultural Dimensions* içinde, derl., Erol Manisalı, (Girne: The Middle East business and Banking Magazine Publications, 1988), s. 20.

söyleyebiliriz. Doğu Batı arasında bir köprü olan Türkiye bir çok araştırmacının bahsettiği gibi arada kalmış ya da sıkışmış bir ülke değil aksine Doğu ve Batı kültüründen etkilenen ve Doğu ve Batı kültürünü etkileyen bir ülkedir. Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin üye olması halinde Türkiye kültürel anlamda bir köprü olmaktan çok aynı zamanda Batı'nın güvenliği için de yeri geldiğinde tampon görevi görecek olan bir güçtür.

Aslında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bir çoğunda da Türkler yaşamaktadır. Avrupa Türkiye'den çok sayıda göç almaktadır. Avrupa'da göç alan ülkeler arasında en başta Almanya yer almaktadır. (Tablo 22)

Tablo 22: On Avrupa Ülkesinde Yaşayan Türkler (bin)

On Avrupa Ülkesinde Yaşayan Türkler (bin)				
	1973	1984	1995	1998
Almanya	615,8	1.552,30	1.965,60	2.110,20
Fransa	33,8	144,8	254	197,7
Hollanda	30,1	154,2	252,5	102
Avusturya	30,5	75	150	veri yok
Belçika	14	63,6	90,4	70,7
İsviçre	19,7	48,5	76,7	79,5
Britanya	2	28,5	65	63
İsveç	5,1	20,9	36	17,4
Danimarka	6,3	17,2	34,7	38,1
Norveç	-	3,1	5,6	3,2
Toplam	757,3	2.108,10	2.930,50	2.681,80

Kaynak: Carter V. Findley, *Dünya Tarihinde Türkler*. Çev. Ayşen Anadol, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), s. 266.

Türkiye'den Avrupa'ya göç eden ve Avrupa'da yaşayan Türkler, Avrupalılar için bir örnek oluşturmaktadır. Türkiye'nin sadece İstanbul, Ankara,

İzmir gibi büyük şehirlerden oluştuğunu tabii ki de söylemek yanlış olacaktır. Ama bunu söylemek ne kadar yanlış ise sadece kırsal kesimden Avrupa'ya giden Türklere bakarak Türkiye'yi modernlikten ve çağdaşlıktan uzak bir ülke olarak yorumlamak da o kadar yanlış olacaktır. Bu noktada denilebilir ki Avrupa Vatandaşları, Türkiye kırsalından Avrupa'ya göç eden Türklere bakarak tam üyelik koşulunda ortaya çıkabilecek bir kültür şokundan bahsetmektedir. Burada irdelenmesi gereken bir nokta aslında şudur; Türkiye'nin kırsal kesimlerinde yaşayan bir birey birden kente göç etse de aynı kültürel şoku yaşayacaktır. Bu olgu Avrupa kırsalında yaşayan bir birey Avrupa kentine göç ettiğinde de karşısına çıkacaktır.

“Kültürler, tarih boyunca toplumsal ve ekonomik sistemlerle birlikte değişikliklere uğramışlardır... Bu değişim kökünde ortak bir kültürü oluşturan öğelerin, değişik gruplar ve hatta değişik bireyler tarafından değişik tarzda anlaşılmasına yol açabilir. Böylece aynı dili konuşan ve aynı inanca sahip oldukları halde farklı toplumsal ve ekonomik koşullar altında yaşayan insanlar, değişik algılar edinip farklı bir kültürel kimliğe sahip olabilirler.”²³⁰

Burada yapılan yanlış, sınırlı bir örneklemeden genellemelere gitmektir. Avrupa'nın kırsalına baktığımızda dinsel açıdan rastlayacağımız tablo Türkiye'dekinden pek farklı değildir. Türkiye'de eğitim durumu yüksek ve kentlerde yaşayan bireyler referans olarak alındığında Avrupa kentlerinde yaşayan bireylerle benzerliklerin ne kadar arttığı da dikkat çekici bir noktadır. Referans noktaları doğru şekilde alındığında söz konusu entegrasyon gerçekleştiğinde söz

²³⁰Faruk Şen, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin...* , s. 110.

konusu kültür şokunun gerçekleşmeme ihtimali de yüksektir.

Avrupa kimliğine modernlik, eşitlik, hukukun üstünlüğü, laik, çoğulcu yapı gibi Avrupa Birliği'ne ait değerler yüklenmektedir. Üstü kapalı şekilde Hıristiyanlık-Müslümanlık ayırımını kültürel farklar olarak niteleyen Avrupa, Türkiye'nin kültürel anlamda farklı olduğunu ileri sürerek onu Avrupalı olarak kabul etmediğinde aslında hem kendinin bir Hıristiyan Kulübü olduğunu kabul edecek hem de Müslüman ülkeleri modernleşemeyen, laik olmayan, eşitliğin olmadığı, hukuk devleti özelliğinden uzak, tek boyutlu bir kültür olarak nitelendirmiş olacaktır. Böyle bir tanım yapma olasılığı ve Türkiye'nin üyeliğini kabul etmeme aslında Avrupa Birliği'nin hem Doğu'daki Müslüman devletlerle olan ilişkisini hem de Sovyetler Birliği'nden ayrılıp yeni devletleşmiş olan Türki Cumhuriyetlerle olan ilişkisini yakından etkileyecek bir hareket olacaktır. Laik ve halkının çoğunluğu Müslüman hukuk devleti olan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olması hem coğrafi hem de kültürel açıdan bir köprü niteliğinde olduğundan Birliğin dikkate alması gereken çok önemli bir özellik ve Birlik için büyük bir avantajdır.

Bu noktadaki bir diğer avantaj da aslında Türkiye'nin Avrupa Birliği içindeki Müslüman Topluluklar için de bir model oluşturma potansiyelidir. Hem Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş ve artık orada yerleşik düzene geçmiş olan Türk Müslüman topluluklar hem de Avrupa vatandaşı olup da İslam dinini seçmiş olan bireyler için Türkiye yönlendirici bir etkiye sahip olabilir. Avrupa'da şu anda Hıristiyanlıktan sonra en yaygın olan din Müslümanlıktır. Türkiye'nin Birlik üyesi

konumuna gelmesi ile birlikte bu azınlık konumundaki Müslümanlar da belirli bir kimlik modelinin takipçisi olabileceklerdir.

Türkiye'nin kültürel anlamda, daha doğrusu dinsel anlamda farklılığından dolayı bir çok koşul ve öngörü ile Türkiye'nin tam üyelik sürecini müzakerelerle uzatmak Avrupa Birliği için oldukça olumsuz bir tutum ve davranış olacaktır. Dünya ülkelerine baktığımızda Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusunda potansiyel bir Müslüman ülke olan Türkiye'yi almamak Avrupa Birliği'ni dünya tarihi ve siyaseti açısından bir Hıristiyan Kulübü olarak algılanmaktan öteye götürmeyecektir.

İsmail Cem Türkiye'nin kendini hem Avrupalı hem de Asyalı olarak gördüğünden ve bu ikiliğin de Türkiye için bir avantaj olduğundan bahsetmektedir. Avrupa, Türkiye kimliğini sorgular şekilde davrandığında Türkiye'nin bu konumdan rahatsız olduğunu belirtmiştir. Eğer Avrupalı olmak "tarihsel" ya da "coğrafi" bir tanım ise Türkiye yaklaşık yedi yüz yıldan beri Avrupa tarihini yaşamaktadır ve halen de yaşamaya devam etmektedir. Eğer Avrupalı olmak "kültürel" bir tanım ise, olaylar biraz daha karışmaya başlamaktadır. Eğer Avrupalı dinsel kriterlerle tanımlanıyorsa, eğer Avrupa Birliği bir "Hıristiyan Kulübü ise Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik kriterlerine uygun değildir. Fakat eğer "Avrupalı kültürü" Avrupa Birliği'nin resmi olarak iddia ettiği gibi "demokrasi" "insan hakları", "hukukun üstünlüğü", "cinsiyet eşitliği" ve "laiklik" gibi faktörlerle tanımlanıyorsa, Türkiye'nin bazı konularda daha ileri gelişmelere ihtiyacı olmasına rağmen, Türkiye yaklaşık cumhuriyetin

ilanından beri bu çağdaş Avrupa Kültürünü paylaşım katkıda bulunmaktadır. Bu noktada Cem asıl problemin ne olduğunu sorgulamış ve üç ana neden bulmuştur: Yunanistan, Kıbrıs ve İnsan Hakları.²³¹

Özellikle Türkiye kırsal kesimlerinde var olan Avrupa'nın Türkiye'ye öngördüğü kökten dinci yaklaşım aslında kendi içinde yaşadığı kültürde bire bir görülmektedir. Türkiye'deki din ve mezhep çeşitliliğinden doğan farklılığı Avrupa kendi içerisinde ayrımcılık hatta dışlama ile yaşamaktadır. Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan dinsel farklar Avrupa'daki kültür çeşitliliğine bir örnek olarak verilebilir. Bugün Kuzey İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar arasındaki evlilikler "karışık evlilik" olarak kabul edilip toplum içinde pek tasvip edilmemektedir.²³²

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Huntington Türkiye'yi bölünük bir ülke olarak tanımlamıştır. Huntington' a göre;

"Bölünük bir ülke kimliğini yeniden tanımlamak için üç şartı yerine getirmelidir. Birincisi; o ülkenin siyasi, ekonomik seçkinleri bu hareket konusunda genel olarak taraftar ve hevesli olmalıdırlar. İkincisi, kamuoyu söz konusu yeniden tanımlama konusunda muvafık davranmaya istekli olmalıdırlar. Üçüncüsü, alıcı konumda bulunan medeniyetteki hakim gruplar söz konusu ülkeyi benimsemeye istekli olmalıdırlar."²³³

²³¹ İsmail Cem, *Turkey in the 21st Century*, (Mersin: Rustem Yayınevi, 2000), ss. 138-139.

²³² Faruk Şen, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin ...*, s. 112.

²³³ Samuel P. Huntington, "Medeniyetler Çatışması", *Medeniyetler Çatışması içinde*, derl., Murat Yılmaz, (Ankara: Vadi Yayınları, 1993), s. 44.

Huntington Türkiye açısından ilk ikisinin kayıtsız bir şekilde geçerli olduğuna da değinmiştir. İlk şartın yerine geldiği aslında yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye'nin siyasi seçkinleri Avrupa Birliği'ne üye olmayı istemekte ve de üyelik için gerekli olan uyumları yerine getirmeye bir hayli isteklidirler. İkinci şart, kamuoyunun yeniden tanımlanmaya uygun davranmak istemesidir. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın 2002 yılında Boğaziçi üniversitesi ile beraber yürüttüğü Türk Halkının Avrupa Birliği Üyeliğine Bakışı adlı araştırmaya göre Türklerin %68'i Avrupa Birliği üyeliği'ne destek vermektedir. Avrupa Birliği'ne üyeliğin doğru değişimleri beraberinde getireceği inancı dile getirilmektedir.²³⁴ Bu bağlamda Türk halkının yarısından fazlası yani çoğunluğu oluşacak değişime uygun davranmaya isteklidir. Bu sonuçlar Huntington'ın Türkiye'yi bölünük ülke yapan ilk iki kritere uyduğu görüşünü desteklemektedir. Üçüncü koşul ise Avrupa Birliği bağlamında ele alındığında Birliğin Türkiye'nin üyeliğini onaylaması koşuludur ki bu da öne sürülen uyumsuzluklar ve Avrupa Birliği'nin hazmetme kapasitesi nedeni ile önümüzdeki bir on yıl için imkansız gibi gözükmektedir.

Türkiye'nin kültürel yapısına baktığımızda dinsel farklılıktan öte bir uçurum bulunmadığından yukarıda da bahsedilmiştir. Dinden öte kültürel farklar arasında dil farkı da kültürü oluşturan öğelerden biridir. Fakat dil konusunda AB'ye üye olan ülkelere baktığımızda sadece Türkiye'nin farklı olduğundan söz edemeyiz. "Türkiye yıllar önce Avrupa Konseyi'ne girmek istediğinde Avrupa

²³⁴ TESEV, "Türk Halkının Avrupa Birliği Üyeliğine Bakışı", (2002), (<http://www.tesev.org.tr/temmuz2002/t1.html>). Erişim: 24 Mayıs 2007.

kamuoyunda bu üyelik talebi oldukça önyargılı tepkilerle karşılaşmıştır. *The Times* gazetesi Türkiye'nin Konsey'e üyelik talebi üzerine bir yazı yayınlayarak Türklerin Arap Alfabeti kullanmaları sebebi ile Avrupalı olamayacaklarını öne sürmüştür.²³⁵ Türkiye'nin siyasi tarihine baktığımızda özellikle Avrupa ile olan ilişkilerinde coğrafi konumu dini ve kültürel farklılıkları Türkiye'nin karşısına her zaman bir engel olarak çıkartılmıştır. Entegrasyonun temelinde ekonomi olan topluluklarda Türkiye'nin üyeliğinin gündeme gelmesi ile birlikte yukarıda belirtilen coğrafi konum, dini ve kültürel farklılıklara bir de gelişmekte olan bir ülke olduğundan gelişmişlik engeli eklenmiştir.

²³⁵ Bozkurt, *Türkiye ve ...*, s. 25.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin vurgulamaya çalıştığı ve ileri sürdüğü kimlik konusunda doğru yargılara varabilmek için öncelikle bu kimliğin ne olduğu doğru bir şekilde tanımlanmalıdır. Kolektif kimlikler incelendiğinde bir çok kimlik türünün var olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle Avrupa Birliği kimliği kültürel bir kimliktir. Bunun yanı sıra milli kimliğin yerini tutacak bir kimlik değil, milli kimliği tamamlayıcı olarak düşünülmüş bir kimliktir.

Avrupa Birliği'nin yaratmaya çalıştığı kimlik, yine de, milli kimliğe karşı ortaya konulan bir kimlik olarak algılanabilmektedir. Örneğin Reif'e göre, "Sosyo-psikolojik seviyede, Avrupa Birliği geleneksel ulusal sadakati zayıflatıcı ve ulusüstü kimliğin gelişimini güçlendirici olarak görülebilir."²³⁶ Halbuki, Birliğin söylemleri incelendiğinde bu düşüncenin doğru olmadığı sonucuna varılabilir. Reif, "Avrupa Entegrasyonunun ileriki gelişmelerini ve varlığını meşrulaştırmak için, belli derecede ortak bir kimlik gerekmektedir."²³⁷ Bu bağlamda Birlik ilk olarak 1973 yılında Kopenhag'da, Avrupa Topluluğu'na üye dokuz devlet tarafından imzalanan Avrupa Kimliği Deklarasyonu'nda Avrupa Birliği kimliğinden söz etmiştir. "Avrupa kimliği aslında Avrupa Birliği'nin

²³⁶ Michael Billig, "Socio-Psychological Aspects of Nationalism: Imagining Ingroup, Others and The World of Nations", *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet Von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten, (Netherlands: ERCOMER, 1995), s. 90.

²³⁷ Karlheinz Reif, "Cultural Convergence and Cultural Diversity as Factors in European Identity", *European Identity and The Search For Legitimacy* içinde, derl., Soledad Garcia, (London ve New York: Pinter Publishers, 1993), s. 131.

yasallaşmasına da bir yaklaşım getirmektedir.”²³⁸ Kimliğin ilk olarak 1970’lerde vurgulanmasının nedeni o dönemde bütünleşme sürecinin açıklarını kapatmanın amaçlanmasıdır. Bunun içsel ve dışsal nedenleri bulunmaktadır. İçsel olarak birleşmenin artırılması ve dışsal olarak ortak bir dış politika yaratarak tek bir ses olabilmek için kullanılmıştır.²³⁹

Avrupa Birliği tek bir kültüre sahip değildir. Farklı kültürler içermektedir. Bir çok yaşayan kültürden oluşan yapısını göz önüne alarak, kültürel üretimin devamını sağlamaya çalışmaktadır.²⁴⁰ Birliğin devamının sorunsuz şekilde yürütülmesi, bu farklı kültürlerin uyum içerisinde bulunmasından geçmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği yaratmak istediği Avrupa Fikri ile bu uyumu korumak istemektedir. Milli kimliğin karşısına çıkarılacak bir kimlik ise bu uyumu bozacak nedenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği’nin uyum için ortaya attığı bir fikrin, uyumsuzluk yaratan bir neden olması beklenmemelidir ve dolayısıyla Avrupa kimliği milli kimlik ile yan yana koyulmamalıdır. Avrupa kimliği, milli kimliğe ek, milli kimliği tamamlayıcı bir niteliktedir. Bu nedenle milli kimlikle aynı kategoride değerlendirilmemelidir.

Avrupa tarihine ve kültürüne bakıldığında tek bir kültürden ve tek bir tarihten bahsetmek zordur. Kültürel boyut Avrupa Birliği’nde en fazla çok

²³⁸ Craig Calhoun, “The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe”, *Constructing Europe’s Identity The External Dimension* içinde, derl., Lars-Erik Cederman, (USA ve UK: Lynne Rienner Publishers, Inc., 2001), s. 37.

²³⁹ Bram Boxhoorn, “European Identity and The Process of European Unification: Compatible Notions?”, *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle, (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury, 1996), s. 142.

²⁴⁰ Calhoun, “The Virtues of Inconsistency ...”, s. 52.

türlülüğün görüldüğü boyuttur.²⁴¹ Dolayısıyla bir çok farklı ülkeyi bünyesinde barındıran bir birliğin, ortak bir kültüre ve tarihe sahip olmasını açıklamaya çalışmak da zordur. Burada üzerinde durulması gereken nokta, Avrupa’da yer alan ülkelerin aslında farklı pencerelerden geçmişte yaşanan olaylara bakmasıdır. Ortak olaylara farklı bakış açıları Avrupa’da yer alan kültürel farkları ortaya çıkartmıştır. Aslında Batı Avrupa yerel değişikliklerle karakterize edilmektedir ve bir çok yönden bir ülke sınırları içinde var olan köyler bile komşularından farklı özellikler sergilemektedir.²⁴² Bu durumda farklı ülkelerin farklı özellikler sergilemesi şaşkıncı olmamalıdır. Avrupa’da paylaşılan değerler ve deneyimlerin uzun bir tarihi vardır. Bu tarih tüm Avrupa’ya eşit derecede dokunmamıştır ve dolayısıyla bu tarihi tek bir cümlede ya da tek bir paragrafta tanımlamak zor ve tehlikelidir. Fakat, değişen yönlerde ve derecelerde hissedilen ve tecrübe edilen bir tarihtir.²⁴³

Avrupa Birliği 1970’li yıllardan günümüze kadar çeşitli politikalar ve sembollerle Avrupa kimliği, ortak tarih, ortak miras, birlik bilinci, birliğe ait olma, Avrupa Fikri ve Halkların Avrupa’sı gibi fikirleri Avrupa Birliği’ne üye olan ülkelerin vatandaşlarına yerleştirmeye çalışmıştır. Tarihsel olarak bu adımları özetleyecek olursak 1973 yılında Avrupa Kimliği Deklarasyonu imzalanmıştır. 1974 yılında Paris Zirvesi gerçekleşmiş ve 1975 yılında Leo Tindemans Avrupalıların haklarını ve Avrupa Birliği’nin yorumlanmasını içeren bir rapor

²⁴¹ Reif, “Cultural Convergence and...”, s. 132.

²⁴² Calhoun, “The Virtues of Inconsistency...”, s. 36.

²⁴³ Michael Wintle, “Cultural Identity in Europe: Shared Experience”. *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle. (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury, 1996), s. 13.

hazırlamıştır. 1983 yılında Solemn Deklarasyonu imzalanmıştır. 1984 yılında Fontainebleau Avrupa Konseyi sonucunda Halkların Avrupası başlığı doğrudan kültür politikalarını içermese de ortak bir kültürü ve değerleri yansıtacak ortak sembollere vurgu yapmaktadır. Serbest dolaşımın, Topluluğun varlığını ifade eden sembollerin (pasaport, bayrak ve marş gibi), Avrupa spor takımının kurulmasının, Avrupa kültür başkenti fikrinin, dil eğitiminin, 9 Mayıs'ın her yıl Avrupa Günü olarak kutlanmasının, bir ambleme ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiş ve Beethoven'in 9. senfonisi olan "Neşeye Övgü"nün Avrupa fikrinin temsilcisi olarak Avrupa Konseyi tarafından tanınması ve Avrupa parası basımı konularının incelenmesi kararı alınmıştır. 1985 yılında Milano Avrupa Konseyinde, Adonnino'nun ikinci raporuna dayanılarak her iki öneri raporu da Konsey tarafından kabul edilmiştir. 1992'de Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın Birlik Vatandaşlığı başlığı altında Birlik Vatandaşlığının kurulduğu belirtilmiştir. Üye ülkelerin kültürlerini geliştirmeye hem bu ülkelerin kültür çeşitliliğine saygı göstererek hem de ortak kültürel mirası ortaya koyarak katkıda bulunacağını belirtmiştir. 1990 tarihinde, Komisyon "Avrupa Platformu"na katılmak için gereken koşul ve kriterleri yayınlamıştır. Avrupa Platformu, 1991 yılında en az üç Üye Ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları kültürel ve sanatsal olayları desteklemek üzere Kaléidoscope programına dönüştürülmüştür. 1996 ve 2006 yılları arasında dört tane kültürel program uygulanmıştır. Bunlardan ilki Kaléidoscope (1996-1999), ikincisi Ariane (1997-1999), üçüncüsü Raphaël (1997-1999) ve dördüncüsü Culture 2000 (2000-2006) kültür programlarıdır. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşmasında, Avrupa Birliği Antlaşmasında yer alan 128. Madde, 151. Madde'de tekrarlanmıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar

Sözleşmesi 17 Aralık 2000 yılında imzalanmıştır. 2004 yılında Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma imzalanmıştır. Birliğin sembolleri olarak bayrak, marş, “Çeşitlilik içinde Birlik” sloganı, Avro ve 9 Mayıs Avrupa Günü yer almıştır.²⁴⁴ Böylece ilk defa resmi olarak “Çeşitlilik içinde Birlik” sloganı Avrupa’yı temsil eden semboller arasında yer almıştır.

Avrupa Birliği’nin bu politikaları ve sembolleri yaratmasındaki amaç, birlik vatandaşlarına ortak bir bilinç kazandırmaktır. Birliğin bu semboller ve politikalarla ne derece bu bilinci vatandaşlarına verebildiğini ancak Eurobarometre adı altında yayınlanan anketlerden elde edilen sonuçlara dayanarak verebiliriz.

İstatistiksel sonuçlar incelenmeden önce, Avrupa’da yer alan ülkelerin yapıları düşünüldüğünde varılan sonuç ile istatistiklerin ortaya koyduğu sonuçların birbirleriyle uyum göstermediği anlaşılmaktadır. Öncelikle semboller bir ulus yaratmada yaygın olarak kullanılan araçlardır. İnsanlara teklik, ait olma ve bağlılık duygularını aşmaktadır. İstatistiksel sonuçlar incelendikten önce ve sonra elde edilen sonuçların birbiri ile uyum göstermemesinin nedeni Avrupa kimliğinin diğer kimliklerden soyutlanarak tek başına değerlendirilememesidir. Daha önce de vurgulandığı gibi, sosyo-psikolojik seviyede Avrupa Birliği geleneksel ulusal sadakati zayıflatıcı ve ulusüstü kimliğin gelişimini güçlendirici olarak algılanabilmektedir. Yıllar itibari ile kamuoyu araştırmalarında, Avrupa

²⁴⁴ *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, (2004), (<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>), Erişim: 29 Eylül 2006.

Vatandaşlarına kendilerini Avrupalı hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Avrupa Vatandaşları bu soruya dört seçenektan birini seçerek cevap vermişlerdir. İlk seçenek kendilerini sadece ulus kimliklerine ait hissettikleri, ikinci seçenek kendilerini önce ulus kimliğine daha sonra Avrupa kimliğine sahip hissettikleri, üçüncü seçenek önce Avrupa kimliğini daha sonra ulus kimliğinde hissettikleri ve son seçenek kendilerini sadece Avrupa kimliğine sahip hissettikleri olarak belirlenmiştir. Avrupa Birliği'nin yıllar itibari ile öne sürdüğü politikalar, semboller ve savunduğu fikirler düşünüldüğünde en çok yüzdenin Avrupa çapında Avrupalıların ya kendilerini önce Avrupa sonra ulus kimliğinde ya da ikinci seçenek olarak önce ulus sonra Avrupa kimliğinde hissetmeleri olarak düşünülmektedir. Çünkü birliğin yaratmaya çalıştığı bir Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşlarına sorulduğunda milli kimliklerinin yanında aynı zamanda ben Avrupalıyım da demesidir. 1973-2002 tarihleri arasındaki istatistikler incelendiğinde ise, Avrupa çapında en çok yüzde Avrupalıların kendilerini sadece kendi ulus kimliklerinde gördükleri yönündedir. Bu görünüş 2002 yılından sonra değişikliğe uğramaya başlamıştır. 2002-2005 yılları arasında en çok yüzde Avrupalıların kendilerini önce ulus sonra Avrupa kimliğinde görmeleri yönünde değişmiştir.

Buradan da anlaşılacağı gibi Avrupa'nın yaratmaya çalıştığı "biz" bilinci ya da Avrupa'ya bağlılık, kamuoyu araştırmalarına bakıldığında Avrupa Vatandaşları tarafından çok yoğun hissedilmemektedir. Avrupa seviyesindeki

kimlik ulusal kimlikle kıyaslanınca zayıf kalmaktadır.²⁴⁵ Eğer ulusal kimlik Avrupa kimliği ile uyumlu olsa idi ya da farklı boyutlardaki kimlikler olarak değerlendirilebilseydi Avrupa’da yaşayan insanlar kendini Avrupa’ya daha bağlı hissederdilerdi. 2000 yılından itibaren yapılan bir diğer araştırmada sorulan bir diğer soru da Avrupa vatandaşlarının ne derece kendilerini Avrupa’ya bağlı hissettikleridir. Bu soru sonucunda elde edilen veriler Avrupalıların en fazla %58 oranında kendilerini Avrupalı hissettiklerini göstermektedir.

Kültür politikaları ve kültürel kimlik doğrudan sadece iki soruda Avrupalılara sorulmuştur. Avrupalılara kültür politikalarının hangi karar alma biriminde düşünülmesi ve karara bağlanması gerektiği sorulmuştur. Seçeneklerde bu politikaların ya Birlik seviyesinde ya da ulusal seviyede belirlenmesi yer almıştır. 1993-2003 yılları arasında Avrupalılar kültür politikalarının Birlik seviyesinde değil, ulusal seviyede belirlenmesini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, Avrupa halkı her ne kadar kültür ekseninde ortak bir kültürle birleştirilmek istense de, halkın kendisi kültür politikalarının kendi uluslarında karara bağlanmasını istemektedirler. Bu da ortak kültür anlayışından çok, ulusal kültür anlayışının Avrupa’da hakim olduğunu gözler önüne sermektedir.

Eurobarometre anketlerinde alınan en can alıcı cevap ise kültürel kimlik konusundadır. Avrupalılara, kendilerini Avrupalı hissetmeleri ve ortak bir tarihin mirasçıları olduklarını hatırlatmak için ortaya atılan kültürel bir kimliğin var olup olmadığı sorulmuştur. Avrupalılar sadece %38 oranında bu kimliğin varlığını

²⁴⁵ Wintle, “Cultural Identity in Europe...”, s. 1.

kabul etmişlerdir. Bu cevap senelerdir yaratılmaya çalışılan Avrupa Kültürel Kimliği'nin ne derece zayıf kaldığını doğrudan gözler önüne sermekte yeterlidir.

Dönemsel olarak kamuoyu araştırmalarına bakıldığında, 1970'ler ve 1980'lerde Avrupa'nın hem dışarda hem de kendi içinde ortak hareket etmeye başladığı yıllardan itibaren, Avrupa bütünleşmesine verilen destek hep artmıştır. Ortak miras ve biz bilincini yaratacak ortak politikaların yaratıldığı bu yıllarda Avrupa Vatandaşlarının hemen hemen yarısı kendini Avrupalı olarak hissetmişlerdir. Avrupa kimliği ile milli kimliklerini yan yana koyduklarında ise çoğunlukla Avrupa kimliğinin milli kimliklerini koruduğunu ifade etmişlerdir. Avrupalı değerlere ve Avrupa kimliğine en yoğun destek kurucu altı ülkeden gelmiştir. Bu ülkelerin başında da İtalya yer almıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa bütünleşmesine olan destek eskiye oranla azalsa da, Avrupa Vatandaşlarının çoğunluğu bütünleşmeye yoğun destek vermiştir. Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması, Danimarka ve Fransa'da yapılan referandumlardan olumsuz sonuç çıkması ve ekonominin bozulması gibi Birliğin içinde yaşanan olaylar bu azalmanın nedeni olarak gösterilebilir. Avrupa kimliği ve milli kimlikler yan yana koyulduğunda, 1970'ler ve 1980'lerde olduğu gibi Avrupa kimliğinin milli kimliği koruduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde Birliğin içinde ve küresel ortamda yaşanan önemli olaylar nedeni ile Avrupa'ya özgü sembollere verilen destekte azalmalar gözlenmektedir. Bunun yanı sıra milliyetçi yönde verilen kararlarda ve vatandaşların milli kimliklerine bağlılıklarında ilerlemeler kaydedilmiştir.

Dördüncü genişleme sonrası dönemde, Avrupa Birliği'ne üyelik üye ülkelerce çoğunlukla iyi bir şey olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde, tüm Avrupa'da paylaşılan kültürel bir kimliğin olmadığı inancı yaygındır. Avrupa kimliğinin milli kimliği tamamlayıcı bir kimlik olduğu inancının yıllar itibari ile yerleşmesi sonucu, Avrupalılar kendilerini daha fazla Avrupalı olarak hissetmeye başlamışlardır. Özellikle 2002 yılından itibaren Avrupa vatandaşlarının, milli kimliklerinin yanında kendilerini Avrupa kimliğine sahip hissetmelerinde artış gözlenmektedir.

Avrupa'da yaşayan halkların verdiği bu cevaplar ışığında şu iki sonuç ileri sürebilir. Birincisi, Avrupa kültür politikalarına ve Avrupa kimliğine ancak 2002 yılından sonra Avrupa Halkının çoğunluğu destek vermeye başlamıştır. Artık Avrupa halkların kendilerini milli kimliklerinin yanında Avrupalı olarak görmeye başlamıştır. Vatandaşlar, Avrupa kimliğini milli kimliklerini tamamlayıcı bir kimlik olarak görmeye başlamıştır. İkincisi, eğer Avrupa, Avrupa Birleşik Devletleri'ni yaratma yolunda bir Avrupa kimliği yaratmaya çalışıyorsa karşısında duran en güçlü etken halen ulus devletlerdir. Bu karşı duruşun seviyesinde en ufak bir kırılma gözlenmemektedir.

İstatistiklerin sonucu incelendiğinde elde edilen bir diğer şaşırtıcı sonuç da ülke bazında verilen cevaplardır. Milliyetçilik denildiğinde Avrupa'da ilk akla gelen ülke Fransa'dır. Milliyetçilik hareketi bir devrim yaratacak kadar kuvvetli bir şekilde Fransa'da yaşanmıştır. Avrupa tarihi subjektif olarak düşünüldüğünde, örneğin, kendi ulus kimliğine en bağlı ülke olarak Fransa akla gelmektedir.

İstatistiksel sonuçlar incelendiğinde ise Fransa'nın kendini ulus kimliğini en çok koruyan ülkeler arasında yer almadığını görmekteyiz. İngiltere kendini sadece ulusal kimliğinde gören ülkelerin başında gelirken, İtalya kendini önce ulusal sonra Avrupa kimliğinde gören ülkelerin başında gelmektedir. Kendini en çok Avrupalı hisseden ülke ise Lüksemburg'dur. Fransa'nın ulusal kimliğine en bağlı olan ülke olarak yer almamasının nedenleri arasında Fransa'nın Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerinin başında gelmesi bir neden olarak görülebilir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelere genel olarak bakıldığında, Avrupa bütünleşmesine, kültürel politikalara ve Avrupa Birliği'ne en çok destek çekirdek ülkelerden (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda), ikinci genişleme dalgasında yer alan Yunanistan'dan ve üçüncü genişleme dalgasında yer alan İspanya ve Portekiz'den gelmektedir. Beşinci genişleme dalgasında yer alan ülkeler (Kıbrıs, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Slovakya) bu konulara olumlu yaklaşan ve destek veren ülkelerdir. İlk genişleme dalgasında yer alan ülkeler (İngiltere, İrlanda ve Danimarka) kendi ulusal kimliklerini ve değerlerini Birlik kimliğinin ve politikalarının en fazla önünde tutan ülkelerdir. Dördüncü genişleme dalgasında yer alan ülkelerin (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) bu konulardaki tutumu, ilk genişleme dalgasında yer alan ülkeler kadar olmasa da bu ülkelerle paralellik göstermektedir.

Türkiye ve Avrupa Birliği'nin kültürel boyutta uyumu incelendiğinde ise, Avrupa'nın kültürel geçmişinin Anadolu'ya dayandığı, buna karşılık Türklerin de bir zamanlar Avrupa'da hüküm sürdüğü bilinmektedir. Bu geçişkenlik karşısında

iki tarafın da birbirinden etkilenmemiş olması imkansız gibi gözükmektedir. Birbirlerinin tarihi ve kültürel miraslarını taşımaya devam eden bu iki tarafın tekrar entegre olması karşısında iddia edildiği gibi bir medeniyet çatışmasının gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir. Tam tersine, medeniyetler tekrar uzlaşabilir. Batılı değerleri özümseyen Türkiye'nin demokrasi, insan hakları ve eğitim vb. konularda ilerlemeye ihtiyacı vardır. Ancak, Türkiye'nin yaşadığı eksiklikler Batı ile söz konusu entegrasyonda kültür şoku yaratacak büyüklükte değildir. "Avrupa kimliğinin varlığı Avrupa içindeki farklılıkları ve diğer yerel kimlikleri yok etmediğine göre, Türkiye ile Avrupa'nın beraber olması farklarının yok olmasını gerektirmez. Türkiye ile Avrupa arasındaki kimlik sorunu her zaman var olacaktır, Fransa ile İngiltere arasında yok olmadığı gibi."²⁴⁶ Her ne kadar iki toplumun birbirinden farklı olduğu yanlar olsa da kültürel anlamda ortak bir mirası paylaşmaktadırlar. Ayrıca modernlik ve Batılı değerlere sahip olmak olarak baktığımızda Türkiye'nin özellikle büyük şehirlerinde hem modernleşme hem de güncel yaşam şartları Batı'ninkinden çok farklı değildir. Göze batan en büyük fark, denildiği gibi, "din farkı"dır. Bu farkı da değerlendirirken Hıristiyanlık ve Müslümanlık arası bir medeniyet çatışmasından korkmak yerine Avrupa Birliği'nin var oluş prensipleri arasına yerleştirdiği çok kültürlülük perspektifinden bakmak yararlı olacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi ile Avrupa Birliği sadece halkının çoğunluğu Müslüman olan ve laik bir hukuk devletini üye yapmış olmayacak hem de Doğu'ya karşı sağlam bir köprü inşa etmiş olacaktır. Böylece Avrupa Birliği hem Doğu'daki Müslüman devletlerle hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılıp yeni devletleşmiş olan

²⁴⁶ Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve...", s. 69.

Türki Cumhuriyetlerle çok daha rahat ilişki kurma fırsatını elde ettiği gibi Avrupa'da yaşayan Müslümanlara da bir kimlik modeli yaratmış olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Anderson, B. (1991), “Imagined Communities”. *Nationalism* içinde, derl., John Hutchinson ve Anthony D. Smith (Oxford: Oxford University Press)
- Bilge, R. (2001), *Siyah-Beyaz Arasında Türkiye ve Avrupa*. (İstanbul: Evrim Yayıncılık)
- Benda-Beckmann, K. ve Verkuyten, M. (1995), “Cultural Identity and Development in Europe”, *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (Netherlands: ERCOMER.)
- Berkes, N. (1975), *Türk Düşününde Batı Sorunu*, (Ankara: Bilgi Yayınevi)
- Billig, M. (1995), “Socio-Psychological Aspects of Nationalism: Imagining Ingroup, Others and The World of Nations”, *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet Von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (Netherlands: ERCOMER)
- Boxhoorn, B. (1996), European Identity and The Process of European Unification: Compatible Notions?”, *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury.)
- Bozkurt, V. (1992), *Türkiye ve Avrupa Topluluğu*, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık)
- Breakwell, G. (1996), “Identity Processes and Social Changes”, *Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change* içinde, derl., Glynis M Breakwell ve Evanthia Lyons (Oxford, Boston, Johannesburg, Melbourne, New Delhi, Singapore: Butterworth Heinemann)
- Calhoun, C. (1996), *Social Theory and Politics of Identity*, (Oxford: Blackwell)
- Calhoun, C. (2001), “The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe”, *Constructing Europe’s Identity The*

External Dimension içinde, derl., Lars-Erik Cederman (USA ve UK: Lynne Rienner Publishers, Inc)

Castells, M. (1997), *The Power of Identit.*, (Oxford,Blacwell)

Cem, İ. (2000), *Turkey in the 21st Century*, (Mersin: Rustem Yayınevi)

Dağ, A.E. (2004), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, (İstanbul: Anka Yayınları)

Delanty, G. (1995), *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*, (London : Macmillan)

Donan, H. ve Wilson, T.M. (2002), *Sınırlar, Kimlik ve Devletin Uçları*. Çev. Zeki Yaş, (Ankara: Ütopya Yayınları)

Emerson, R. (1965), *Sömürgelerin Uluslaşması*. Çev. Türkkaya Ataöv, (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları)

Erdenir, B. (2005), *Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe*, (Ankara:Ümit Yayıncılık)

Eriksen, T.B. (1997), “The European Self-image”, *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi)

Erözden, O. (1997), *Ulus-Devlet*, (Ankara: Dost Kitabevi)

Findler, C. V. (2006), *Dünya Tarihinde Türkler*. Çev. Ayşen Anadol, (İstanbul: Kitap Yayınevi)

Fiske, J. (1996), *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. Süleyman İrvan, (Ankara: Ark Yayınevi)

Fukuyama, F. (2003), “Tarihin Sonu mu?”, Çev. Yusuf Kaplan, *Tarihin Sonu mu?* içinde , derl., Mustafa Aydın ve Ertan Özensel (Ankara: Vadi Yayınları)

Gallo, M. (1997), “Europe without Nations: An Artifice, a Dangerous Mirage”. *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde , derl., J.Peter Burgess (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi)

Gellner, E. (1994), “Nationalism and High Cultures”, *Nationalism* içinde, derl., J. Hutchinson ve A. Smith (Oxford: Oxford University Pres)

Gellner, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. Büşra Ersanlı Bahar ve Günay Göksu Özdoğan, (İstanbul: İnsan Yayınları)

- Giles, J. ve Tim Middleton, T. (1999), *Studying Culture*, (Oxford ve Massachusetts: Blackwell Publishers)
- Goffman, D. (2004), *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*. Çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Kitap Yayınevi)
- Guéhenno, J.-M. (1997), “The End of Nation”, *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi)
- Hall, S. (1990). “Cultural Identity and Diaspora”. *Identity and Difference* içinde, derl., Kathryn Woodward (London,California ve New Delhi: Sage Publications)
- Hobsbawm, E. (1983), “The Nation as Invented Tradition”, *Nationalism* içinde , derl., John Hutchinson ve Anthony D. Smith (Oxford: Oxford University Press)
- Huntington, S.P. (1993), “Medeniyetler Çatışması”, *Medeniyetler Çatışması* içinde, derl., Murat Yılmaz (Ankara: Vadi Yayınları)
- İnaç, H. (2005), *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, (Ankara: Adres Yayınları)
- Jenks, C. (1993), *Culture*, (London ve New York: Routledge)
- Castano, E. (2004), “European Identity: A Social-Psychological Perspective”, *Transnational Identities: Becoming European in the EU* içinde , derl., Richard Herrmann, Thomas Risse ve Marilyn Brewer (Lanham: Rowman)
- Kasaba, R. (2005), *Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, (İstanbul: Kitap Yayınevi)
- Kılınç, U. (1990), *Türkiye-Avrupa Toplulukları İlişkileri Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Hukuki ve İdari Yönden (1983-1988)*, (Ankara: TOBB)
- Kula, O.B. (2006), *Avrupa Kimliği ve Türkiye*, (İstanbul: Büke Kitapları)
- Laffan, B. (2004), “The European Union and Its Institution as ‘Identity Builders’” *Transnational Identities: Becoming European in the EU* içinde , derl., Richard Herrmann, Thomas Risse ve Marilyn Brewer (Lanham: Rowman)
- Mastnak, T. (2003), “Europe and The Muslims: The Permanent Crusade”, *The New Crusades, Constructing the Muslims Enemy* içinde, derl., Erman Qureshi ve Michael Sells (New York: Columbia University Pres)

- Nalbant, A. (1997), *Üniter Devlet-Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.)
- Neumann, I. (1999), *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*, (Minneapolis : University of Minnesota Pres)
- Pieterse, J.N. (1995), "Europe Among Other Things: Closure, Culture, Identity", *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde, derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (Netherlands: ERCOMER)
- Reif, K. (1993), "Cultural Convergence and Cultural Diversity as Factors in European Identity", *European Identity and The Search For Legitimacy* içinde, derl., Soledad Garcia (London ve New York: Pinter Publishers)
- Said, E. (2001), *Şarkiyatçılık : Batı'nın Şark Anlayışları*. Çev. Berna Ülner, (İstanbul: Metis Yayınları)
- Schlesinyer, P.R. (2001), "From Cultural Protection To Political Culture? Media Policy and The European Union", *Constructing Europe's Identity The External Dimension* içinde, derl., Lars-Erik Cederman (USA ve UK: Lynne Rienner Publishers, Inc.)
- Seelye, H.N. ve Seelye, A. (1995), *Culture Clash*, (Illinois: NTC Business Books)
- Shore, C. (2000), *Building Europe*, (London and New York: Routledge)
- Smith, A.D. (1983), *Theories of Nationalism*, (New York: Holmes and Meier Publishers)
- Smith, A. (1993), *National Identity*, (Reno: University of Nevada Pres) Spiering, M. (1996), "National Identity and European Unity", *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury)
- Steinbach., U. (1988), "Turkey-EEC Relations. The Cultural Dimension", *Turkey's Place in Europe: Economical, Political and Cultural Dimensions* içinde, derl., Erol Manisalı (Girne: The Middle East business and Banking Magazine Publications)
- Şen, F. (2004), *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. (Ankara: Yargı Yayınevi)
- Tunçay, M. (2000). "Avrupa Birliği'nde Osmanlı Tecrübesi", *Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekteki Bütünleşme Semineri* içinde, derl., Ali Tarhan.

- Şen, Faruk, (1993), *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğuna Sağlayacağı Faydalar*, (Almanya: Türkiye Araştırmalar Merkezi)
- Von Benda-Beckmann, K. ve M. Verkuyten. (1995), "Cultural Identity and Development in Europe", *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe* içinde , derl., Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (Netherlands: ERCOMER)
- Waage, P.N. (1997) "The Division and Integration of Europe from Perspective of Cultural History", *Cultural Politics and Political Culture in Postmodern Europe* içinde, derl., J.Peter Burgess (Amsterdam-Atlanta,GA: Rodopi)
- Wintle, M. (1996). Cultural Diversity and Identity in Europe. *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle, (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury)
- Wintle, M. (1996), "Cultural Identity in Europe: Shared Experience", *Culture and Identity in Europe* içinde, derl., Michael Wintle (Aldershot, Brookfield, USA, Hong Kong, Singapore ve Sidney: Avebury)
- Woodward, K. (1997), "Concepts of Identity and Difference", *Identity and Difference* içinde, derl., Kathryn Woodward (London,California and New Delhi: Sage Publications)
- Yılmaz, M. (2003), "Medeniyetler Çatışması'na Giriş", *Medeniyetler Çatışması* içinde, derl., Murat Yılmaz (Ankara: Vadi Yayınları)
- Yurdusev, A.N. (1997), "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği", *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma ve Demokrasi* içinde, derl., Atilla Eralp (Ankara: İmge Yayınları)

MAKALELER

- Aydanır, O. "Kültür ile Zihniyet", *Doğu Batı*, (23), (2003), ss. 23-34.
- Fukuyama, F. "The End of History?". *National Interest*. ss. 1-18, (1989), s.16. (<http://www.unc.edu/~rlstev/Text/Fukuyama%20End%20of%20History.pdf>), Erişim: 18 Mayıs 2007.
- Huntington, S.P. "The Clash of Civilization". *Foreign Affairs*, 72, 3, (1993), ss. 22-49.

- Hür, A. “Kırk Katır Mı, Kırk Satır Mı?.” *Radikal İki*, (2006), (http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6264), Erişim: 22 Kasım 2006.
- İnalçık, H. “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, *Doğu Batı*, 2, (1998), ss. 9-30.
- Kahr, M. “Delilah”, *The Art Bulletin*, 54, 3, (1972), ss. 282-299.
- Panebianco, S. “European Citizenship and European Identity: from the Treaty of to Public Opinion Attitudes”, *Comparative and International Politics, JMVP 03.96.*, (1996).
- Richard A. Peterson, R. A. “Revitalizing the Culture Concept”. *Annual Review of Sociology*, 5, (1979),ss.137-166.
- Pfetsch, F. “European Culture, European Identity”, *CSD Bulletin*, 9, 2, (2002), ss. 1-2.
- Risse, T. “The Euro Between National and European Identity”, *Journal of European Public Policy* 10, 4, (2003), ss. 487-505.
- Risse, T., Engelmann-Martin, D., Knopf, H.-J. ve Roscher, K. “To Euro or Not to Euro? The EMU and Identity Politics in the European Union”, *European Journal of International Relations* 5, 2, (1999), ss. 147-187.
- Sassatelli, M. “Imagined Europe, The Shaping of a European Cultural Identity through EU Cultural Policy”, *European Journal of Social Theory*, 5, 4, (2002), ss. 435-451.
- Smith, A. “A Europe of Nations. Or Nation of Europe”, *Journal of Peace Research*, 30, 2, (1993), ss. 129-135.
- Stone, L.A. “Late Ottoman and Modern Turkish Perceptions of Europe: Continuity and Change”, *Turkish Studies*, 3, 2, (2002), ss. 181-199.
- Straht, B. “A European Identity To the Historical Limits of a Concept”, *European Journal of Social Theory*, 5, (2002), ss. 387-401.
- Walker, R.B.J. “Realism, Change, and International Political Theory”. *International Studies Quarterly*, 31, 1, (1987), ss. 65-86.
- Zengin, E. “Türkiye Ve Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Düşünceler”, *Journal of Qafqaz University*, (1999), (<http://www.qafqaz.edu.az/journal/turkiye%20ve%20avrupa.pdf>), Erişim: 17 Kasım 2005.

RESMÎ BELGELER

A Constitution for Europe, (2004), (http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc3_en.htm#a12), Erişim: 9 şubat 2007.

Charter of Fundamental Rights of the European Union, (2000), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylöl 2006.

Conclusions of the Milan European Council, (1985), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 27 Eylöl 2006.

Declaration on European Identity, (1973), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>)

Eurobarometres 4-64, (http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm), Erişim: 24 Eylöl 2006.

European Commission, (1974), *Eurobarometer No:4.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb4/eb4_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1981), *Eurobarometer No:15*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb15/eb15_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1982), *Eurobarometer No:17.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb17/eb17_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1984), *Eurobarometer No:22.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb22/eb22_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1985), *Eurobarometer No:23.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb23/eb23_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1986), *Eurobarometer No:25.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb25/eb25_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

European Commission, (1987), *Eurobarometer No:28.*, (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb28/eb28_en.htm), Erişim: 16 Mayıs 2006.

- European Commission, (1988), *Eurobarometer No:29.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb29/eb29_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1991), *Eurobarometer No:36.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb36/eb36_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1991), *Eurobarometer No:36.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb36/eb36_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1992), *Eurobarometer No:37* ,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1992), *Eurobarometer No:38.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb38/eb38_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1994), *Eurobarometer No:41.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb41/eb41_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1995), *Eurobarometer No:44.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb44/eb44_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Communities, (2001), *How Europeans See Themselves.*,
(http://ec.europa.eu/comm/publications/booklets/eu_documentation/05/tx_t_en.pdf), Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1998), *Eurobarometer No:50.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb50/eb50_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (1999), *Eurobarometer No:52.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb52/eb52_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (2000), *Eurobarometer No:54.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb54/eb54_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (2001), *Eurobarometer No:55.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb55/eb55_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.

- European Commission, (2002), *Eurobarometer No:57.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb57/eb57_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (2003), *Eurobarometer No:60.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- European Commission, (2005), *Eurobarometer No:64.*,
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.htm),
Erişim: 16 Mayıs 2006.
- Final communiqué of the meeting of heads of Government of the Community*,
(1974), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.
- Fontainebleau European Council*, (1984), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim:
23 Eylül 2006.
- Report on European Union*, (1975), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23
Eylül 2006.
- Report from the ad hoc Committee on a People's Europe*, (1985),
(<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 23 Eylül 2006.
- Report submitted to the Milan European Council*, (1985),
(<http://www.ena.lu/mce.cfm>), Erişim: 27 Eylül 2006.
- Solemn Declaration on European Union*, (1983), (<http://www.ena.lu/mce.cfm>),
Erişim: 27 Eylül 2006.
- Treaty establishing a Constitution for Europe*, (2004), (<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/dat/12004V/htm/12004V.html>), Erişim: 29 Eylül 2006.
- Treaty on European Union*, (1992), (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>), Erişim: 28
Eylül 2006.
- Treaty Of Amstedam Amending The Treaty On European Union*, (1997),
(<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>),
Erişim: 23 Eylül 2006.

İNTERNET KAYNAKLARI

Ariane, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/ariane_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

Culture 2000, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2000/cult_2000_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

European Capital of Culture, (http://ec.europa.eu/culture/eac/other_actions/cap_europ/cap_eu_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

İkiel, C. , “Jeopolitik Bir Olgı: Türkiye’nin AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa – Türkiye Birliği” , (http://www.ecografya.com/makale/muhtelif/005.html#_ednref8), Erişim: 17 Kasım 2005.

Kaleidoscope, (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/kaleidoscope_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

Laçiner, S. “Türkiye Avrupa İlişkilerinde Kültür ve Medeniyet: Tarihsel ve İdeolojik Kökenler”, (2004), (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=25>), Erişim: 13 Kasım 2005

Merih, K. “Ulus-Devlet ve Avrupalılaşıma”, (<http://www.turkab.net/ab/wabulus.htm>), Erişim: 2 Aralık 2004

Özcan, M. “1990 Sonrası Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri”, (2004), (<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=19>), Erişim: 15 Kasım 2005.

Raphael. (http://ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/raphael_en.html), Erişim: 21 Ekim 2006.

Renan, E. “Qu'est-ce Qu'une Nation ?”, (1882), (http://fr.wikisource.org/wiki/Qu%27est-ce_qu%27une_nation_%3F), Erişim: 12 Kasım 2006.

Rosenberg, M. “Country, State and Nation”, (<http://geography.about.com/cs/politicalgeog/a/statenation.htm>), Erişim: 02 Aralık 2004.

Sarp, A. “Avrupa Birliği Kltr Politikaları”, *Eurozine*, (2004), (<http://www.eurozine.com/articles/2004-04-09-sarp-tr.html>), Erişim: 26 Nisan 2006.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. “Kreselleşme Ulus-Devlet Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması-1”, (2000), (<http://www.turkab.net/ab/wilkintek02.htm>), Erişim: 2 Aralık 2004.

The European Flag, (http://europa.eu/abc/symbols/emblem/index_en.htm), Erişim: 21 Ekim 2006.

United in diversity, (http://europa.eu/abc/symbols/motto/index_en.htm), Erişim: 21 Ekim 2006.

TEZLER

Genç, E. “The Role of The Religious Identity in Turco-European Relations”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODT, Ankara, 2004.

Tanı, G. “Norwegian National Identity and The Question of European Intergration”, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ, Ankara, 2003.

Salkaya, F. E. “EU Citizenship and Europeanness: National Challenges and Postnational Prospects Towards Political Integration”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara, 2004.